

Emilia Jääskeläinen

**KUNNIAAN LIITTYVÄ VÄKIVALTA, HÄPEÄ JA
TOIMIJUUS TEOKSESSA TUHAT LOISTAVAA
AURINKOA**
- Narratiivinen tutkimus

TIIVISTELMÄ

Emilia Jääskeläinen: Kunniaan liittyvä väkivalta, häpeä ja toimijuus teoksessa Tuhat loistavaa aurinkoa –
Narratiivinen tutkimus
Pro Gradu - tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Lokakuu 2022

Tässä pro gradu- tutkielmassa käsittelen kunniaan liittyvää väkivaltaa, häpeää ja toimijuutta narratiivisen tutkimuksen menetelmin Khaled Hosseinin romaanissa Tuhat loistavaa aurinkoa. Tuhat loistavaa aurinkoa on afganistanilaissyntyisen Khaled Hosseinin kirjoittama. Teos kertoo kahden eri-ikäisen afganistanilaisen naisen yhteen kietoutuvat tarinat. Tuhat loistavaa aurinkoa sijoittuu ajallisesti kolmelle eri vuosikymmenelle, 1960-luvulta 2000-luvun alkuun. Tämä ajanjakso pitää sisällään Afganistanin sisällissodan, Neuvostoliiton miehityksen, talibanin valtaannousun ja hieman aikaan talibanin vallan jälkeen. Tutkimuskysymykseni on: Millaisia kunniaan liittyvään väkivaltaan ja häpeään kytkeytyviä narratiiveja sekä näihin liittyviä toimijuuksia romaanissa on paikannettavissa?

Johdannossa esittelen tutkimusaiheeni. Kunniaan liittyvää väkivaltaa on Suomessa tutkittu vähän. Afganistanin syksyllä 2021 muuttuneen tilanteen vuoksi Khaled Hosseinin teos on uudella tavalla ajankohtainen. Aluksi käsittelen kunniaan liittyvää väkivaltaa. Kunniaan liittyvä väkivalta on usein yhteisöllistä väkivaltaa, joka liittyy vahvasti yhteisön kunnian suojaamiseen ja häpeän ennaltaehkäisemiseen. On tärkeää ymmärtää kunniaan liittyvään väkivaltaan vaikuttavia moninaisia mekanismeja ja erilaisia näkökulmia kunniaan ja häpeään. Seuraavaksi käsittelen toimijuutta ja sukupuolentutkimusta Toimijuus määrittyy vahvasti sen mukaan, voiko toimija (joka voi olla niin yksilö kuin yhteisökin) toteuttaa mahdollisesti haluamiansa tapahtumia tai tavoitteita. Yksilön tai yhteisön toimijuutta voivat muut toimijat ja ympäristö joko edistää tai rajoittaa. Tämän jälkeen kerron tutkimuksestani ja sen tavoitteista, romaanien käytöstä tutkimuksen aineistona, narratiivisen tutkimuksen lähtökohdista tutkimuksen sensitiivisyydestä, sekä tutkielmani toteuttamisesta. Narratiivisen tutkimuksen kenttä on laaja, ja se tarjoaa tutkijalle monenlaisia mahdollisuuksia tutkimuksen tekoon. Yhteiskuntatieteissä narratiivisen tutkimuksen aineistona romaaneja on käytetty melko vähän, vaikka niiden käyttäminen aineistona voisi olla antoisaa. Tutkielmani aineisto on kerätty kesällä ja syksyllä 2021. Kaunokirjallisen teoksen käyttäminen aineistona mahdollistaa sensitiivisen aiheen tutkimisen. Seuraavaksi käsittelen aineistosta löytämiäni narratiiveja, jotka ovat: häpeän narratiivi, kunnian narratiivi, väkivallan narratiivi ja ystävyyden narratiivi. Lisäksi esittelen aineistostani tekemäni Greimasin malliin perustuvan aktanttianalyysin, jonka kautta pyrin avaamaan aineistona käyttämäni teoksen päähenkilöiden toimijuutta ja tarinan kulkua. Lopuksi esittelen tekemäni johtopäätökset ja vedän yhteen aineistoni suurinta teemaa eli päähenkilöiden toimijuutta, tai pikemminkin sen puutetta. Vaikka tutkielmassani käyttämäni aineisto on fiktiivisestä kaunokirjallisesta teoksesta, voidaan sen avulla tavoittaa se, miltä ihmisestä saattaa tuntua kokea kunniaan liittyvää väkivaltaa ja se, kun oma toimijuus, eli mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä, sitä koskeviin tapahtumiin ja päätöksiin riistetään lähes kokonaan. Khaled Hosseini on romaanissaan onnistunut kuvaamaan miten tämä kaikki voi näyttäytyä. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa voitaisiin käyttää enemmän romaaneja tutkimuksen aineistona, sillä usein niissä kuvataan muun muassa epätasa-arvoa, yhteiskuntaa, ihmisten asemaa ja vallitsevaa ilmapiiriä erilaisissa tilanteissa, paikoissa, konteksteissa ja ajoissa.

Avainsanat: Kunniaan liittyvä väkivalta, häpeä, toimijuus, narratiivisuus, narratiivinen tutkimus, aktanttianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SUMMARY

In this master's thesis, I explore honour-related violence, shame and agency in Khaled Hosseini's novel *A Thousand Splendid Suns* using the methods of narrative research. *A Thousand Splendid Suns* is written by Afghan-born Khaled Hosseini. The novel tells the intertwined stories of two Afghan women of different ages. *A Thousand Splendid Suns* takes place in three different decades, from the 1960s to the beginning of the 2000s. This period includes the Afghan civil war, the Soviet occupation, the Taliban's rise to power, and time after the Taliban's rule. My research question is: What kind of narratives connected to honour-related violence and shame and agency attached to these can be placed in the novel?

In the introduction, I present my research topic. There has been little research into honour-related violence in Finland. Due to the changed situation in Afghanistan in the fall of 2021, Khaled Hosseini's novel is relevant in a new way. First, I will go through the research about honour-related violence. Honour-related violence is often communal violence, which is strongly related to the protection of the community's honour and the prevention of shame. It is important to understand the multiple mechanisms that influence honour-related violence and different perspectives on honour and shame. Next, I will discuss agency and gender studies research. Agency is strongly determined by whether the agent (which can be both an individual and a community) can implement the events or goals they may want. The activity of an individual or community can be either promoted or limited by other actors and the environment. After that, I will present my research and its goals, the use of novels as research material, the starting points of narrative research, the sensitivity of the research, and the implementation of my thesis. The field of narrative research is broad, and it offers the researcher a wide range of opportunities to conduct research. In social sciences, novels have been used quite little as materials for narrative research, even though using them as materials could be rewarding. The material for my thesis was collected in the summer and fall of 2021. Using a novel of fiction as material enables the study of a sensitive topic. Next, I discuss the narratives I found in the material, which are: the narrative of shame, the narrative of honour, the narrative of violence and the narrative of friendship. Also, I present an actant analysis based on Greimas's model that I made from my material, through which I aim to open the agency of the main characters of the novel I used as material and the course of the story. Finally, I present my conclusions and summarize the biggest theme of my material, which is the agency of the main characters, or rather the lack of it. Even though the material I used in my thesis is from a novel of fiction, it can be used to understand how honour-related violence might be experienced by a person and how it might affect to one's own agency, the opportunity to influence one's own life, the events and decisions concerning it, is almost completely deprived. In his novel, Khaled Hosseini has managed to describe how all this can appear. In social science research, more novels could be used as research material, as they often describe, among other things, inequality, society, the status of people and the prevailing atmosphere in different situations, places, contexts, and times.

Key words: Honour-related violence, shame, agency, narrativity, narrative study, actant analysis

Sisällys

Kunniaan liittyvä väkivalta, häpeä ja toimijuus teoksessa Tuhat loistavaa aurinkoa – Narratiivinen tutkimus	
1 Johdanto	1
2 Kunniaan liittyvä väkivalta tutkimuksen kohteena	3
2.1 Kunniaan liittyvän väkivallan ilmiö.....	3
2.2 Kunnian ja häpeän keskinäinen suhde	11
3 Toimijuus ja sukupuolentutkimus	16
4 Narratiivisen tutkimuksen toteuttaminen	22
4.1 Tutkimuskysymys ja tavoitteet.....	22
4.2 Romaanit tutkimuksen aineistona	22
4.3 Narratiivisen tutkimuksen lähtökohdat	25
4.4 Tutkimuksen sensitiivisyys	32
4.5 Tutkimuksen toteutus	35
5 Narratiivit ja aktanttianalyysi teoksessa Tuhat loistavaa aurinkoa	39
5.1 Häpeän narratiivi.....	39
5.2 Kunnian narratiivi	41
5.3 Väkivallan narratiivi.....	43
5.4 Ystävyyden narratiivi	50
5.5 Aktanttianalyysi	52
6 Johtopäätökset.....	56
Lähteet:.....	59
Liite 1	66

1 Johdanto

Tämän tutkielman tekeminen on ollut pitkä, mutta mielenkiintoinen prosessi. Aineistonani käyttämäni teos, Khaled Hosseinin kirjoittama Tuhat loistavaa aurinkoa on taas hyvin ajankohtainen talibanin kaapattua vallan uudestaan Afganistanissa syksyllä 2021. Tuhat loistavaa aurinkoa kertoo kahden eri ikäisen, afganistanilaisen naisen Lailan ja Mariamin tarinat.

Kunniaan liittyvä väkivalta on ajankohtainen aihe Suomessa, vaikka sitä on kotimaassamme tutkittu vähän, ja siitä on myös julkisuudessa keskusteltu vähän. Suomessa ei myöskään ole osattu puuttua kunniaan liittyvään väkivaltaan; ongelma on piilossa, mikä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö kunniaan liittyvää väkivaltaa Suomessa olisi. Suomen lainsäädännössä on myös puutteita kunniaan liittyvän väkivallan suhteen, sillä esimerkiksi pakkoavioliittoja Suomessa ei ole kriminalisoitu, mikä tekee tällaisiin tilanteisiin puuttumisesta osaltaan haastavaa.

Afganistanin muuttunut tilanne ja kunniaan liittyvä väkivalta koskettaa aiheena myös itseäni sosiaalityöntekijänä. Olen tehnyt sosiaalityöntekijän sijaisuuksia muutamassa eri kunnassa maahanmuuttajapalveluissa pakolaisten kanssa ja myös sitä kautta päässyt perehtymään aiheeseen.

Khaled Hosseini on Afganistanissa vuonna 1965 syntynyt lääkäri ja kirjailija. Hänen isänsä toimi Afganistanin ulkoministeriön diplomaattina 1970-luvulla Teheranissa ja Pariisissa, äiti toimi historian ja farsin kielen opettajana. Vuonna 1980 perhe oli palaamassa takaisin Afganistaniin, mutta tämä ei onnistunut sillä Afganistanissa oli ollut sisällissota, Neuvostoliitto oli miehittänyt maan ja kommunistit kaapanneet vallan. Hosseinin perhe anoi turvapaikkaa Yhdysvalloista ja perhe asettui asumaan Kaliforniaan. Ennen varakas afganistanilainen perhe joutui pakenemaan kotimaastaan, menetti varallisuutensa ja heidän piti aloittaa elämänsä kokonaan alusta. Hosseinin isä teki Yhdysvalloissa aluksi erilaisia töitä, ja onnistui kuitenkin elättämään perheensä. Khaled Hosseini kävi lukion ja opiskeli ensin biologiksi ja sitten lääkäriksi. Khaled Hosseinin ensimmäinen kirja Leijapoika ilmestyi vuonna 2003 (suomennettu 2004), ja siitä tuli maailmanlaajuinen myyntimenestys. Kirja kertoo kahden kabulilaisen pojan ystävydestä. Khaled Hosseini palasi kotimaahansa ensimmäisen kerran vuonna 2003, 27 vuoden poissaolon jälkeen. Khaled Hosseini on toiminut YK:n hyvän tahdon lähettiläänä ja perustanut myös oman hyväntekeväisyysjärjestön afganistanilaisten auttamiseksi. Tällä hetkellä hän asuu perheensä kanssa Kaliforniassa, Yhdysvalloissa. (<https://khaledhosseini.com/>, viitattu 8.10.2022). Tässä tutkielmassa aineistonani käyttämäni teos Tuhat loistavaa aurinkoa (2007, suomennettu 2008) kertoo kahden eri ikäisen naisen, Mariamin ja Lailan yhteen kietoutuneista kohtaloista Afganistanissa. Teoksen aikajana on

noin kolmekymmentä vuotta, aina sisällissodasta, Neuvostoliiton miehityksestä ja kommunistien valtaannoususta talibanien valtaannousuun ja talibanien vallan loppumiseen 2000-luvulle asti. Myös Tuhat loistavaa aurinkoa on menestynyt maailmanlaajuisesti ja sitä on käännetty monille eri kielille. Tutkielmassani teosta on käytetty aineistona niin, että olen lukenut romaanin moneen kertaan ja kerännyt aineistoa tarinasta, jota olen sitten analysoinut narratiivisen tutkimuksen menetelmin. Olen etsinyt aineistosta erilaisia narratiiveja ja analysoinut sitä myös päähenkilöiden tarinoiden ja toimijuuden näkökulmista, jonka lisäksi avaan kertomusta ja päähenkilöiden toimijuutta aktanttianalyysin avulla. Tutkielmassani vastaan tutkimuskysymykseeni: Millaisia kunniaan liittyvään väkivaltaan ja häpeään kytkeytyviä narratiiveja sekä niihin liittyviä toimijuuksia romaanissa on paikannettavissa?

Luvussa 2 käsittelen kunniaan liittyvää väkivaltaa tutkimuksen kohteena, ja esittelen aiheeseen liittyvää tutkimusta ja teoriaa erilaisista näkökulmista. Luvussa 3 käsittelen toimijuutta ja sukupuolen tutkimusta. Luvussa 4 kerron tutkimuksestani ja sen tavoitteista, romaaneista tutkimuksen aineistona, sekä narratiivisen tutkimuksen lähtökohdista ja tutkimuksen sensitiivisyydestä, sekä tutkielmani toteuttamisesta. Luvussa 5 kerron aineistosta löytämistäni narratiiveista eri teemojen ja päähenkilöiden toimijuuden kautta ja esittelen myös aineistosta tekemäni Greimasin malliin perustuvan aktanttianalyysin. Luvussa 6 esittelen tekemäni johtopäätökset ja vedän yhteen aineistoni suurinta teemaa eli päähenkilöiden toimijuutta, tai oikeastaan enemmänkin toimijuuden puutetta.

2 Kunniaan liittyvä väkivalta tutkimuksen kohteena

Tässä luvussa tarkastelen kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmiönä, sekä kunnian ja häpeän suhdetta. Ymmärtääksemme kunniaan liittyvän väkivallan käsitettä, meidän tulee ymmärtää myös, mitä väkivalta ylipäättään on. Kunnia ja häpeä kietoutuvat mielenkiintoisella tavalla yhteen; häpeää voidaan pitää kunnian puutteena. Kunniaan liittyvän väkivallan hahmottamiseksi ja ymmärtämiseksi tulee tutustua erilaisiin kunniakäsityksiin. On tärkeää ottaa huomioon myös historialliset näkökulmat, ja se, että kunniaan liittyvä väkivallan käsite yltyä aikaan ennen kristin- ja islaminuskoa, eikä se liity erityisesti mihinkään tiettyyn kulttuuriin.

2.1 Kunniaan liittyvän väkivallan ilmiö

Väkivalta voi olla suoraa tai rakenteellista. Suora väkivalta tarkoittaa fyysistä tai henkistä voimankäyttöä toisia ihmisiä tai ihmisryhmää vastaan. Suoraa väkivaltaa on yleensä yksittäinen tapahtuma, joka voi edetä tapahtumasarjaksi, mutta rakenteellinen väkivalta liittyy yhteiskunnan rakenteisiin. Väkivaltaa on kaikenlainen ihmiseen tai ihmisryhmään kohdistettu pakottava tai alistava toiminta, joka ei välttämättä ole fyysistä, suoraa eikä avointa. Väkivallassa tavoitteena on toisen ihmisen tai ryhmän kontrolloiminen ja käyttäminen hyväksi. (Jokinen, 2000, 13–14).

Usein väkivalta liitetään valtaan tai sosiaaliseen kontrolliin. Sitä voidaan pitää sosiaalisen kontrollin äärimmäisenä muotona. Poliitiikan tutkimuksessa ja poliittista väkivaltaa tarkasteltaessa on tavallista vallan ja väkivallan liittäminen yhteen. Väkivalta liitetään valtaan, voimaan ja vahvuuteen, se ymmärretään osana yhteiskuntien poliittista elämää. Väkivalta on voimakeino, jota käytetään vallan saamiseksi. (O'Toole, Schiffman & Kiter Edwards, 2007). Hannah Arendt (1969, 51) korostaa vallan ja väkivallan käsitteellisen erottamisen tärkeyttä. Poliitiikan ymmärtämisen näkökulmasta väkivalta eroaa vallasta, voimasta ja vahvuudesta sen välineellisen luonteen vuoksi. Väkivallan välineellisyyden vuoksi se tarvitsee aina jonkinlaisen oikeutuksen, jotta väkivaltaa voidaan, tai saadaan käyttää jonkin päämäärän saavuttamiseksi. (Arendt, 1969, 51). Väkivalta ei siis itsessään ole koskaan legitiimiä. Valta ei tarvitse samanlaista oikeutusta kuin väkivalta. Suvi Ronkainen on määritellyt edellä olevia ajatuksia hyödyntäen väkivaltaa seuraavasti: väkivalta, valta ja vallankäyttö ovat eri asioita. Väkivalta on sosiaalisesti säädeltyä, sen käyttöä oikeutetaan,

kulttuurisesti, yhteisöllisesti, ja kontekstuaalisesti neuvotellen. Väkivallalla on oma dynamiikkansa, jolle ovat oleellisia erityisesti väkivallan seuraukset. Väkivalta voi vaikuttaa valta-asemiin, vuorovaikutussuhteisiin ja muokata ihmisten toimijuuksia. Väkivalta on resurssi, jonka loukkaavuus, eli seuraukset ja teho, perustuvat tiettyihin resursseihin, joita väkivallassa käytetään hyödyksi. Ihmisenä olemisessa keskeistä on luottamuksen ja haavoittuvuuden välinen jännite, johon väkivalta osuu. (Ronkainen, 2017, 21–22).

Väkivallassa sukupuolen merkitys näkyy siinä, miten se haavoittaa, miten kokemukselta suojaudutaan ja miten siihen reagoidaan. Kuinka sukupuolen ja haavoittuvuuden suhteet kulloinkin tulevat esiin, liittyy vahvasti sukupuolen narratiiveihin eli yhteiskunnassa vaikuttaviin kertomuksiin, kulttuurisiin merkityksiin ja sukupuolistaviin käytäntöihin. Väkivallasta ja haavoittuvuudesta keskusteltaessa risteävyyden näkökulma on tärkeä. Tällä tarkoitetaan sitä, että monet eri tekijät, esimerkiksi yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asema, elämäkokemus ja ikä vaikuttavat samanaikaisesti tiettyyn ilmiöön. (Ronkainen & Näre, 2008; Lidman, 2015, 23). Sukupuolittuneen väkivallan tekijät ovat pääsääntöisesti miehiä. Silti uhreissa on sekä naisia, että miehiä. (Jokinen, 2000, 12).

Yhteiskunnallisten rakenteiden avulla väkivaltaa uusinnetaan ja sille annetaan hyväksyntää (Romppanen & Giray, 2009, 59). Väkivaltaan vaikuttavat mekanismit ovat monimutkaisia. Väkivaltakulttuurin käsitteellä viitataan sosiaaliin, oikeudellisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka ylläpitävät ja tuottavat väkivaltaa, tai auttavat piilottamaan väkivaltaa. Käsite korostaa, että monet nykyajan väkivaltailmiöt ulottuvat menneisyyteen. Erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa väkivaltakulttuuri saa omat erityispiirteensä, jotka pohjautuvat historiaan. Näitä yhteiskunnallisia rakenteita on tärkeää purkaa. Naisten ja miesten roolien pohtiminen kriittisesti on suuressa roolissa väkivallan purkamisessa ja ymmärtämisessä. (Lidman, 2015, 17.)

Väkivallan ytimessä ovat väkivallan seuraukset sen kokijalle, ei niinkään väkivallan kategorisoiminen väkivallaksi, vaikka kyse on silti myös jostain, mitä sen kokijalle on tehty. Yksittäisten tekojen sijaan kyse on erilaisten tekojen sarjasta, joissa osallisilla on erilaisia toimijuuksia. Uhriuden seurauksia rakentaa myös se, kuinka muut tunnistavat tai vähättelevät seksuaalista, tai fyysistä haavoittuvuutta. (Ronkainen & Näre, 2008, 32). Väkivallan tunnistaminen ja tunnustaminen olisi yksilöiden lisäksi tärkeää myös yhteisöille ja yhteiskunnille, jotta väkivallan seurauksiin voitaisiin puuttua ja väkivaltaa voitaisiin vähentää. Se on yhteiskunnallinen ongelma, johon vaikuttavat syrjivät ja objektiivovat asenteet uhreja kohtaan. Useissa tutkimuksissa on todettu, etteivät ammattilaiset tunnista väkivaltaa, osaksi omien asenteidensa vuoksi. Ihmisten

välinen väkivalta ei ole ollut kovinkaan tutkittu aihe sosiaalitieteissä, vaikka se on selkeästi sosiaalinen ongelma. Naisiin kohdistuva väkivalta on erittäin yleistä. Silti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään yhteiskunnassamme eri lailla, kuin miehiin kohdistuvaa väkivaltaa. Naisiin kohdistuva väkivalta jää usein tulematta viranomaisten tietoon. (Husso, Virkki, Hirvonen, Eilola & Notko, 2017, 2–3). Tämän taustalla on esimerkiksi se, että historiallisesti miesten vallankäyttöä naisiin on pidetty oikeutettuna, eikä naisiin kohdistuvasta väkivallasta ole rangaistu samalla tavalla, kuin miesten toisiinsa kohdistamasta väkivallasta. Ongelmat naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisessä ovat rakenteellisia. Naisiin kohdistuva sukupuolittunut väkivalta täyttää syrjinnän ja ihmisoikeusloukkauksen kriteerit, ja sillä on oma dynamiikkansa ja erityispiirteensä. Se liittyy vahvasti eurooppalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin historiaan, jolle ovat ominaista patriarkalisuus ja heteronormatiivisuus. (Lidman, 2015, 19–23).

Sukupuolittunut väkivalta pitää yllä ja vahvistaa sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Sen kitkemiseksi on tarkasteltava ja ymmärrettävä väkivallan historiallisia, sekä kulttuurisia ulottuvuuksia. Monet nykyajan näkemykset, arvot ja asenteet ovat peräisin kauan sitten syntyneistä ajatusmalleista, minkä vuoksi myös vahingolliset rakenteet ovat syvällä kulttuurissamme. Kulttuurin leimaaminen huonoksi ei kuitenkaan vähennä väkivaltaa. Tämä olisi virhe erityisesti yhteisöllisiin kulttuurisiin arvoihin perustuvaa väkivaltaa vastaan taisteltaessa. (Lidman, 2015, 54). Sukupuolten väliset valtasuhteet ovat aikaan ja paikkaan sidottuja, ja niillä on tärkeä rooli väkivallan taustalla vaikuttavissa yhteiskunnan rakenteissa. (Romppanen & Giray, 2009, 59). Suomessa naisten kokema väkivalta on yleisempää kuin muissa EU-maissa keskimäärin (Piispa & Heiskanen, 2017, 85).

Kunniaan liittyvää väkivaltaa on vaikeaa määritellä, eikä sen määritelmästä olla yksimielisiä (Hong, 2017, 305). Käsitteessä ”kunniaan liittyvä väkivalta” on jo kaksi käsitettä, joiden kummankaan määritelmä ei ole yksiselitteinen. Kunnian määritelmä on esimerkiksi sosiologisesti katsottuna erilainen kuin juridisesti katsottuna, samoin väkivallan määritelmä. (Holm, 2009, 135). Tammisalo-Savolaisen (2009, 41) mukaan kunniaan liittyvää väkivaltaa voidaan ajatella vallan puutteena, jolloin tekijä käyttää väkivaltaa valtansa osoittamiseksi. Yleisesti ottaen kunniaan liittyvä väkivalta ymmärretään länsimaissa väkivaltana, joka tapahtuu vieraassa kulttuurissa, joka sisältää naisten alistamista, ja johon liittyy perheen ja yhteisön kunnian ylläpitämiseen. Kyse on kuitenkin globaalista ilmiöstä, joka vaikuttaa sekä miehiin, että naisiin riippumatta kulttuurista, uskonnosta, tai kansalaisuudesta. (Sundström, 2009, 71).

Kunniaan liittyvä väkivalta on yleensä yhteisöllistä väkivaltaa. Yhteisön sääntöjen rikkominen loukkaa yhteisön kunniaa. Tämän vuoksi kunnian palauttamista väkivalloin pidetään hyväksyttävänä ja oikeutettuna. Jotta yhteisön kunnia säilyisi, saatetaan sen jäseniä ja heidän elämäänsä alistaa tiukan kontrollin alaiseksi. (Hong, 2017, 305). Kunniaan liittyvällä väkivallalla voidaan tarkoittaa laajasti katsottuna kaikkea sellaista väkivaltaa, jonka lähtökohtana on kunnian säilyttäminen ja häpeän ehkäiseminen ennalta (Lidman, 2009, 121). Kunniaan liittyvän väkivallan tarkoituksena on yleensä suojata perheen tai yhteisön kunniaa (Roberts, Campbell & Lloyd, 2014, 2). Kunniaan liittyvää väkivaltaa ei pitäisi nähdä kulttuurikysymyksenä, vaan kulttuuri tulisi nähdä osana kontekstia, jossa kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy. Tärkeässä roolissa kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisemisessä onkin kulttuurisen taustan kyseenalaistaminen. (Luopajarvi, 2003 ref. Tammisalo-Savolainen, 2009, 33). Väkivallan yhteydessä ei tulisi keskustella kulttuurista ja siihen liittyvistä ilmiöistä muutoin kuin silloin, kun se on todella tarpeellista. Mikään väkivalta ei johdu ainoastaan kulttuurista, eikä väkivaltaa voida yksiselitteisesti yhdistää tiettyihin kulttuureihin, vaan siihen vaikuttavat useat eri tekijät. Väkivallasta tulisi erottaa sellainen väkivalta, jota ilmentävät ja tuottavat tietyt kulttuuriset käytännöt. (Lidman, 2015, 194).

Kunniaan liittyvä väkivalta on vahvasti sukupuolittunutta, usein kohteena ovat tytöt ja naiset, mutta kohteena voivat olla myös pojat ja miehet. Kunniaan liittyvää väkivaltaa toteuttavat sekä naiset että miehet. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liitetyt käsitykset näyttäytyvät tärkeinä kaikissa väkivallan muodoissa. (Keskinen, 2009, 25). Kunnian vuoksi oikeutettu väkivalta ei sovi länsimaiseen ihmisoikeuskäsitykseen. Kunniaan liittyvässä väkivallassa läheiset heikentävät uhrin elämänhallintaa. (Tammisalo-Savolainen, 2009, 31). On tärkeää ymmärtää kunniaan liittyviä kulttuurisia merkityksiä, mutta se ei tarkoita kuitenkaan ihmisoikeuksien kaventumista, sillä kunniakäsitykset eivät saa toimia tekosyynä väkivallalle (Lidman, 2015, 21–22).

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa kunniaan liittyvä väkivalta on kiellettyä, ja suurin osa maailman maista on sitoutunut noudattamaan sopimuksia. Kuitenkin kunniaan liittyvän väkivallan lievempiä muotoja esiintyy runsaasti. Kunniaan liittyvää väkivaltaa kokeneilla ei juurikaan ole mahdollisuuksia kertoa asiasta, saati sitten puhua siitä julkisuudessa. Asia on huomattu myös Suomessa, jossa 2000-luvun aikana esimerkiksi Suomen Mielenterveysseura ja Mannerheimin lastensuojeluliitto ovat tehneet projektityötä levittääkseen tietoa ja antaakseen neuvontaa kunniaan liittyvästä väkivallasta, väkivallattomuudesta ja ihmisoikeuksista niin maahanmuuttajille kuin viranomaisillekin. (Lidman, 2011, 206–207).

Suuri ero kunniaan liittyvän väkivallan ja lähisuhdeväkivallan välillä on, että lähisuhdeväkivallan taustalla ei ole yhteisön, eikä suvun aiheuttamaa sosiaalista painetta tilanteen ratkaisemiseksi väkivallan keinoin. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy ennemminkin yksilön omat tunteet turhautumisesta, häpeästä tai epäonnistumisesta. Vaikka kunniaan liittyvää väkivaltaa tapahtuu paljon perheen, tai suvun kesken, käsitteet lähisuhde-, parisuhde- tai perheväkivalta eivät riitä kuvaamaan kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmiönä. (Lidman, 2015, 200–201). Laukaisevina tekijöinä ovat käsitykset sukupuolten välisistä suhteista, sukupuolimoraalista, naisten oikeuksista ja kollektiivisesta kunniaista. (Lidman, 2011, 194.) Kunniaan liittyvässä väkivallassa on osaksi samoja piirteitä kuin parisuhdeväkivallassa, koska kummassakin usein kontrolloidaan läheisen (yleensä naisen) seksuaalisuutta. Kunniaan liittyvä väkivalta liittyy myös vanhempien lapsiinsa kohdistamaan väkivaltaan siten, että kyse on usein vanhempien arvovallasta ja väkivalta ymmärretään monesti tekijöiden taholta perustelluksi keinoksi ratkaista tilanne. Kunniaan liittyvä väkivalta eroaa myös muista perheissä esiintyvistä väkivallan muodoista. Kunniaan liittyvässä väkivallassa tekijöitä saattaa olla useampia, ja he voivat tulla myös ydinperheen ulkopuolelta, lisäksi suhde laajempaan yhteisöön olisi otettava huomioon auttamistyössä. (Keskinen, 2009, 25).

Kunniaan liittyvä väkivalta on moninaista. Sitä voi olla muun muassa fyysinen väkivalta, naisten sosiaalisen elämän, seksuaalisuuden ja siveyden kontrollointi, pakkoavioliitot, ympärileikkaukset ja lähisuhdeväkivalta. Kunnia itsessään ei ole kuitenkaan ainoastaan kunniaan liittyvän väkivallan motiivina, vaan siihen vaikuttavat myös patriarkaaliset käsitykset naisen roolista ja paikasta. (Romppanen & Giray, 2009, 59; Elakkary, Franke, Shokri, Hartwig, Tsokos & Püschel, 2014, 77; Payton, 2014, 2865–2867). Kunniaan liittyvä väkivalta voi olla myös henkistä väkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa ja/tai taloudellista hyväksikäyttöä (Gill, 2013, 242). Kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy yleensä patriarkaalisisissa, kunniaa korostavissa kulttuureissa. Tällaisissa tilanteissa yksilön teot loukkaavat kollektiivisesti koko yhteisön kunniaa. Usein konfliktit liittyvät tilanteisiin, joissa naisen katsotaan syyllistyneen siveettömään käytökseen. (Lidman, 2009, 121).

Kunniaväkivalta-käsitteen käyttöä voidaan perustella kulttuuristen ja historiallisten lähtökohtien vuoksi. Kunniaväkivalta on äärimmäinen kunnian puolustamisen keino, joka tähtää häpeän välttämiseen tai poistamiseen, ja jota aiheuttavat erityisesti naisen seksuaalisuuteen liittyvät, kielletyt teot. Tekijänä on usein mies, joka on sukulainen, kuten naisen isä, aviomies, veli tai setä. Kunniaväkivalta-käsite kuitenkin antaa ymmärtää, että nimenomaan kunnia olisi väkivallan syynä. Termi ”häpeäväkivalta” puolestaan tarkastelee ilmiötä yksipuolisesti länsimaiden näkökulmasta, mikä ei ole omiaan viemään keskustelua kulttuurien välillä eteenpäin, vaan se saattaa jopa tehdä väkivallan vähentämisestä entistä haastavampaa. Kunniaan liittyvä väkivallan käsitteen käyttöä

puoltavat ilmiön kulttuuriset ja historialliset lähtökohdat. Käsite tukee ajatusta, että väkivallan taustalla voi olla kunniaan liittyviä tekijöitä, mutta taustalla saattaa olla muitakin tekijöitä. Nykyään tutkimuksessa puhutaan usein kunniaan liittyvä väkivallasta (honour related violence), tai kunniaan perustuvasta väkivallasta (honour based violence). Näiden termien avulla voidaan välttää ajatusta siitä, että väkivalta olisi kunniallista, mutta toisaalta voidaan olla myös väheksymättä kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä. Suomen kielessä sana kunnia ei todennäköisesti sisällöllisesti ole sama asia kuin kunniaan korostavien kulttuureiden moninaiset käsitteet kunniaista. Varmaa on kuitenkin se, että ilmiö liittyy sekä kunniaan, että häpeään. (Lidman, 2011, 192–195). Kunniaan liittyvästä väkivallasta on puhuttu monin eri termein, joita ovat olleet muun muassa kunniaväkivalta, häpeäväkivalta, niin sanottu kunniaan liittyvä väkivalta ja kunniarikokset. Kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy kulttuurisissa yhteyksissä, joissa kunnian merkitys on keskeistä. Kunnia on todellista, minkä takia ”niin sanottu kunniaan liittyvä väkivalta” – termi ei ole käyttökelpoinen. (Lidman, 2011, 21–22). Tässä tutkielmassa olen päätenyt käyttämään kunniaan liittyvä väkivalta – termiä. Kunniaan liittyvää väkivaltaa on väkivalta, jota voivat toteuttaa uhrin aviomies, miespuoliset (ja/tai naispuoliset sukulaiset suvun tai perheen kunnian puhdistamiseksi. Kunniaan liittyvä väkivalta on niin sanottua ”oman käden oikeutta”, väkivalta voi olla suoraa tai epäsuoraa. (Elakkary, Franke, Shokri, Hartwig, Tsokos ja Püschel, 2014, 77). Monet aktivistit ovat kritisoineet termin kunniaan liittyvä väkivalta (honour based violence), koska kunniaan liittyvässä väkivallassa ei ole mitään kunniallista. Iso-Britanniassa termiä on kritisoitu myös rodullistamisesta; termi liitetään maahanmuuttajaryhmiin, ja antaa ymmärtää, että maahanmuuttajien kulttuurit ja perinteet ovat takapajuisia ja muuttumattomia. Tämä saattaa johtaa rasismiin ja siihen, että kunniaan liittyvää väkivaltaa pidetään lähinnä ”sivistymättömien vähemmistöjen” ongelmana. (Gill ja Brah, 2014, 73).

Kunniaan liittyvään väkivaltaan ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan vaikuttavat samanlaiset yhteiskunnalliset rakenteet, vaikka taustalla on myös yhteiskunnallisia ja kulttuurisia eroja. Yhteistä näille yhteiskunnille on se, että naisiin kohdistuva väkivalta on yleistä. (Romppanen ja Giray, 2009, 59–60). Kunniaan liittyvä väkivalta yhdistetään usein tiettyihin kulttuureihin, sekä uskontoihin, erityisesti islamiin (Elakkary, Franke, Shokri, Hartwig, Tsokos & Püschel, 2014, 78; Gill & Brah, 2014, 75; Anthias, 2014, 163). Monet islamilaiset johtajat ovat kuitenkin tuominneet kunniaan liittyvän väkivallan, eikä kunniaan liittyvä väkivalta ole yhteydessä islamiin tai Koraaniin. Kunniaan liittyvää väkivaltaa tapahtuu monissa eri kulttuureissa, uskontokunnissa ja yhteiskuntaluokissa. Kunniaan liittyvän väkivallan uhreista ei ole tarkkaa tietoa, sillä monet maailman maat eivät tilastoi uhreja, eivätkä rikokset tule myöskään poliisin tietoon. (Elakkary, Franke, Shokri, Hartwig, Tsokos & Püschel, 2014, 78). Aiheeseen liittyvässä kaunokirjallisuudessa kunniaan liittyvän väkivallan prosessi muistuttaa hyvin paljon parisuhdeväkivallan prosessia. Erona

väkivallan muodoissa onkin tekijän ja uhrin suhde. Kunniaan liittyvässä väkivallassa tekijä on yleensä uhrin sukulainen, mikä ei ole yleistä muussa naisiin kohdistuvassa väkivallassa. (Sundström, 2009, 76–77).

Keskusteltaessa kunniaan liittyvästä väkivallasta, kunnian käsite liitetään usein naisen seksuaalisuuteen. Patriarkaalisessa yhteiskunnassa naisen seksuaalisuus koskettaa naisen itsensä lisäksi hänen kumppaniaan, sekä koko perhettä ja yhteiskuntaa (Sundström, 2009, 72). Ajatus vallan jakautumisesta sukupuolten välillä epätasaisesti on peräisin feministisestä tutkimuksesta, samoin kuin käsite patriarkaalisesta hierarkiasta. Käsitteet vallasta ja väkivallasta, sekä tulkinnat uskonnosta, politiikasta ja ihmissuhteista ovat rakentuneet patriarkaalisen hierarkian pohjalle. Tämä pätee pitkälti myös nykyajan patriarkaalisuudessa. Ajan kuluessa patriarkaalinen hierarkia on muuttunut ja eri kulttuureissa sitä on tulkittu eri tavoin. (Lidman, 2015, 31). Sylvia Walbyn (ref. Romppanen & Giray, 2009, 60) mukaan patriarkaalinen yhteiskuntajärjestelmä koostuu kuudesta yhteiskunnallisesta rakenteesta: palkkatyöstä, kotityöstä, seksuaalisuudesta, kulttuurista, väkivallasta ja valtiosta. Työelämässä naisten sortaminen näkyy vahvana segregaatina ja naisten työtä aliarvioidaan. Patriarkaaliset suhteet on legitimoitu yhteiskunnan lainsäädännössä. Naisiin kohdistuvan väkivallan avulla naiselle osoitetaan tämän asema ja miehillä on oikeus naisen ruumiin kontrolloimiseen. Patriarkaalisia yhteiskuntajärjestelmiä on erilaisia kulttuuristen erojen mukaan. Walbyn mukaan patriarkaalisuus ilmenee kahdessa erilaisessa muodossa, joita ovat julkinen ja yksityinen patriarkaatti. Yksityinen patriarkaatti on yleensä perinteistä isien tai miesten valtaa, julkinen patriarkaatti puolestaan näkyy naisten sortona työelämässä ja yhteiskunnan rakenteissa. Julkisessa patriarkaatissa naisten sorto ja kontrollointi on siirtynyt yhteiskunnan rakenteisiin, kun taas yksityisessä patriarkaatissa sorto tapahtuu kotona ja aviomiehet, isät ja veljet kontrolloivat naisia. Suomessa vallalla on julkinen patriarkaatti, tosin yksityisestä patriarkaatista on jäänyt jäljelle naisiin kohdistuva väkivalta. Naisiin kohdistuvan väkivallan taustalla on ajatus, että mies omistaa oikeutetusti naisen ja tämän ruumiin. Ajatus on osa yksityisen patriarkaatin ideologiaa ja se oli myös aikaisemmin osa Suomen lainsäädäntöä; 1930-luvulle asti naiset olivat miesten holhottavia. Miehillä oli konkreettisesti oikeus määrätä naisten elämää, heillä oli oikeus kurittaa naista ja sekä avioliitto, että lainsäädäntö takasivat oikeuden naisen ruumiiseen. Naisiin kohdistuva väkivalta perustuu näihin asenteisiin, jotka vaikuttavat edelleen vahvasti myös suomalaisessa yhteiskunnassa. (Romppanen & Giray, 2009, 60). Tämä on näkynyt esimerkiksi siinä, että raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin Suomessa myöhään (Lidman, 2017, 179). Naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa niin yleistä, että maskuliinisuuden voidaan tulkita rakentuvan väkivaltakulttuurille. Hegemoninen maskuliinisuus on edelleenkin dikotomiseen sukupuolijakoon perustuvaa ja maskuliinisuus arvotetaan usein hierarkkisesti korkeammalle kuin feminiinisyys. (Romppanen &

Giray, 2009, 61). Patriarkaalisessa kulttuurissa naiset ovat usein alisteisessa asemassa suhteessa miehiin. Tällöin neitsyys- ja siveysihanteet korostuvat, johon puolestaan johtavat käsitykset sukupuolirooleista ja niihin liittyvät yhteisön odotukset. Nämä käsitykset ja odotukset vaikuttavat vahvasti naisten ja tyttöjen elämään. Esimerkiksi naisten ja tyttöjen käytöstä, sosiaalista elämää ja seksuaalisuutta saatetaan valvoa ja hallita monilla erilaisilla tavoilla. Näin vahditaan yhteisön kunnian säilyttämistä. Patriarkaalisen kontrollin ja kunniaan liittyvän väkivallan eräs muoto on eri tavoin eristää tytöt ja naiset yhteiskunnasta. (Lidman, 2015, 209–300). Etenkin patriarkaalisissa yhteisöissä naisen siveyteen liitetyt epäilyt ja teot voivat loukata hänen lähellään olevia miehiä. Miehen kunniaan voi loukata myös, jos hänen luotettavuuttaan, rehellisyyttään tai toimintakykyään kyseenalaistetaan tai rajoitetaan. Kunniaan liittyvässä väkivallassa tekijänä on useimmiten mies, mutta sekä miehet, että naiset siirtävät käsityksiään ja tapojaan toimia, ja tehdä ratkaisuja tuleville sukupolville. (Lidman, 2011, 188). Kunniaan liittyvää väkivaltaa kokeneet usein vaikenevat kokemuksistaan, sillä he pelkäävät, että asioiden paljastuminen saattaisi tuoda häpeää heidän perheilleen (Gill, 2006, 2).

Väkivallan kulttuuristamisessa vaarana on, että huomiota kiinnitetään vain kulttuurisiin tekijöihin, ja sosiaaliset ja historialliset tekijät jätetään huomioimatta (Lidman, 2015, 308–309). Kulttuuristaminen tarkoittaa muun muassa puhetapaa, jolloin kulttuuria pidetään ”kaikenkattavana ja yleisenä selityksenä” silloin kun puhutaan erilaisten ryhmien ja maahanmuuttajien elämästä. Kulttuuristamisessa korostetaan kulttuurisia tekijöitä, sosiaalisten, poliittisten ja taloudellisten tekijöiden sijasta, ja puhetapa tekee kulttuurin käsitteestä staattisen ja homogeenisoivan. Väkivaltaa saatetaan tällöin pitää jonkin tietyn kulttuurin seurauksena. Väkivallalla ei siten vaikuttaisi olevan yhteyttä ympärillä olevaan yhteiskuntaan, eikä sen väkivaltatraditioihin. Kulttuuria pidetään pysyvänä ja koko diasporisen ryhmän yhdessä jakamana, sen sijaan että kulttuurin nähtäisiin olevan vuorovaikutteista ja jatkuvasti muuttuvaa. Kulttuuristavassa puhetavassa kulttuureiden ajatellaan olevan selkeärajaisia ja toisistaan eroavia. Usein kulttuurit kuvautuvat myös toisilleen vastakkaisina. Eri kulttuureita hierarkisoidaan esimerkiksi niin, että suomalaisten tekemän väkivallan katsotaan olevan impulsiivista, harkitsematonta ja lievää, kun taas maahanmuuttajien käyttämää väkivaltaa pidetään harkitumpana ja vakavampana. (Keskinen, 2012, 296–297; 2011, 155–156). Sivilisaatioiden törmäysten narratiivissa toiset kulttuurit oletetaan automaattisesti poikkeaviksi ja riittämättömiksi, ja länsimaisia arvoja pidetään parempana. Tämä kulttuurien tekeminen ”toisiksi” saattaa johtaa jopa xenofobiseen puhetapaan, jossa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tehdään tietyissä toisissa yhteisöissä. (Payton, 2014, 2866). Kulttuuristava ajattelutapa perustuu staattiseen ja essentiaaliseen käsitykseen kulttuurista, jolloin kulttuurin ajatellaan määrittävän yksilöiden toimintaa. Ajattelutavassa pidetään tiettyyn kulttuuriin kuuluvia ryhmiä

yhtenäisinä. (Ghorashi, Hylland Eriksen & Alghasi, 2009, 4). Tämä johtaa siihen, että tietyt ryhmät nähdään stereotyyppisesti tietynlaisina, kuten myös heidän elämäntapansa. (Anthias, 2014, 163). Kunniaan liittyvää väkivaltaa kulttuuristetaan myös mediassa, joka ylläpitää rasismia (Gill, 2006, 4–5). Kunniaan liittyvän väkivallan kulttuuristamisesta mediassa on monia esimerkkejä, muun muassa Fadime Sahindalin murha Ruotsissa vuonna 2002 ja siitä käyty julkinen keskustelu (Bredström, 2003, 79–80). Ihminen tulisi ymmärtää aina kulttuurisena, monimutkaisessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa olevana, merkkien tulkitsijana ja tuottajana, sekä informaatiota käsittelevänä eläimenä. Näin kulttuurit voidaan ymmärtää muuttuviksi, ja kulttuuriset rajat läpäiseviksi. Samoin voidaan ymmärtää, että ihmiset ovat jossain määrin riippuvaisia tarjolla olevista materiaalisista ja käytännöllisistä ehdoista. (Hannerz, 2003, 226–227).

Omassa tutkimuksessani, jossa on aineistona kaunokirjallinen romaani, kunniaan liittyvän väkivallan tekijöinä ovat päähenkilöiden eli väkivallan uhrien sukulaiset ja aviomies. Tutkielmani aineistossa kunniaan liittyvä väkivalta näkyy yhteiskuntarakenteissa, jotka mahdollistavat väkivallan, lähisuhdeväkivaltana, henkisenä väkivaltana, sosiaalisena eristämisenä sekä päähenkilöiden toimijuuden pitkäaikaisena riistämisenä.

2.2 Kunnian ja häpeän keskinäinen suhde

Kunnia, häpeä ja väkivalta kietoutuvat tiivistä yhteen, ja ne näkyvät eri kulttuureissa ja eri aikakausina eri tavoin (Lidman, 2011, 188). Häpeää voidaan pitää kunnian puutteena. Kunnian merkitys korostuu, kun tutkitaan perinteisiä patriarkaalisia yhteiskuntia, ja myös silloin kun tutkitaan eurooppalaisen häpeän historiallista taustaa. Tämä tausta vaikuttaa asenteisiimme ja arvoihimme edelleen. (Lidman, 2011, 18). Kunnia ja häpeä ovat merkittäviä tekijöitä, kun tarkastellaan ihmisten välistä vuorovaikutusta. Niillä on myös vaikutusta siihen, millaiseen asemaan yksilö sijoittuu yhteisössä. Tutkimuksissa onkin todettu, että kollektiivinen kunniakäsitys tukee sosiaalisten hierarkioiden rakentumista ja häpeä on sosiaalinen tunne. Säätö-yhteiskunnassa ihmisen kunnia riippui hänen taloudellisesta asemastaan, syntyperästään, iästään ja sukupuolestaan. Säädyllykseksi katsottiin säädyn mukainen elämä, mikä tarkoitti omalle ryhmälle ominaista pukeutumista ja käyttäytymistä. Mikäli yksilö käyttäytyi sopimattomasti, se oli häpeällistä koko ryhmälle. (Lidman, 2011, 31).

Monet historioitsijat ja sosiologit selittävät kunniaa samankaltaisesti. Niissä korostetaan usein kunnian sosiaalisia ulottuvuuksia ja yhteyksiä häpeään. Useat sosiologien tekemät

kenttätutkimukset ovat osoittaneet häpeän ja kunnian perusmerkitysten olleen ja olevan edelleen melko samantyyppisiä niin kutsutuissa perinteisissä kulttuureissa. (Lidman, 2009, 118). Länsimaisissa kulttuureissa perinteiset kunniakäsitykset, ja pelko häpeästä vaikuttivat vahvasti yksilöiden elämään vielä 1800-luvulla, ja ajatusmaailmastamme löytyy vieläkin näitä ajattelutapoja (Lidman, 2011, 35).

Kunniaan liittyvä väkivalta on monimutkainen ja syvällä kulttuurissa oleva ongelma, jota pitävät yllä muun muassa siveysihanteet, tavat, jännitteet sukupuolten välillä, kasvatusnäkemykset, sekä uskonnolliset arvot ja yhteiskunnan rakenteet. (Lidman, 2011, 207). Kunniaan liittyväksi väkivallaksi ymmärretään yleensä väkivaltaiset teot, jotka kohdistuvat suvun naispuoliseen jäseneseen, koska hänen oletetaan aiheuttaneen häpeää suvulle. Häpeän aiheuttaminen kytkeytyy perheen, tai yhteisön kunniaan liittyvien sääntöjen rikkomiseen moraalittomaksi katsotun käytöksen vuoksi. (Holm, 2009, 135). Kunnian ja häpeän yhteys liittyy erityisesti konstruktiivisiin maskuliinisuudesta ja miesten kunniaista, joka ilmenee miesten kontrollina naisten häpeästä (Feldman, 2010, 310).

Tiettyyn yhteisöön, etniseen ryhmään, tai kansakuntaan kuuluvien jäsenten jakama maailmankuva voidaan määritellä kulttuuriksi. Kulttuuri sisältää merkityksiä tuottavia sosiaalisia käytäntöjä, joiden avulla organisoidaan ja jäsenetään yhteisön sosiaalisia suhteita, ja sisältää myös esimerkiksi sukupuolten roolit. Nämä merkitysrakenteet ja arvot ovat moninaisia, ja ihmisillä saattaa olla hyvinkin erilaisia arvoja ja elämäntapoja. Mary Douglasin (ref. Romppanen & Giray, 2009, 51–52) mukaan kulttuurit ovat erilaisten sääntöjen varaan rakentuvia luokitusjärjestelmiä. Näihin sääntöihin sisältyvät käsitykset puhtaudesta, likaisuudesta, ruumiista ja sukupuolirooleista. Ruumiillistuneet käsitykset liasta ja puhtaudesta toimivat symboleina yhteisön ajatuksista siitä, mikä on oikeaa ja mikä väärää. Yhteisön jakama käsitys kunniaista on eräs tapa tehdä ero oikean ja väärän välillä. Koska kulttuurit ovat sidottuja aikaan ja paikkaan, ei kollektiivisia eikä individualistisia kulttuureja ole mahdollista määritellä yksiselitteisesti. Länsimaissa individualistista ajattelutapaa pidetään itsestäänselvytenä, mutta vielä esimoderniin aikaan kollektiivinen kulttuuri oli vallalla myös lännessä, ja siihen kuului myös käsitys yhteisön jakamasta kunniaista. Individualistinen yhteiskunta muodostuu erilaisista monimuotoisista ryhmistä, joissa kollektiivisuus nähdään usein yhtenä osana omaa identiteettiä. Kollektiivisissa kulttuureissa ihminen pitää itseänsä ensisijaisesti yhteisön jäsenenä, ja toissijaisesti omana, individuaalina yksilönä. Kollektiivisissa kulttuureissa yhteisöt ovat usein pysyviä, joka luo sen jäsenille velvollisuuksia. (Romppanen & Giray, 2009, 51–54).

Kunniaa voidaan pitää universaalina käsitteenä, mutta kunniaan liittyvän väkivallan muodot ovat vaihdelleet ajasta, paikasta ja kulttuurista toiseen. Kunnia on yhteisön tai yhteiskunnan luoma konstruktio, joka määrittelee yksilön arvoa. Se määrittelee myös sitä, kuinka yksilöä kohdellaan yhteisössä tai yhteiskunnassa. Kunnia ei ole passiivista, vaan se vaatii yksilöiden aktiivisia tekoja statuksen säilyttämiseksi sosiaalisessa hierarkiassa. Kunniajärjestelmä on usein sosiaalisessa hierarkiassa korkealla olevien miesten hallitsema, joiden alapuolella ovat muut miehet, naiset ja lapset. Yleensä miesten tulee näissä järjestelmissä suojella naisten siveyttä, joka yhdistetään naisten kunniaan. (Sarkamo, Eshareturi, Koç & Miettinen, 2017, 69–70). Kollektiivisissa kulttuureissa, jotka korostavat kunniaa, kunnialla viitataan usein naisen kunnialliseen käytökseen. Kunniaa rakennetaan hyvällä maineella. Naisille ja miehille on selvät roolit ja omat tehtävät yhteisössä, joita ylläpidetään myös uudessa kotimaassa. Yhteisön yhteisen kunnian säilyttämiseksi naisille ja miehille on määritelty omat alueet, joilla mainetta voi rakentaa. Molemmat osapuolet rakentavat mainettaan omalla alueellaan; alueelta poistuminen johtaa kunnian menetykseen. (Romppanen & Giray, 2009, 55). Yhteisön kunnia on riippuvainen inklusiosta ja yksilöiden kunniaista, erityisesti naisten kunniallisesta käytöksestä (Payton, 2014, 2866). Kunniaa korostavissa kulttuureissa kunnian menetykseen liittyy aina sosiaalisia muutoksia, jonka vuoksi yhteisö pyrkii kontrolloimaan yksilöiden käyttäytymistä (Romppanen & Giray, 2009, 58).

Käsitykset kunniaista kunniaa korostavien kulttuureiden yhteisöissä voivat olla erilaisia. Kunnia-käsitys voi olla myös positiivinen, jolloin kunnia ei ole yksilön seksuaalista kontrollointia, vaan se on osa yhteisön yksilöille antamaa kunnioitusta, kunniallisuutta ja identiteettiä. Silloin kunniaan liittyvää väkivaltaa pidetään epäkunnioittavana, ja väkivallantekijä menettää yhteisön kunnioituksen. (Romppanen & Giray, 2009, 64). Kunnia-käsitteet ovat ajallisesti ja paikallisesti sidottuja, käsitykset kunnian menettämisestä vaihtelevat. Kunnia-käsitysten eroja voidaan ymmärtää yhteisön ja yksilön välisen suhteen avulla. (Romppanen & Giray, 2009, 54–58). Kunnia-kulttuurit ovat kulttuureita, joissa kunnian merkitys korostuu erityisesti ja niissä yksityisen ja julkisen rajaa valvotaan erittäin tarkasti. Tämän rajan merkiksi nähdään naisen ruumis. (Tammisalo-Savolainen, 2009, 31). Kunniaa tulee suojata yhteisen edun nimissä. Suojelun epäonnistuessa se vaikuttaa yhteisöön, jolloin se tuottaa naiselle ja koko yhteisölle häpeää. (Näre, 2008, 210).

Patriarkaaliset ja kollektiiviset kulttuurikäsitteet ovat korostuneet myös länsimaiden ja Euroopan historiassa. Keskeisenä piirteenä eri yhteiskunnilla ja uskonnoilla on ollut naisen seksuaalisuuden vartiointi. (Tammisalo-Savolainen, 2009, 35). Kunniaan liittyvän väkivallan historialliset juuret yltyvät aikaan ennen islamin- ja kristinuskoa (Lidman, 2015, 197). Maailma ei ole kuitenkaan ollut tällainen universaalisti, vaan perinteissä on ollut eroja ja ne ovat tulleet myös esiin historiallisissa

muutoksissa. Joissain yhteiskunnissa sosioekonomiset, poliittiset ja kulttuuriset muutokset ovat vaikuttaneet yhteisön merkitykseen, sekä isän ja miehen auktoriteettiin. Samalla muutokset ovat vaikuttaneet naisten rooleihin ja asemiin. Kunniaan liittyvässä väkivallassa yhteisön merkitys on suuri, sillä kunnia käsitetään yksilön yhteisöltä saamaksi arvostukseksi. Kunniaan liittyvään väkivaltaan on etsitty syitä usein naisvihamielisyydestä ja patriarkaalisista kulttuureista. (Tammisalo-Savolainen, 2009, 35).

Harvemmin on pohdittu sitä, millaiset tekijät ovat muokanneet haitallisia perinteitä ja patriarkaalisia kulttuureita maailman eri kolkissa, tai sitä, miksi kyseiset perinteet ovat säilyneet, vaikka yhteiskunnat ovat kehittyneet ja tietoisuus ihmisoikeuksista on lisääntynyt. Ilmiön hahmottamiseksi on tärkeää selvittää kunnian ja kunniaan liittyvän väkivallan historiallisia seikkoja kontekstissa naisen asemaan, sekä pohtia niiden vaikutuksia ja yhteyttä nykyään tapahtuvaan kunniaan liittyvään väkivaltaan. (Tammisalo-Savolainen, 2009, 33). Kunnian, häpeän ja väkivallan yhteys on tuttu esimodernin Euroopan ajoilta, mutta kunniaan liittyvä väkivalta käsitteenä liitetään monesti kysymyksiin monikulttuurisesta yhteiskunnasta, sekä naisten oikeuksien toteutumiseen maailmanlaajuisesti. Ymmärtääkseen kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmiönä, on käsitettävä sen konteksti: yhteisön, perheiden ja yksilöiden roolit. On ymmärrettävä myös mitkä asiat motivoivat väkivaltaisiin tekoihin. (Lidman, 2015, 197). Iso osa maailman ihmisistä elää yhteiskunnissa, joissa ryhmän etu asetetaan korkeammalle yksilön edun sijaan. Nämä yhteiskunnat ovat kollektiivisia, ja sillä tarkoitetaan ryhmän valtaa suhteessa yksilöön. (Hofstede, 1993, 77). Usein moderneihin kulttuureihin yhdistetyssä individualismissa korostetaan ihmisen yksilöllisyyttä (Tammisalo-Savolainen, 2009, 37). Kunniaan liittyvä väkivalta on ilmiö, johon ammattilaisten ja viranomaisten tulisi puuttua. Uhreille tulisi tarjota palveluita, ja ammattilaisia pitäisi kouluttaa. Ammattilaisten tulisi tietää, mitä kunnialla tarkoitetaan, ja ymmärtää kunniajärjestelmien ja patriarkaalisen vallan suhteita, joihin kunniaan liittyvä väkivalta perustuu. Olisi myös tärkeää ymmärtää, että kunniakäsitteet ja sukupuolten, ja yksilöiden roolit ja oikeudet vaihtelevat, ja ovat moninaisia sosiaalisissa ja etnisissä yhteisöissä, joita kunniaan liittyvä väkivalta koskettaa. Tulee myös muistaa, että kunniaan liittyvä väkivalta on eri asia kuin lähisuhdeväkivalta, keskeinen ero näiden välillä on kunniaan liittyvän väkivallan motiivi. Lähisuhdeväkivallassa motiivi on yleensä henkilökohtainen, kun taas kunniaan liittyvässä väkivallassa motiivi liittyy kunnian suojelemiseen. Seurauksena tästä on, että kunniaan liittyvän väkivallan tekijät uskovat virheellisesti, että väkivallan toteuttaminen on heidän velvollisuutensa. (Sarkamo, Eshareturi, Koç & Miettinen, 2017, 76–77).

Tutkimassani romaanissa Tuhat loistavaa aurinkoa kunnia liitetään myös häpeään, ja suurelta osin tyttöjen ja naisten siveelliseen käytökseen. Esimerkiksi teoksessa toisen päähenkilön äiti ja tämän

tytär ovat tuomittuja koko elämän mittaiseen häpeään, koska tytär on syntynyt avioliiton ulkopuolella. Tyttären äiti on ratkaissut asian eristämällä itsensä ja tyttärensä asumaan kaksin pienessä savimajassa kaupungin ulkopuolella, isän muu perhe puolestaan ratkaisee asian myöhemmin pakottamalla tyttären menemään hyvin nuorena naimisiin vanhemman miehen kanssa ja lähettämällä tämän matkoihinsa avioliiton perusteella asumaan toiseen kaupunkiin. Häpeä seuraa tätä toista romaanin päähenkilöä koko hänen elämänsä ajan, vaikka hän muuttaakin toiselle paikkakunnalle.

3 Toimijuus ja sukupuolentutkimus

Tässä luvussa avaan toimijuuden käsitettä, käyn läpi sukupuolentutkimuksen teoriaa, sekä toimijuuden ja sukupuolentutkimuksen suhdetta.

Toimijuus liittyy yleensä instituutioiden, yhteisöjen ja rakenteiden, ja niihin kiinnittyvien sääntöjen, käytäntöjen, normien, sekä eri tavoilla resursoitujen ihmisten välisiin suhteisiin ja järjestyksiin. Toimijuus ei ole uusi käsite, vaan se on ollut tutkimuksen kohteena pitkään etenkin yhteiskuntatieteissä. Toimijuudesta on alettu keskustelemaan kasvavalla intensiteetillä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen piirissä 1990-luvun lopusta lähtien. Varsinkin feministisen tutkimuksen kentällä on pyritty kyseenalaistamaan ja määrittelemään uudelleen päämäärähakuisia, rationaalisia ja individualistisia käsityksiä toimijuudesta. Toimijuuden käsitettä on tehty moniulotteisemmaksi pohtimalla kuinka historialliset, kulttuuriset, materiaaliset ja sosiaaliset raamit ja niihin kytkeytyvät erilaiset vallan ulottuvuudet muokkaavat toimijuutta. Samaan aikaan on pyritty kyseenalaistamaan käsitys ehjästä ja ennalta arvattavasta toimijasta, joka kohtaisi yksilönä erilaiset rakenteet. Sukupuolen tutkimuksen alalla on nostettu näkyväksi uudenlaisia ajatuksia esimerkiksi hauraasta, rituaalisesta, tapaistuneesta, ja tukahdutetusta toimijuudesta. Kaikille näille on yhteistä käsitys toimijuudesta, joka rakentuu vuorovaikutuksessa ja erilaisissa tilanteissa. (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 14–15).

Toimijuudella tarkoitetaan ihmisen suhdetta mahdollisen, odotetun ja toteutuneen toiminnan välillä (Ronkainen, 2006). Toimijuus kytkeytyy usein rakenteisiin. Tällöin tarkastellaan sitä, miten millainen valinnanvapaus ihmisillä on ja missä määrin rakenteet ohjailevat toimijuutta. Toimijuuden voidaan ajatella olevan olemassa, kun ihmisellä on mahdollisuus toimia toisin, ja valita niin. Toimijuus edellyttää valinnan mahdollisuuksia, tavoitteellisuutta ja motivaatiota. Toimijuus on kytköksissä aikaan, paikkaan ja rakenteisiin ja todentuu vuorovaikutuksessa. (Romakkaniemi & Kilpeläinen, 2013, 247). Feministisen tutkimuksen näkökulmasta toimijuus moniulotteisena käsitteenä on tehnyt mahdolliseksi ihmisen toiminnan analysoimisen paikantuneena ja eri tilanteissa muuttavana. Samaan aikaan se on mahdollistanut sukupuolen käsitteellistämisen toiminnan ja tekemisen asiana. (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 15).

Toimijuudessa kiinnitetään huomio siihen, millainen mahdollisuus ihmisellä on toimia tahtonsa mukaisesti, saada aikaan jokin hänen haluamansa tavoite. Toimijuuteen ja sen mahdollisuuksiin vaikuttavat sekä toimija itse, muut toimijat, että ympäristö. Toimijana voi olla sekä yksilö, että

yhteisö. (Hokkanen, 2013, 60). Toimijuus on tavoitteellista, ennakoivaa, itseohjautuvaa ja reflektointia. Tavoitteellisuus tarkoittaa, että toimija pystyy valitsemaan omat tavoitteensa ja toimimaan niiden mukaan, jonka lisäksi hänellä on myös motivaatiota toimia. (Bandura, 2008, 6–11). Tästä huolimatta toiminnan päämäärää ei välttämättä saavuteta. Tavoitteellisuus koskee myös ryhmien, yhteisöjen tai instituutioiden toimintaa. Toimijan valinnanvapateen vaikuttaa ympäristön ohjailu ja vuorovaikutteisuus. Ennakointi tuo toimintaan jämäkkyyttä ja mieltä. Toimija ennakoii ja valitsee niin, ettei ei-toivottuja seurauksia tulisi. Itseohjautuvuus puolestaan painottaa moraalista toimijuutta ja arvoja. Itseohjautuvuuden avulla toimija etenee päämäärää kohti välitavoitteiden kautta. Reflektointi tarkoittaa toimijan uudelleensuuntautumiskykyä tämän arvioitua toimintaansa, saavutuksiaan sekä arvojaan, samalla pohtien erilaisia mahdollisuuksia jatkosta. Toimijuus on vahvasti yhteydessä valtaan. Valta voidaan käsittää ylivalta (power over) tai toimintavoimana (power to), joka edellyttää, että on toimijoita, jotka ovat riippuvaisia toisten, enemmän valtaa hallussaan pitävien tahdosta ja toiminnasta. Yhteistyö enemmän ja vähemmän valtaa omaavien toimijoiden kanssa on mahdollista. Yhteistyössä valtaa voidaan muokata, jakaa ja tuottaa uudelleen. Vallan määrä vaihtelee eri toimijoiden ja tilanteiden kohdalla. Valta on usein suhteellista, ei absoluuttista. (Hokkanen, 2013, 60–62). Narratiivisessa tutkimuksessa tarinoiden ja kertomusten sisällön analysoimisessa voidaan löytää mielenkiintoisia näkökulmia tutkimalla, millainen kuva päähenkilöistä piirtyy toimijoina. Kiinnostavaa on etenkin se, miten päähenkilöt voivat kuvautua suhteessa kertomukseen tapahtumien aikaansaajina eli toimijoina tai niiden kohteina eli uhreina. (Hänninen, 2018b, 175).

Sukupuolentutkimuksessa ei ole yhtä konsensusta vaan näkökulmat vaihtelevat. Nais- ja miestutkimus keskittyvät enemmän sukupuoleen ja sen merkityksiin, kun taas seksuaalitutkimus keskittyy enemmän seksuaalisuuden ja seksuaalisten identiteettien tutkimukseen. Naistutkimus on osa kahta tutkimuskategoriaa miestutkimuksen kanssa, jotka voidaan nähdä sukupuolentutkimuksen alla. Sukupuoli (gender) viittaa yleensä sosiaaliseen prosessiin ja käytäntöihin, joiden avulla ihmiset jaetaan eri sukupuoliin (sexed identities). Tällainen sukupuolten jakoprosessi sisältää usein myös hierarkkisia jakoja. Jotkut sukupuoli-identiteetit ovat enemmän tai vähemmän arvostettuja ja kunnioitetumpia sekä etuoikeutettumpia kuin toiset. Länsimaissa sukupuoliroolit on perinteisesti jaettu miesten ja naisten rooleihin yhteiskunnassa. Sukupuolirooleilla on ollut myös eroavat sosiaaliset käytäntönsä. Esimerkiksi miehet on yhdistetty usein julkiseen, poliittiseen ja yhteiskunnalliseen elämään, kun taas naisen rooli on yhdistynyt kodin elämään. Usein tällaista sukupuolijakoa pidetään myös toisilleen vastakkaisina, ja niitä käytetään hierarkkisesti suhteessa toisiinsa. (Beasley, 2005, 11–15). Kategorisoinnin ja eron tekemisen prosessit voivat synnyttää

sukupuolittuneita kokemuksia yksilön kyvyistä ja osaamisesta, sekä niihin liittyvistä mahdollisuuksista ja rajoitteista eli toimijuudesta (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 7–8).

Toimijuutta voidaan tarkastella jakamalla se kolmeen tasoon. Mikrotasolla voidaan pohtia esimerkiksi erilaisia diskursseja ja niiden rakenteita, ja miettiä millaisia kulttuurisia rakennelmastoja ja tiloja nämä rakentavat toimijuudelle. Mesotasolla, johon sisältyvät yhteisöt ja instituutiot, voidaan analysoida esimerkiksi institutionaalisia käytäntöjä ja yhteisöjen dynamiikkaa, sekä niihin liittyviä diskursseja. Makrotasolla eli yksilöiden tasolla tarkastellaan esimerkiksi, millaisia käsityksiä yksilöillä on omasta toimijuudestaan. Yhteiskuntaluokka, sukupuoli, ikä, seksuaalisuus, etnisyys, ja paikat vaikuttavat tarkasteltaessa näitä toimijuuden tasoja. Erot ovat rakenteellisesti järjestäytyneitä, ne ovat sosiaalisesti tuotettuja ja paikantuvat hierarkioihin. Nämä erot järjestyvät sekä institutionaalisesti että diskursiivisesti. Erot ovat myös sosiaalisia, jotka tekevät mahdolliseksi tai rajaavat yksilön pääsyn erilaisiin sosiaalisiin, taloudellisiin, symbolisiin tai kulttuurisiin varantoihin. Näillä eroilla on suuri vaikutus yksilöiden toimijuuteen. Sukupuoli organisoi ja merkityksellistää toimijuutta. (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 15–16)

Liberaalia feminismiä voidaan pitää vastauksena liberalismiin kehitykselle. Liberalismin pääajatuksena 1700-luvulta alkaen on ollut yksilön näkeminen autonomisena, rationaalisenä olentona. Tämä on tosin koskenut vain niitä, joilla on ollut täydet kansalaisoikeudet tuohon aikaan. Liberalismin kantavana ajatuksena on, että poliittinen tasa-arvo perustuu ihmisen kykyyn ajatella rationaalisesti. Niiden, jotka pystyvät tähän itsenäiseen, rationaaliseen ajatteluun, pitäisi saada tasa-arvoiset mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa ja vapaus tehdä omat valintansa. Käytännössä kuitenkin naiset ja osa miehistä jäivät tämän ulkopuolelle, koska heidän ei ajateltu pystyvän rationaaliseen ajatteluun ja toimintaan. Monissa länsimaisissa liberaaleissa yhteiskunnissa jotkut saavat täyden kansalaisuuden oikeuksineen, kun taas toiset eivät. Liberaali feminismi syntyi vastauksena liberalismille osoittamaan, että vaikka yleisesti ajatellaan, että kaikilla on samat universaalit oikeudet tasa-arvoon, rationaaliseen ajatteluun ja vapauteen, naisten kohdalla näin ei käytännössä ole ollut. Naisia ja muita (esimerkiksi kolonisoitujen maiden ihmisiä) pidettiin vähempiarvoisina, sivistymättöminä ja eläimiä muistuttavina, joten katsottiin yleisesti, etteivät samat oikeudet tasa-arvosta, oikeuksista ja vapaudesta kuulu heille. Heitä pidettiin toisina, jotka eivät pystyneet rationaaliseen ajatteluun ja joille ei voitu siksi taata samoja oikeuksia. Liberaali feminismi on osoittanut, etteivät liberalismiin ajatukset ole ulottuneet kaikkiin ihmisiin, vaan sitä voidaan pitää ajatuksena lähinnä miesten keskinäisestä tasa-arvosta ja osallisuudesta. Liberaali, moderni feminismi on perustunut naisten vahvaan emansipaatioon, eri näkökulmat ja painotukset vaihtelevat. Ensimmäisen aallon liberaalit feministit keskittyivät naisten oikeuksiin ja

emansipaatioon. Toisen aallon liberaalit feministit keskittyivät enemmän yhteiskunnallisiin muutoksiin, ja sosiaalisiin, institutionaalisiin ja poliittisiin reformeihin, sekä tasa-arvon ja demokratian saavuttamiseen. Kolmannen aallon liberaalit feministit ovat keskittyneet enemmän yksilöiden oikeuksiin ja tasa-arvoon. Sekä toinen että kolmas aalto ovat ottaneet vaikutteita ja ajavat myös ensimmäisen aallon asiaa, joten kaikki nämä kolme aaltoa voivat esiintyä jopa päällekkäin. Liberaalin feminismin lähestymistavoissa on ajateltu olevan enemmän kyse liberaalien ja kapitalististen länsimaisten yhteiskuntien muokkaamisesta kuin varsinaisesta merkittävästä sosiaalisesta muutoksesta. Liberaalin feminismin voidaan ajatella tukevan liberalismia, vaikka se yrittääkin parantaa naisten asemaa yhteiskunnassa. Liberaalia feminismiä onkin kritisoitu siitä, että se keskittyy parantamaan keskiluokkaisten, valkoisten ja koulutettujen naisten asemaa, kuin haastamaan liberaalien yhteiskuntien sydämessä olevaa sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta ja epätasa-arvoa. (Beasley, 2005, 30–42).

Postmoderni feminismi painottaa, ettei ole olemassa yhtä teoriaa tai totuutta, joka selittäisi yhteiskuntaa, valtaa tai yksilöä. Postmodernille feministiselle ajattelulle on ominaista epävarmuus, kompleksisuus ja fragmentaatio. Esimerkiksi historia nähdään epävakaana ja muuttuvana näkökulman mukaan. Myös valta nähdään jatkuvasti muuttuvana, tuottavana ja itsessä olevana. Postmodernin feminismin näkökulmasta kenenkään ei ole mahdollista asettua täysin vallan ulkopuolelle eikä vapautua siitä. Myös yksilö muuttuu ja muokkautuu jatkuvasti, eikä ole olemassa universaalista ihmisyyttä, kuten modernissa ajattelussa. (Beasley, 2005, 62).

Postkoloniaalinen feministinen teoria käsittelee rotuun, etnisyyteen ja imperialismiin sekä kolonialismiin ja postkolonialismiin liittyviä asioita feminismin näkökulmasta. Postkoloniaalinen lähestymistapa yhdistyy usein postmoderniin ajatteluun siltä osin, että molemmat torjuvat universaalina pidetyt ajattelutavat ja näkemykset maailman rakentumisesta. Postkoloniaalinen feminismi kritisoi dominoivaa, eurooppalaista ja valkoista kulttuuria, jonka on ajateltu voivan puhua universaalisti kaikkien puolesta ja jota on pidetty universaalista kaikkien tavoiteltavana. Postkoloniaalinen feministinen teoria suhtautuu kriittisesti myös siihen, että samaan tapaan kuin liberaalit feministit pitivät liberalismia lähinnä miehiä koskevana universalismina, myös feministisessä ajattelussa on universalismia. Universalistisessa feministisessä ajattelussa naisia on ajateltu etenkin valkoisina, keskiluokkaisina, länsimaisina naisina. Naisia ei voi pitää yhtenä homogeenisenä ryhmänä. Postkoloniaalinen feminismi on suhteellisen tuore teoria, joka on voimistunut 1990-luvulta lähtien. Teorian mukaan ei ole olemassa universaalista ihmisyyttä, naiseutta tai feminismiä, muttei myöskään kolmannen maailman naisia, etnisiä vähemmistöjä. Tämä on tärkeää, koska eurooppalainen imperialismi on jättänyt perintönsä niin länsimaihin kuin muuallekin

maailmaan. Monet maat ovat riippuvaisia länsimaista eri tavoin. Tämä tuottaa toiseutta, jossa ajatellaan, että länsimainen ajattelu- ja elämäntapa on tavoiteltavaa ja positiivista, ja muu nähdään negatiivisena. (Beasley, 2005, 73–80).

Sosiaalinen konstruktionismi vastustaa biologista ja sosiaalista essentialismia. Sosiaalinen konstruktionismi perustuu ajatukseen siitä, ettei ole olemassa mitään yhtä, pysyvää sosiaalista identiteettiä. Sosiaalinen konstruktionismi keskittyy siihen, mitä ihmiset tekevät yhdessä samalla kun he linkittyvät tiettyihin historiallisiin tilanteisiin, erilaisiin konteksteihin, kulttuurisiin olosuhteisiin sekä sosiaalisiin suhteisiin ja prosesseihin. Sosiaaliseen konstruktionismiin suuntautuneet feministit painottavat näkökulmaa, jossa identiteetikategorioiden sijaan keskitytään vallan jakautumiseen. Naisia ei voida pitää yhtenäisenä ryhmänä tai identiteetiltään samanlaisina. Naiset ryhmänä jakavat kuitenkin poliittisen position ja vaikeudet suhteessa valtaan. Naisilla ei ole samaa asemaa vallan suhteen, mutta naiset voivat asettua sen ympärille ja taistella sitä vastaan. (Beasley, 2005, 98–99).

Postmoderni, sosiaalinen konstruktionistinen ja postkoloniaalinen feminismi näkevät, että sukupuoli-identiteetti tai identiteetti ovat epävakaita ja jatkuvasti muuttuvia. Postmodernit feministit, jotka perustavat ajattelunsa Michel Foucaultin ajatteluun vastustavat valtaa ja identiteetin määrittelyä itsessään. Judith Butlerin (2004) mukaan ei ole olemassa sukupuoli-identiteettiä, vaan sukupuoli on performanssi. Sukupuolitettu performanssi määrittyy vallan kautta ja on kulttuurinen tuote. Butlerin mukaan myös keho on kulttuurinen tuote. Ihmisen anatomia ja sukupuoli voidaan nähdä kulttuurisina tulkintoina sukupuolesta. Keho kuuluu performanssiin sukupuolesta, joka on rakentunut kulttuurisesti ja sosiaalisesti. (Butler, 2004; Beasley, 2005, 101–102).

Sukupuolen vaikutus toimijuuteen on sidoksissa siihen, miten sukupuolinen toimija käsitetään ja miten sukupuoli ymmärretään. Sukupuoli on mahdollista ymmärtää muun muassa tekemisenä, tapana, tyylinä, olemuksena tai roolina. Jos sukupuoli käsitetään roolina, ruumiillisen sukupuolen (sex) lisäksi ajatellaan olevan olemassa myös sosiaalinen sukupuoli (gender) joka opitaan samalla kun sosiaalistutaan yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Tällöin käytös ja sukupuoli eivät ole sisäsyntyisiä, sillä yhteiskunnassa vaaditaan asettumista vallitsevaan sukupuolijärjestelmään. Tämä logiikka määrittelee meidät ruumiimme mukaan joko naisiksi tai miehiksi. Sukupuolta voidaan ajatella myös tekemisenä, jolloin se rakentuu tekojemme ja toimintamme kautta. Tässä tapauksessa sukupuolta ilmennetään jatkuvilla suorituksilla, jotka määräytyvät kulttuurissa vallalla olevien käytäntöjen ja erilaisten toimintasääntöjen perusteella. (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 16–17).

Sukupuolen ulkopuolella on mahdotonta olla. Viime vuosina käsitykset sukupuolesta ja sukupuoli-identiteeteistä ovat alkaneet laajeta. Naiset ja miehet eivät ole yhtenäisiä ryhmiä, eroja tuottavat eri sukupuolten sisällä ja välillä esimerkiksi ikä ja yhteiskuntaluokka. Toimijuuteen vaikuttavat myös sosiaaliset rakenteet ja prosessit. Kulttuuristen ja sosiaalisten säädösten ja konventioiden rikkomisen avulla voi paljastua, kuinka normitettua ja tapaistunutta arki on. Toimijuuteen ja sukupuoleen liitetyt odotukset tulevat esiin eri konteksteissa oletuksina, millä tavalla tietynlaisissa tilanteissa pitäisi toimia. (Ojala, Palmu & Saarinen, 2009, 16–23).

Tutkimuksessani toimijuus näkyy siten, että aineistonani käyttämäni romaanin päähenkilöiltä, jotka ovat tyttöjä ja naisia on riistetty heidän toimijuutensa suurimmaksi osaksi. Tätä toimijuuden riistoa määrittelevät vahvasti yhteiskunnan rakenteet ja naisille ja miehille asetetut erilaiset odotukset. Päähenkilöiden on vaikeaa tai lähes mahdotonta saada omaa toimijuuttaan takaisin, sillä he elävät yhteiskunnassa, jossa naisen asioista päättävät miehet, joko sukulaiset tai aviomies. Toisen päähenkilön ollessa lapsi, hänen isänsä tukee hänen toimijuuttaan ja myöhemmin aikuisena hänen uusi aviomiehensä tekee samaa. Teoksen lopussa yhteiskunnalliset rakenteet muuttuvat niin, että naisena on mahdollista hyödyntää omaa toimijuuttaan aiempaa jonkin verran vapaammin.

4 Narratiivisen tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa käsittelen narratiivisen tutkimuksen toteuttamista omassa tutkimuksessani. Kerron tutkimukseni aineistosta ja tutkimuskysymyksestä, romaanien käyttämisestä aineistona yhteiskuntatutkimuksessa, narratiivisen tutkimuksen lähtökohdista ja tutkimuksen sensitiivisyydestä ja tutkimukseni toteuttamisesta. Narratiivinen aineisto ja analyysi antavat monenlaisia mahdollisuuksia tutkimukselle ja aineiston valintaan.

4.1 Tutkimuskysymys ja tavoitteet

Aineistonani on kaunokirjallinen romaani, jossa käsitellään kunniaan liittyvää väkivaltaa; Tuhat loistavaa aurinkoa (Khaled Hosseini, 2007; suom. Kristiina Savikurki, 2008).

Tutkimuskysymykseni on: Millaisia kunniaan liittyvään väkivaltaan ja häpeään kytkeytyviä narratiiveja sekä niihin liittyviä toimijuuksia romaanissa on paikannettavissa?

Tarkoituksenani on tutkia päähenkilöiden toimijuutta, sekä kunniaan liittyvän väkivallan ja häpeän narratiiveja teoksessa. Lisäksi esitän teoksesta Greimasin (1980) malliin pohjautuvan tekemäni aktanttianalyysin, jonka tarkoituksena on avata päähenkilöiden toimijuutta ja tarinan etenemistä.

Aineisto on kerätty kesän ja syksyn 2021 aikana. Teoreettisesti tutkimukseni nojaa kunniaan liittyvän väkivallan tutkimukseen ja sukupuolentutkimukseen sekä toimijuuden tutkimukseen (ks. luvut 2 ja 3). Olen päättänyt käyttämään romaania aineistonani, koska kunniaan liittyvä väkivalta on sensitiivinen aihe, ja haastateltavia aiheesta voisi olla vaikeaa löytää. Näin aineistooni ei myöskään liity niitä eettisiä ongelmia, joita haastatteluaineistoon voisi liittyä.

4.2 Romaanit tutkimuksen aineistona

Narratiivisessa tutkimuksessa on mahdollista käyttää monenlaisia eri aineistotyyppisiä. Aineiston tulee kuitenkin olla sellainen, että siitä voidaan nostaa esiin sen tarinallinen merkitysrakenne.

Kätevintä on, kun aineistona on selkeärakeintainen ja ajallisesti etenevä kertomus. Usein narratiivisessa tutkimuksessa käytetään aineistona esimerkiksi omaelämäkerrallisia kirjoituksia. (Hänninen, 2018a, 192). Narratiivisen aineiston analysointi tulee aloittaa lukemisella avoimin

mielin, ilman muistiinpanoja. Tarinoihin tulisi suhtautua dialogikumppaneina, ei objekteina. Ensimmäisellä lukukierroksella lukutavan tulee olla samanlainen, kuin kaunokirjallisuuttakin lukiessa, lukijan tulee antautua tarinan ”vietäväksi”, jännittää tarinan seuraavia tapahtumia, sen päättymistä ja lopputulosta, sekä avautua kertojan sanomalle. Toisen lukukerran puolestaan tulisi muistuttaa tapaa, jolla hyvä romaani luetaan uudelleen: juoni ja kertoja ovat jo tuttuja, mutta voi olla hyvin mahdollista havaita tarkkoja vivahteita ja pieniä murtumia yleissävyissä. Tämän jälkeen voi siirtyä aineiston analysoimiseen. (Hänninen, 2018a, 196). Luin romaanin ensin kaksi kertaa edellä kuvatusti ilman kynää ja tekemättä muistiinpanoja. Toisella kerralla tiesin jo mitä odottaa, ja löysin tarinasta ja kertomuksesta erilaisia vivahteita. Seuraavilla kerroilla luin romaania kynän ja muistiinpanovälineiden kanssa ja löysin yhä uudelleen uusia vivahteita ja sävyjä kertomuksesta.

Tarinaa eli kertomusten sisältöä on mahdollista analysoida niin, että aineistosta poimitaan tiettyjä käsitteitä ja teemoja, joita sitten eritellään suhteessa tapahtumiin tarinassa. Kerronnasta voidaan usein löytää mielenkiintoisia asioita analysoimalla esimerkiksi sitä, millaista kuvaa päähenkilöstä kertomuksessa piirretään. Tällaisessa tutkimuksessa ei ole kysymys suorista itseä koskevista luonnehdinnoista vaan siitä, millaisena päähenkilö näyttäytyy tapahtumien valossa. Merkityksellistä voi olla esimerkiksi se, että näyttäytykö tarinan päähenkilö toimijana eli tapahtumien aikaansaajana vai uhrina eli tapahtumien kohteena. (Hänninen, 2018a, 203). Omassa tutkimuksessani tutkin juuri päähenkilön toimijuutta ja sitä millaisia muotoja ja narratiiveja toimijuus saa.

Romaania lukiessamme saamme tietoa toimijoiden ajatuksista enemmän, kuin teoksen henkilöhahmot saavat tietää toisistaan. Kaunokirjallisista teoksista voimme saada enemmän tietoa kuin on mahdollista saada esimerkiksi vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, tai tehdessämme tieteellistä tutkimusta, vaikkapa analysoidessa haastatteluaineistoa. (Aro, 2015, 100).

Ammattilaisetkaan eivät usein voi tietää jokaisen työssään tai arjessaan kohtaamansa ihmisen historian ja ongelmien luonnetta. Ammatilliset tekevät työssään tulkintoja, kuten romaanin lukijatkin. Fiktio käytännölliselle aineistona yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on monia syitä. Hyvärinen kollegoineen on käyttänyt Ian McEwanin romaania Rannalla perheen tutkimukseen. Romaani voi etäännyttää lukijansa nykypäivänä itsestäänselvyyksinä pidetyistä asioista, eli se ikään kuin vieraannuttaa lukijaa. Kaunokirjallisuuden avulla voimme saada vertailukohtia muista kulttuureista, aikakausista ja maista. Fiktio tarjoaa myös uusia ajattelutapoja. Kaunokirjallisuudesta voidaan ammentaa paljon yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, esimerkiksi silloin kun tarkastellaan ihmismielen toiminnan esittämistä. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa mieli käsitteenä on toisinaan jopa sivuutettu. Fiktio tarjoaa paljon mahdollisuuksia toisten ihmisten mielen ymmärtämisen ja esittämisen ongelmien pohtimiseen. Romaani nostaa esille keskusteluun

tunteet ja kokemuksellisuuden. Romaanit ovat myös materiaalina kaikkien saatavilla, ja tulkintaa voi harjoitella vapaasti, eikä fiktiivisten henkilöiden loukkaamista tarvitse pelätä. (Hyvärinen, 2015a, 11–14).

Fiktio tarjoaa yhteiskuntatutkijalle mielenkiintoista aineistoa, mutta se ei ole kuitenkaan samanlaista kuin ”ihmisten arkitodellisuuden liittyvä ei-fiktiivinen materiaali”. Analyysin tulisi aina perustua tutkittavan aineiston asettamiin ehtoihin, joten tämä tulkitsijan ongelma nousee esille kaikenlaisissa aineistotyypeissä. Fiktioikäytännössä aineistona perustavanlaatuiset ongelmat ovat mimeettisyyden ongelma ja fiktiivisen kommunikaation malli. (Hyvärinen, 2015a, 16–17).

Mimeettisyys tarkoittaa jäljittelyn käsitettä, jota jo Aristoteles (1982) on aikoinaan käsitellyt teoksessaan *Runousoppi*. Fiktio ei kuitenkaan ole ainoastaan maailman esittämistä, kuvausta ja luomista mimeettisesti. Romaanihenkilöillä on kolmenlaisia funktioita: mimeettinen (henkilö persoonana), temaattinen (henkilö ideana), ja synteettinen (henkilö taiteellisena konstruktiona). Nämä funktiot ja niiden painotukset saattavat vaihdella erilaisten lajien, teosten, ja aikakausien välillä. Realistisessa romaanissa jäljittely korostuu, kun puolestaan postmodernissa romaanissa korostetaan synteettistä funktiota, toisinaan vaihtelua voi olla myös yhden romaanin sisällä. (Hyvärinen, 2015a, 16–17; Phelan, 2007, 6).

Fiktiivisen kommunikaation mallin ongelma perustuu romaanin tapaan kommunikoida ja sisältää kommunikaatiota. Tekijän ja kertojan erottelu on keskeistä fiktiossa. Romaanin kirjoittaja ei kirjoita menneistä kokemuksistaan, eikä ajatuksistaan, sillä kertomusta varten hän luo kertojan ja henkilöhahmot kuvittelemalla. Kirjoittaja voi tietysti käyttää menneisyyttä aineistonaan, mutta hänellä on vapaus luoda, kuvitella ja sävyttää kertomustaan. Kirjoittaessaan kirjailija kuvittelee ja luo itsestään version, ja tämä versio puolestaan kuvittelee ja luo kertojan. Kertoja luo kerrotun, fiktiivisen maailman omasta näkökulmastaan. Näissä sisäkkäisissä kehissä kertoja puhuu kuvittelulle yleisölle, implisiittinen tekijä puolestaan ”tavoittelee teoksen kokonaisuuden tajuavaa tekijän yleisöä”. Romaania tulisikin lukea nimenomaan fiktiivisenä ja diskursiivisena tuotoksena, ei todellisena kertomuksena menneisyydestä. Fiktiivisen, eikä luonnollisenkaan aineiston tulkittamiseen ei ole olemassa mitään tietynlaista kaavaa. Romaani aineistona tarjoaa mahdollisuuden erinomaiseen aineistoon, erilaisten tulkintojen etsimiseen ja kokeilemiseen. (Hyvärinen, 2015a, 18–21; Phelan, 2005, 12).

Kirjallisuudessa on monitasoista viestintää, koska se sisältää monenlaisia ”viestiviä tahoja”. Tämä on fiktiivisen kerronnan erityispiirre, joka tulisi tiedostaa, etenkin silloin kun kaunokirjallisuuden avulla havainnollistetaan muiden tieteenalojen kysymyksiä. Kaunokirjallisen teoksen käyttäminen tutkimuksen aineistona on kyseenalaista pelkästään silloin, jos ei huomioida sen monikerroksista välittyvyyttä ja sen ajateltaisiin olevan läpinäkyvä ja objektiivinen dokumentti todellisuudesta.

(Karttunen, 2015, 141–142). Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa fiktiivisen aineiston käyttäminen asettaa metodologisia haasteita, sillä se nostaa esiin kysymyksen, kuinka aineistoa tulisi analysoida samoja menetelmiä käyttäen, joiden avulla analysoidaan luonnollista aineistoa. Fiktiiviset aineistot eivät ole kuitenkaan kulttuurista irrallisia, sillä ne oikeastaan tulkitsevat mahdollisuuksia ja rajoituksia kulttuurisissa käytännöissä. (Suoninen, 2015, 235).

Yhteiskuntatutkijoille voisi olla hyötyä siitä ajatuksesta, että fiktiosta ihmiset voivat saada arjessaan sanoitusta, kuvia ja esimerkkejä muiden ihmisten mielen toimimisesta, joka tekee fiktiosta ja sen seurauksista todellista (Hyvärinen, 2015b, 263).

4.3 Narratiivisen tutkimuksen lähtökohdat

Narratiivisen tutkimuksen kenttä on erittäin laaja. Narratiivinen tutkimus tarjoaakin monia mahdollisuuksia tutkimukselle ja analyysivaihtoehdoille. Tarinallisuuden ja kertomuksellisuuden käsitteet ovat tutkimuksessani tärkeitä. Narratiivisen tutkimuksen kenttä antaa hyvän pohjan tutkimukselleni ja aineistoni analyysille. Käsittelen tässä luvussa narratiivisen tutkimuksen kentän näkemystä todellisuudesta ja tiedonmuodostuksesta, sekä narratiivisen tutkimuksen peruskäsitteitä.

Aineiston narratiivisuus voidaan ymmärtää kahdella tavalla, on narratiivien analyysia (analysis of narratives) ja narratiivista analyysia (narrative analysis). Nämä kaksi analyysitapaa ovat kategorisesti erilaisia narratiivisen tutkimuksen tapoja. Narratiivien analyysissa kertomukset luokitellaan erilaisiin luokkiin esimerkiksi tyyppien, metaforien tai kategorioiden avulla.

Narratiivinen analyysi puolestaan painottaa, että aineistossa olevien kertomusten pohjalta tuotetaan uusi kertomus. Narratiivisessa analyysissa ei siis kiinnitetä huomiota aineiston luokitteluun, vaan aineistoa käytetään muodostamaan uusi kertomus, jonka avulla pyritään nostamaan esiin aineistosta nousevia tärkeitä teemoja. Narratiivinen analyysi hyödyntää narratiivisen tietämisen tapaa, joka tarkoittaa synteessin tekemistä. (Polkinghorne, 1995, 12–21). Narratiivinen analyysi ei siis ole ollenkaan analyysia, jossa eritellään kokonaisuutta osiin, vaan synteesiä, jossa osista rakennetaan kokonaisuus. Sitä kuitenkin kutsutaan narratiiviseksi analyysiksi, sillä englannin kielessä on kutsuttu analyysiksi kaikenlaisia tutkimusaineistoille tehtäviä toimenpiteitä. Narratiivinen analyysi, jossa tarkastellaan ehjän, juonellisen ja ajallisesti etenevän tarinan tuottamista, koettelee kaunokirjallisen ja tieteellisen diskurssin välisiä rajoja. Erilaisia tutkimus- ja kirjoittamistapoja voidaan pitää luontevana siirtymänä postmoderniin tiedekäsitykseen. (Heikkinen, 2018, 181–182). Tässä tutkimuksessa käytän narratiivista analyysia.

Sosiaalinen todellisuus rakentuu eri lailla kuin luonnontieteellinen todellisuus. Sosiaalinen todellisuus näyttäytyy ihmisten toistensa kanssa neuvoteltuina merkityskokonaisuutena. Ihmisen kokema sosiaalinen todellisuus on ontologisesti olemassa eri tavalla kuin materiaalinen ja fyysinen luonto. Kokemukset sosiaalisesta todellisuudesta ovat myös temporaalisia eli ajallisia, jonka kuvaamiseen sopii temporaalinen kertomusmuoto. (Heikkinen, 2018, 177). Narratiivisessa lähestymistavassa pyritään tutkimaan ihmisten elämän ja mielen perustavanlaatuisia sosiaalisuutta (Hänninen, 2000, 29). Narratiivisessa tutkimuksessa identiteettiä ei pidetä pysyvänä, vaan se nähdään moniulotteisena, kulttuurisena prosessina, joka on jatkuvasti muutoksessa. Identiteettiä voidaan näin pitää tarinallisena luomuksena. Lähestymistavassa voidaan erotella erilaisia käsityksiä minuudesta, sen pysyvyydestä ja yhteneväisyydestä. Tämän taustalla on erilaisia kantoja ymmärtää identiteetin käsite. (Hänninen, 2000, 60).

Narratiivien avulla ihmiset yrittävät ymmärtää maailmaa, itseään ja toisiaan. Ihminen on aktiivinen toimija ymmärtämisen prosessissa. Tätä tulkinnallista prosessia määrittelevät osaksi kulttuuriset narratiivit, joita käytämme ikään kuin malleina yrittäessämme selvittää sitä, keitä me olemme ja yrittäessämme ymmärtää maailmaa. Näitä kulttuurisia mallinarratiiveja saamme esimerkiksi kirjallisuudesta. Narratiivisessa tutkimuksessa voimme huomioida näitä kulttuurisia narratiiveja ja sitä, kuinka ne vaikuttavat meihin tässä tulkinnallisessa prosessissa, jonka aktiivisia subjekteja ja toimijoita me olemme. Tarinat, joita kerromme ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneita, ja ne ovat sulautuneet narratiivien verkkoon. Tarinat eivät kuitenkaan määritä sitä, kuinka käytämme tai tulkitsemme niitä yksilöinä ymmärtämisen prosessissa, jossa myös kognitiot ja tunteet ovat kietoutuneet erottamattomasti yhteen. (Meretoja, 2013, 100–101). Tiedetyt tilanteet, olosuhteet ja kontekstit vaikuttavat siihen, miten tarinat syntyvät ja miten niitä kerrotaan, mutta tarinoita muokkaavat aktiivisesti myös niiden kertojat. Samat tarinat ja niiden tulkinnat saattavat myös vaihdella tilanteiden, olosuhteiden ja kontekstien mukaan. (Holstein & Gubrium, 2000, 106). Tarinoiden kertominen vaikuttaisi olevan luonnollista ihmisille. Eri kulttuureissa tarinoita kerrotaan muun muassa kansantarujen, legendojen, myyttien, eeposten, elokuvien ja tv-ohjelmien muodossa. Tarinoiden avulla voimme organisoida tietoa ja myös ilmaista itseämme ja ymmärrystämme maailmasta muille. (McAdams, 1993, 27). Narratiivit auttavat ihmistä myös ymmärtämään ja käsittämään ajan kulkua ja aikaa (Abbott, 2008, 3).

Tarinallisuus on tärkeää, kun yritämme ymmärtää maailmaa ja tehdä menneitä tapahtumia itsellemme ymmärretyksi. Tulee ottaa huomioon, että tarinallisuus on myös maailmanlaajuinen, jopa eksistentiaalinen ilmiö. Tarinallisuudella ja narratiiveilla voi olla myös emansipoiva vaikutus. Narratiivien emansipoiva vaikutus yhdistetään usein keskusteluun äänen antamiselle yhteiskunnissa syrjityille ja alistetuille. Tämä saattaa olla kuitenkin liian holhoava ja itsekeskeinen näkemys

narratiivisesta tutkimuksesta. Herkkyys tuoda esiin erilaisia ääniä olisi ehkä parempi määritelmä narratiivisen tutkimuksen tehtäväksi. Tulisi myös huomioida, että toisinaan olemassa olevat narratiiviset rakenteet ja diskurssit voivat olla syrjiviä ja alistavia, jolloin uusia, emansipovia sanastoja ja narratiiveja voi olla vaikeaa luoda. (Hatavara, Hydén & Hyvärinen, 2013, 3; Guaraldo, 2013, 74).

Keskeisin narratiivisesta tutkimuksesta esitetty kritiikki, on se, että tarinallisessa tutkimuksessa tehdään usein liian vahvoja oletuksia kokemusten narratiivisesta jäsentymisestä, eikä tarinoiden moninaisuutta eikä rikkonaisuutta kunnioiteta tarpeeksi. Huonosti jäsentyneet tarinat jäävät myös helposti näkemättä tutkijalta, eikä niitä välttämättä oteta mukaan tutkimuksiin. Narratiivisessa tutkimuksessa esille nostetaan helpommin kansansatujen tyypisiä tarinoita, eikä niinkään moderneja romaaneja muistuttavia jäsennyksiä elämästä. Tämä on kuitenkin muuttumassa, ja viime aikoina narratiivisessa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota etenkin rikkonaisten ja ristiriitaisten narratiivien tarkempaan analysointiin. (Hänninen, 2018a, 205). Galen Strawson (2004, 429) on kritisoinut narratiivista tutkimusta siitä, että lähestymistavan ajatus tarinallisuudesta on liian keskeinen, sillä osa ihmisistä ei yksinkertaisesti jäsennä elämäänsä narratiivien avulla. Kaikki ihmiset eivät ole luonteeltaan narratiivisia tarinankertojia, mikä nostaa eettisiä kysymyksiä tutkimukselle, jos automaattisesti oletetaan, että ihmisen luonteeseen kuuluu tietynlainen narratiivisuus (Strawson, 2004, 429). Vaikka tutkija olisi sitoutunut empaattisuuteen, ja siihen, että todellisuuksia on monia ja erilaisia, hän kuitenkin viimekädessä päättää sen, mikä tarina ja mitä tarinasta raportoidaan. Tutkija päättää, mitkä asiat tulee ja ovat tarpeellisia nostaa tutkimuksessa esille. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö tutkija yrittäisi löytää tutkimusta parhaiten kuvaavaa tarinaa, mutta tulisi kuitenkin muistaa, että tutkija vaikuttaa siihen, minkälaisia tarinoita esille nousee. (Stake, 1994, 240).

Narratiivisuuden käsite tulee englannin kieleen latinasta, jossa verbi ”narrare” tarkoittaa kertomista ja substantiivi ”narratio” tarkoittaa kertomusta, kun taas englanniksi verbi ”narrate” tarkoittaa kertomista ja substantiivi ”narrative” tarkoittaa kertomusta. Englannin kielessä narratiivisesta tutkimuksesta käytetään yleensä sanoja ”narrative research” ja ”narrative inquiry”. Suomeksi narratiivisuus voidaan kääntää esimerkiksi kertomuksellisuudeksi tai kerronnallisuudeksi. Käsitteet vaikuttavat samankaltaisilta, mutta niillä on kuitenkin eroa. Kertomuksellisuus viittaa melko suorasti kertomukseen ja sen lopputulokseen, kun kerronnallisuus puolestaan viittaa kertomuksen prosessiin. Narratiivisen tutkimuksen kohteena ovat kertomusten lisäksi myös kertomisen prosessit (Heikkinen, 2018, 172; Bold, 2012, 17). Kerronnallinen tutkimus on suomen kielessä parempi vastine narratiiviselle tutkimukselle kuin kertomuksellisuus. Kerronnallisuus pitää sisällään sekä kertomisen prosessin tutkimuksen, että kertomusten eli tekstien tai muiden kertomuksien tuotosten

tutkimuksen (Heikkinen 2018, 172). Narratiivisen tutkimuksen kenttä on erittäin monitieteinen, eikä se muodosta yhtenäistä ja selkeää rakennelmaa. Näin ollen myös narratiivisen tutkimuksen käsitteistö on hyvin kirjavaa, esimerkiksi tarinan (story) ja kertomuksen (narrative) määrittely on moninaista. (Hänninen, 2018a, 189).

Narratiivin yksinkertaisimpana määritelmänä voidaan pitää kertomusta, jossa on alku, keskiosa ja loppu (Chatman 1978; Leitch, 1986; Martin, 1986; ref. Elliott, 2005, 7). Tämän määritelmän on esittänyt myös Aristoteles (1982, 27) hyvästä tragediasta aikoinaan antiikin Kreikassa. Tosin monet tutkijat ja kirjailijat ovat päätyneet siihen lopputulokseen, että kertomuksella ei aina ole lopetusta (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 190; Abbott, 2002, 53). Narratiivisessa tutkimuksessa tutkitaan ihmisten kokemuksia heidän elämästään liittyen johonkin tiettyyn ilmiöön. Usein tutkija ikään kuin kertoo nämä kokemukset uudestaan, niin että kertomuksista muodostuu narratiivinen kronologia. (Creswell, 2009, 13). Narratiivinen tutkimus antaa tutkijalle mahdollisuuden lähestyä monipuolisesti ihmisten kokemusmaailmaa ja tutkia sitä (Flick, 1998, 98).

Kertomukset auttavat ihmisiä jäsentämään eettistä paikkaansa maailmassa. Kertomuksia voidaan pitää myös yhtenä tietämisen muotona, se on tärkeä väline ”ajallisuuden ymmärtämisessä”. Kertomukset ovat myös olennainen osa vuorovaikutusta, sillä niiden kautta kokemuksia jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi, pidetään yllä ryhmiä ja luodaan luottamusta. Kertomukset välittävät tietoa ja oletuksia kulttuurista. Kertomusten kautta voidaan myös vastata kysymykseen ”kuka minä olen?”. (Hyvärinen & Löyttyniemi, 2005, 189). Narratiivien avulla jäsennetään ja merkityksellistetään menneitä asioita. Narratiivien jakaminen on sosiaalinen tapahtuma, jossa kertomusta tuotetaan tietylle yleisölle. Näitä narratiivien osia ei voi erotella, vaan ne tulisi nähdä kokonaisuutena. Esimerkiksi narratiivin merkityksellisyys kytkeytyy vahvasti siihen sosiaaliseen kontekstiin, jossa se on tuotettu. (Elliott, 2005, 11).

Kertoessaan elämästään ihminen jäsentää menneitä tapahtumia, kokemuksia ja tunteita (Jokinen, 2000, 131). Kulttuurissamme on tapana järjestää menneet asiat kertomuksiksi, jonka avulla kokemukset, tunteet ja tapahtumat liitetään osaksi laajempaa merkityskokonaisuutta eli narratiivia. Kertomuksille on keskeistä se, että niiden kautta nostetaan esille jokin asia, ydinsanoma eli pointti. Kertomusten ydinsanomien ja pointtien ovat arvolutautuneita; ne ovat siis toivottuja, tai epätoivottuja asiantiloja. Ydinsanomien kannalta kertomuksille olennaiset asiat esitetään yleensä aikajärjestyksessä, sekä niin, että siinä muodostuu syyseuraussuhteita. Erilaisista toisiinsa yhteydessä olevista tapahtumien kuvauksista kertomuksille rakentuu juoni, joka voi sisältää yhden, tai useamman käänteen. Kertomuksien kokonaisuuksiin kuuluvat selkeästi tunnistettavat alku ja loppu. Kertomuksissa olevilla henkilöillä on useimmiten pelkistetyt identiteetit, jotka ovat pysyviä,

ellei kertomuksessa ole aiheena juuri identiteeteissä tapahtuneet muutokset. (Jokinen, 2000, 131; Gergen, 2000).

Narratiivisessa tutkimuksessa tarinan käsite on tärkeä. Suomalaisessa arkikielessä tarinaa ja kertomusta pidetään usein toistensa synonyymeinä. Tarina on kuitenkin kertomuksen tapahtumarakenne, eli kuvaus tapahtumakulusta tai tapahtumista, joka kertoo sen, mitä on tapahtunut. Tapahtumien kulusta voidaan kertoa monilla eri tavoilla. Tarinan ja kertomuksen eron ymmärtämiseksi tulee hahmottaa kerronnallisen diskurssin käsite. Se tarkoittaa huomion kiinnittämistä, kertomisen tapaan, muotoon, sekä välineisiin, joita apuna käyttäen kertomuksia kerrotaan. Kerronnan välineinä voi olla esimerkiksi erilaisia tyylejä ja tapoja, juoni tai tapahtumakulku. Tapahtumista ja tapahtumakuluista, eli toiminnasta, muodostuu kertomus. Tarina muodostuu ajassa etenevistä tapahtumista. Tapahtumien tapahtumista varten tarvitaan olevaisia, jotka voivat olla ihmisiä tai ihmisten kaltaisia olentoja. Olevaiset ovat intentionaalisia toimijoita eli henkilöitä, niiden toiminta on yleensä päämäärätietoista ja tarkoituksellista, toimintaa ohjaavat harkintakyky ja järki. Lisäksi tarvitaan tapahtumapaikkoja, missä tapahtumat tapahtuvat ja joissa henkilöhahmot toimivat. Tapahtumat voivat olla esimerkiksi henkilöiden tarkoituksellisesti tai tahallisesti tehtyjä tekoja tai tahattomia sattumuksia (muun muassa luonnontapahtumat), jotka eivät ole intentionaalisten olentojen tekemiä tekoja. (Heikkinen, 2018, 172–175; Abbott, 2009, 19; Hänninen, 2018, 190–191). Tarinan tapahtumat eivät ole neutraaleja, vaan niihin liittyy tunne- ja arvolatauksia. Tapahtumat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne muodostavat syyseuraussuhteita. Tapahtumaketjun tarinallinen tulkinta määrittelee juonenkulun alkupisteen ja päättävän loppupisteen, nivoo tapahtumat yhteen syyseuraussuhteiksi, liittää tapahtumiin arvo- ja tunnelatauksia, sekä valikoi huomion kohteeksi juonenkulun kannalta olennaiset asiat. Samasta tapahtumakulusta voidaan muodostaa erilaisia tarinallisia tulkintoja, esimerkiksi aikajännettä, syyseuraussuhteita tai arvottamistapoja muuttamalla. (Hänninen, 2018a, 190–191).

Narratiivista aineistoa ei voida yksiselitteisesti tiivistää numeroiksi, eikä kategorioiksi, vaan sen jatkokäsittely edellyttää aina tulkintaa. Narratiivisen tutkimuksen näkökulmasta tieto muodostaa tarinoiden kudelman, joka saa jatkuvasti uutta materiaalia koko ajan uusiutuvista kulttuurisista kertomuksista, sekä lopuksi liittyy siihen takaisin. Kuten ihmisten sosiaalisen todellisuuden ja identiteettien rakentumisessa, narratiivisuus toimii kahteen suuntaan tutkimuksessa; kertomukset ovat sekä tutkimuksen lopputuloksia, että lähtökohtia. Postmodernissa ajattelutavassa tietäminen nähdään kontekstissaan: tietäminen on sidottu aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen kenttään. Postmodernin ajattelutavan modernin tiedonjärjestyksen kyseenalaistaminen on saanut monet alistetut ja marginaaliin jätetyt ryhmät luomaan omia tarinoitaan, joiden avulla he ovat

irrottautuneet ”suurten kertomusten” vallitsevista ja ”alistavista” kertomuksista. (Heikkinen, 2018, 178–180).

Narratiivisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena on se, kuinka asiat kerrotaan tässä ja nyt.

Narratiivisessa tutkimuksessa ei oteta kantaa kertomusten oikeellisuuteen, eikä siihen, kertooko tutkittava elämästään oikein vai väärin suhteessa reaalisiin tapahtumiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kertomuksia vähäteltäisiin, tai, että tapahtumien arvo kiistettäisiin. Narratiivisessa tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu nimenomaan puhujaan, sekä, siihen millaisia merkityksiä asiat saavat henkilön kertomuksissa. Tämä on erityisen tärkeää, koska kielellä on keskeinen rooli, kun rakennamme käsityksiä itsestämme, toisista ja meitä ympäröivästä todellisuudesta.

Kielenkäyttö ymmärretään käytännöksi, jonka avulla muokkaamme identiteettiämme erilaisten sosiaalisten verkostojen osina, toimijuuttamme ja teemme myös tulkintoja tulevan toiminnan mahdollisuuksistamme. (Burr, 1995; Shotter, 1993; ref. Jokinen, 2000, 132; Gergen, 1994, 20).

Usein kertomuksista puhuttaessa ollaan kiinnostuneita muutoksista ja maailman kokemisesta (Hyvärinen & Löyttyniemi, 2005, 191). Narratiivisessa tutkimuksessa tutkija toimii empaattisena kuuntelijana, joka yrittää ymmärtää kertomuksen ja kertojan perspektiiviä (Flick, 1998, 100).

Kertomusten kautta välittyy esimerkiksi modernille ajalle tyypillinen kokemus historiasta ja ajallisista muutoksista. Käsitteet muutoksista ja yksilökohtaisesta ajallisesta kehityksestä kuuluvat ja ovat olennaisia osia modernin yksilön kokemusmaailmaa. Biografisen tietoisuuden ja kokemisen tavat näkyvät erityisesti siinä, että elämäntarinoiden kirjoittaminen ja kertominen on juuri uuteen aikaan ja modernisaatioon kietoutunut ilmiö. (Alasuutari, 2011, 127).

Narratiivisen tutkimuksen kenttä on laaja, ja se sisältää erilaisia menetelmiä ja teoreettisia viitekehyksiä (Livholts & Tamboukou, 2015, 7). Narratiivisen tutkimuksen teorioita ja menetelmiä on käytetty muun muassa kirjallisuudentutkimuksessa, humanistisissa tieteissä ja sosiaalitieteissä (Hatavara, Hydén & Hyvärinen, 2013, 2). Menetelmäkirjallisuudessa onkin esitetty useita erilaisia analyysitapoja käytettäessä narratiivista tutkimusotetta (Laitinen & Uusitalo, 2008, 131).

Narratiivisessa tutkimuksessa analyysitapoina voivat olla esimerkiksi kertomuksen rakenteen analyysi, kertomuksen kielellisiä piirteitä koskeva analyysi, kertomukset ja kerronta kontekstissaan, juonianalyysi, aktanttianalyysi, elämäntarina-analyysi, ja teemojen ja käsitteiden kautta jäsentyvä analyysi. (Hänninen, 2018a, 196–203). Narratiivisella tutkimusotteella ihmistieteissä tarkoitetaan todellisuudessa tapahtuneiden tapahtumakulkujen tarinallisia tulkintoja, jolloin käsitteitä ja analyysimenetelmiä voidaan lainata esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksesta, mutta tarkoituksena on vastata omalta tieteenalalta esiin nousseeseen tutkimuskysymykseen. Tarkastelun kohteena ovat yleensä ihmisten itsestään kertomat tarinat. Tutkimustehtävinä voivat olla esimerkiksi elämänmuutosten tuomat haasteet selviytymisessä, elämän varrella tapahtuvat identiteetin ja

toiminnan kehitysprosessit, sekä yksilöiden elämäntarinoiden suhteet mallitarinoihin, joilla on normatiivista valtaa kulttuurissa. (Hänninen, 2018, 188–189). Eräs analyysin tärkeimpiä ulottuvuuksia on se, ollaanko tutkimuksessa enemmän kiinnostuneita siitä mitä ihmiset kertovat, eli kertomuksien sisällöstä, vai siitä miten ihmiset kertovat, eli kertomuksien muodosta. (Laitinen & Uusitalo, 2008, 131). Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut kertomuksien sisällöstä, eli siitä mitä kerrotaan. Tarkoitukseni on analysoida aineistoni kertomuksesta muotoutuvia teemoja ja toimijuutta päähenkilöiden näkökulmasta, jonka lisäksi avaan tarinaa ja kertomusta sekä tuon päähenkilöiden toimijuutta esiin Greimasin (1980) malliin perustuvan aktanttianalyysin avulla.

Perinteinen käsitys tiedonjärjestyksestä on perustunut käsitykselle, että tieteellisessä tutkimuksessa pyritään kontekstista riippumattomaan, ajattomaan, ja universaaliin tarkastelutapaan (Toulmin, 1998; ref. Heikkinen, 2018, 177). Tämä ajattelutapa on ollut vallitseva luonnontieteissä, ja sittemmin käsitys on levinnyt 1900-luvulla myös muun muassa ihmistieteisiin. Ajateltiin, että todellisuus on jossakin ihmismielen ulkopuolella, ja että tutkimuksessa voitaisiin lähestyä tätä todellisuutta esimerkiksi aistihavaintojen tai todellisuutta kuvaavien väitteiden avulla. Tosina pidettiin väitteitä, jotka vastasivat ihmismielen ulkopuolella olevaa todellisuutta. Laadullisen tutkimuksen myötä esille nousi ajattelutapa, jonka mukaan ihmisten koettua ”todellisuutta” on vaikeaa lähestyä pelkästään väitelauseiden avulla. Konstruktivistinen käsitys tiedosta perustuu tietoteoreettiseen relativismiin. Tietoteoreettisessa relativismissa tietämistä pidetään suhteellisenä; se riippuu ajasta, paikasta ja tarkastelijan asemasta. Käsitykset tiedosta ja todellisuudesta ovat muuttuneet ajan myötä, jota laadullisessa tutkimuksessa on pidetty käänteinä kohti konstruktivismia. Konstruktivismin perusajatuksena voidaan pitää ajatusta siitä, että ihminen muokkaa saamaansa tietoa jatkuvasti aikaisempien tietojensa ja kokemustensa pohjalta. Ihmisen käsitys itsestään ja hänen tietonsa, sekä kokemuksensa maailmasta rakentuu ja muokkautuu jatkuvasti. Ihmiset siis rakentavat eli konstruoivat tietojaan ja identiteettejään. Ihmisten identiteetit, näkemykset ja kokemukset maailmasta muokkautuvat sitä mukaa kun he saavat uutta tietoa ja uusia kokemuksia, esimerkiksi keskustelemalla muiden kanssa. (Heikkinen, 2018, 177–178). Menneen kokemuksen kertominen on osa alati jatkuvaa dialogia, joka narratiivisessa tutkimuksessa jatkuu tutkijan tulkintoina ja sittemmin tutkimuksen lukijoissa, jotka voivat käyttää tulkintojaan omissa dialogeissaan. (Hyvärinen & Löyttyniemi, 2005, 202).

4.4 Tutkimuksen sensitiivisyys

Tutkimuksen ja etiikan suhde näyttäytyy niin, että eettisillä kannoilla on vaikutuksia tutkijan ratkaisuihin hänen tehdessään tieteellistä työtään, ja toisaalta tutkimusten tulokset muokkaavat eettisiä ratkaisuja. Ammatillisen ja tieteellisen toiminnan taustalla olevat ja niitä muokkaavat arvot eivät ole neutraaleja. Globaaleissa toimintaympäristöissä tehdyt valinnat ja niiden perusteleminen eettisesti on aiempaa vaativaa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 147). Sosiaalityön tutkimuksella on eettinen velvollisuus nostaa esiin ”ajankohtaisia yhteiskunnallisia prosesseja, jotka uhkaavat yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen hyvinvointia”. Sosiaalityössä tarvitaan tutkimuksen tuottamaa monipuolista tietoa. Näin voidaan ratkaista ongelmia, vahvistaa hyvinvointityötä ja kohdentaa toimintaa. (Pehkonen & Väänänen-Fomin, 2011, 7). Kun arvioidaan sosiaalityön tutkimuksen laatua, voidaan etiikkaa pitää aiheiden luonteen ja tutkimusalan takia erittäin tärkeänä (Rauhala & Virokannas, 2011, 237). Sosiaalityössä kohdataan usein vaikeissa tilanteissa ja yhteiskunnan marginaaleissa eläviä ihmisiä, joilla on riski leimaantua. Sosiaalityössä puolustetaan näiden ihmisten sosiaalisia oikeuksia, jolloin on erittäin tärkeää, ettei tutkimuksella vahingoiteta heitä. (Urponen, 2003, 72).

Sensitiiviseen tutkimukseen liittyy eettisiä haasteita. Sensitiivisiä tutkimusaiheita on monia, ja ne voivat sisältää yksilöiden kokemusten lisäksi politiikkaa, kulttuuria, yhteiskunnan järjestelmiin ja rakenteisiin liittyviä aiheita. Yhteiskunnassa vallalla olevat, erilaiset arvot ja käsitykset moraalista vaikuttavat siihen, mikä aihe milloinkin koetaan sensitiivisenä. Sosiaalityön tutkimuksen tutkimuskohteet ovat usein sensitiivisiä. (Laitinen & Uusitalo, 2007, 317; Lee, 1993, 2; Shaw & Holland, 2014, 104). Pidän omaa tutkimusaiheittani, kunniaan liittyvää väkivaltaa sensitiivisenä tutkimusaiheena. Suomessa kunniaan liittyvää väkivaltaa on tutkittu vähän. Sosiaalityön tutkimukselle on ominaista, että monesti tutkimusaiheet ovat tutkijalle raskaita emotionaalisesti. Tutkijan täytyy tällöin löytää tapoja käsitellä omia tunteitaan, sekä pohtia perusteellisesti tutkimuksensa aihetta ja omaa suhdettaan siihen. (Enroos & Mäntysaari, 2017, 23–24). Sosiaalityön tutkimus on moniulotteisesti sensitiivistä; sensitiivisyyden aspekteja tutkimuksessa ovat ainakin historiallinen, toiminallinen ja subjektiivinen sensitiivisyys, sekä ideologiset näkökulmat ja herkkyys poliittisten ilmiöiden ymmärtämiseen. Moniulotteinen sensitiivisyys sosiaalityön tutkimuksessa on kuitenkin vain lähtökohta, mutta samalla se on kuitenkin paljon enemmän kuin yleensä sisällytetään tutkimuksen etiikkaan. Sensitiivisyys tutkimuksessa tarkoittaa erilaisten arvojen, elämässä kohdattujen vaikeuksien, henkilökohtaisten salaisuuksien, asioiden, joista vaietaan ja erilaisuuden kohtaamista. Tämä edellyttää herkkyyttä punnita omia arvoja ja niiden

lähtökohtia. (Pohjola, 2003, 55–58). Näitä sensitiivisen tutkimuksen monia puolia koitan avata myös omassa tutkielmassani.

Tutkimuksen sensitiivisyyttä voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta. Voidaan tarkastella sensitiivisiä tutkimusaiheita, joissa ollaan kiinnostuneita yhteiskunnan normien vastaisista, yksityisistä, salaisista, syyllisyyttä ja häpeää ihmisille aiheuttavista, tai jopa psyykkisiä traumoja tuovista ilmiöistä. Tutkittavien aiheiden ja näkökulmien valinta ovat jo osaltaan eettisiä valintoja. Kyse on myös aiheista, jotka ovat tavalla tai toisella ”tabuoituja”, siis kiellettyjä, torjuttuja ja kulttuurisesti vaiettuja. Tabuoidut teot saattavat synnyttää niitä kohtaavalle vihamielisyyttä ja hyökkäävyyttä, hiljaisuutta ja etäisyyden ottamista. Eettinen tutkimus edellyttää tutkijalta suunnistamista ristiriitaisten asenteiden ja tunteiden, sekä suhtautumistapojen värittämässä kontekstissa. (Laitinen & Uusitalo, 2007, 317; Pohjola, 2003, 59–60). Sosiaalityössä tutkimuksen kohteena ovat usein aiheet, ”jotka eivät kiinnosta valtavirtaa, joista ei haluta tietää, tai jotka halutaan jopa unohtaa” (Enroos & Mäntysaari, 2017, 13; Laitinen, 2004; Pösö, Enroos & Vierula, 2010). Sosiaalityön tutkimuksessa nostetaan usein esiin äänen antaminen tutkittaville tai tutkimusaiheelle. Sosiaalityön tutkimus yrittää tehdä ymmärrettäväksi ja näkyväksi heikko-osaisten ihmisten tilanteita, koska yleisesti vallitsevat asenteet voivat toisinaan olla ankaria ja johtaa yksilöiden tuomitsemiseen. Sosiaalityön tutkimuksen mission tehtävä ei voi kuitenkaan olla ainoastaan jonkin ilmiön näkyväksi tekeminen, eikä äänen antaminen ihmisille, vaan sosiaalityön tutkimuksen tulee puuttua myös muun muassa yhteiskunnan eriarvoisuutta kasvattaviin käytäntöihin ja rakenteisiin. Sosiaalityön tutkimuksessa tutkitaan paitsi yksilöitä, myös sosiaalisia suhteita, ilmiöitä ja rakenteita. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää ymmärtää ja ottaa huomioon tutkittavien ilmiöiden kontekstit. (Enroos & Mäntysaari, 2017, 13–17). Pysin omassa tutkimuksessani ottamaan huomioon kunniaan liittyvän väkivallan konteksteja ja ymmärtämään kunniaan liittyvää väkivaltaa ilmiönä. Siksi olen aiemmissa kappaleissa pyrkinyt perehtymään ilmiöön, sen kontekstiin ja historiaan. Olen valinnut tutkimusaiheekseni kunniaan liittyvän väkivallan siksi, että mielestäni aihe on mielenkiintoinen, ja siitä on tutkimustietoa Suomessa vähän. Tämän ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Suomessa esiintyisi kunniaan liittyvää väkivaltaa. Haluan nostaa tutkimusaiheeni esille, sillä kunniaan liittyvä väkivalta on Suomessa melko piilossa oleva ongelma, vaikka se välillä nouseekin julkisuuteen esimerkiksi eri medioiden kautta. Toivon myös, että tutkimuksestani voisi olla hyötyä tutkimuksellisesti, sekä sosiaalityöntekijöille ammatillisesti.

Tutkimusaiheet voivat olla sensitiivisiä tutkijalle tai tutkittaville, myös itse tutkimusaihe voi olla sensitiivinen (Shaw & Holland, 2014, 104). Tutkittaessa sensitiivisiä aiheita voidaan käsitellä ”moraalisesti latautuneita tekoja”, jotka edellyttävät tutkijan reflektointia. Toiminta, joka

on yleisten normien vastaista ja teot, jotka ovat tutkijan näkökulmasta käsittämättömiä, sekä kokemukset ja niihin liitettävät merkitykset, voivat aiheuttaa tutkijassa vahvojakin ristiriitaisuuksia. Tässä kohtaa voi auttaa etenemään yksittäisistä tapahtumista, ilmiön ymmärtämiseen esimerkiksi tutkittavien ja tutkijan maailmojen erojen eli moraalisten koodien erojen analyysi. Tutkijan ei tule jäädä kiinni omiin henkilökohtaisiin arvostuksiinsa, eikä arvoihinsa. (Laitinen ja Uusitalo, 2007, 319). Itse en hyväksy kunniaan liittyvää väkivaltaa, enkä muutakaan väkivaltaa. Kuitenkin ilmiöön perehtyminen ja sen ymmärtäminen saattavat tuottaa uutta tietoa, jota voidaan jatkossa hyödyntää niin tutkimuksellisesti kuin ammatillisestikin.

Tutkijan tulee pohtia sitä, millaista tietoa hän on tutkittavista ilmiöistä tuottamassa. Eräs eettisen tutkimuksen periaatteista on, että tutkimus on hyödyllistä ja oikeudenmukaista, ja saa aikaan hyvää. Tutkimus ei saa vahingoittaa tutkimuksen kohdetta, eikä sillä saa olla haitallisia vaikutuksia ilmiön ymmärtämisessä, ei myöskään ammatillisessa mielessä. Tutkijalla on paljon määrittely- ja päätöksentekovaltaa tutkimuksen eri vaiheissa, joka puolestaan vaikuttaa vahingon ja hyvän tuottamiseen. (Laitinen & Uusitalo, 2007, 321).

Sensitiivisten aiheiden tutkiminen vaatii niiden tutkijalta nöyryyttä ja ymmällään olemista, sekä pyrkimystä välttää paremmin tietämisen harhaa. Monesti tieteelliseen tutkimukseen liittyvät institutionaaliset normit ajavat kiinnittämään huomiota, sekä kirjoittamaan ainoastaan onnistumisista, koska tuolloin vältetään oman toiminnan kriittinen tarkasteleminen. Kuitenkin myös tutkijat tekevät virheitä, ovat haavoittuvia ja epävarmoja. (Laitinen & Uusitalo 2007, 324–325). Omassa tutkimuksessani pyrin tarkastelemaan tutkimustani, tekemiäni valintoja, sekä tutkimustuloksiani kriittisesti. Tehdyt valinnat käsitteiden suhteen kertovat tutkijan näkökulmasta tutkimusaiheeseen ja luovat pohjan tutkimuksessa käytetyille tulkinnoille ja valinnoille. ne luovat tietynlaista todellisuutta ja antavat tutkittavalle ilmiölle myös tietyn merkityksen (Pohjola, 2003, 61–63). Joku toinen tutkija olisi voinut esimerkiksi valita käyttämäni käsitteet toisella tavalla, esimerkiksi siksi, ettei kunniaan liittyvän väkivallan käsitteestä olla yksimielisiä, kuten olen aiemmin kirjoittanut. Olen tehnyt käsitevalintani aikaisemman tutkimuksen pohjalta, ja pyrkinyt myös avaamaan käsitevalintojeni perusteluja. Olen valinnut aineiston, joka on kaikkien saatavilla, sillä tutkimusaiheeni on sensitiivinen, ja esimerkiksi haastatteluaineiston saaminen aiheesta ei olisi ollut välttämättä edes mahdollista. Lisäksi haastatteluaineiston käyttämiseen olisi liittynyt paljon sellaisia eettisiä kysymyksiä, esimerkiksi tutkittavien psyykkisestä hyvinvoinnista ja tarpeenmukaisen avun järjestämisestä, joihin graduntekijän resurssit eivät olisi ehkä olleet riittäviä. Vaikka tutkimusaineistoni on kaikkien saatavilla ja julkinen, pyrin tietysti käsittelemään sitä mahdollisimman eettisesti.

Tekstien monitulkintaisuus on olennainen kirjallisuuden tutkimusta. Erilaisista näkökulmista tarkasteltuina, voidaan samasta teoksesta tehdä monenlaisia tulkintoja, jotka eivät välttämättä sovi yhteen, mutta ne kaikki voivat silti olla perusteltuja. Tutkijalta löytyy kuitenkin kriteerejä ja keinoja erottaa pätevät tulkinnat hypoteettisista tai jopa vääristellyistä tulkinnoista, ja yksi näistä erotteluperiaatteista on etiikka. Kirjallisuuden tutkimuksessa eettisiä ongelmia saattaa syntyä silloin, jos tulkinnassa käytetään valmiita malleja, tai kun tulkintoja esitetään niin, että ne tukevat ennalta annettuja teesejä. Stereotyyppisiin oletuksiin perustuvia tulkintoja, jotka vaikuttavat ensinäkemältä johdonmukaisilta tai päteviltä, kohtaa usein. Tutkijan vääristelevä tulkinta asettaa edustamansa tutkimussuuntauksen ja tieteenalan ongelmalliseksi, sekä vahingoittaa kohdettaan. Tulkitsijalla voidaan ajatella olevan velvollisuus asettua tulkittavan tekijän asemaan, ja miettiä, miten hän voisi vastata hänestä esitettyyn kritiikkiin, varsinkin silloin kun tulkinta on ristiriidassa tekijän itsestään esittämien luonnehdintojen ja väitteiden kanssa. Ohjeena voidaan pitää sitä, että tekijän tulee näyttäytyä rationaalisenä toimijana, joka ”tavoittelee mielekkäitä päämääriä keinoilla, joiden voi olettaa olevan hänen näkökulmastaan järkeviä”. Eettinen tulkinta edellyttää, että tulkitsija etsii näitä oletuksia tukevia todisteita teoksesta, eikä jättäydy tarkastelemaan pelkästään kohtia, jotka tukevat kritiikkiä. Tekijä on tulkitsijan ja lukijan kanssa tasa-arvoinen subjekti. (Nyqvist & Kauppinen, 2006, 227–232).

Kirjallisuuden tutkimus on vallankäyttöä, johon liittyy vastuu, kuten muussakin tutkimuksessa. Tutkija kohtaa tehdessään tilanteita, joissa eettisiä näkökulmia täytyy pohtia. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi: Miten esitän tutkimuskohteen omassa tutkimuksessani? Kuinka ”erottaa oma lukukokemus tutkimusprosessista niin, ettei lankea väärän objektiivisuuden harhaan?” Minkä vuoksi ja kenelle kirjoitan tutkimustani? Miten tulkintani vaikuttaa lukijan teokseen suhtautumiseen ja ehkä myös muihin asioihin? Nämä ja muut kysymykset ovat tutkijan eettisiä valintoja. (Nyqvist & Kauppinen, 2006, 221).

4.5 Tutkimuksen toteutus

Tulkinnallisessa tutkimuksessa, jossa huomio kohdistetaan ihmisten tulkitsemaan sosiaaliseen todellisuuteen, ei ole mahdollista erottaa tutkijaa todellisuudesta irralliseksi olennoksi.

Tulkitsemista tapahtuu keskustelujen ja merkitysneuvottelujen välityksellä, jossa tutkimuskohdetta ei voi erottaa tutkijasta erillisenä kokonaisuutena. Tutkijan mahdollisuus ymmärtää tutkimuskohdettaan perustuu tulkinnan syntymiselle vuorovaikutuksessa tutkimuskohteen kanssa. Tutkija on siis osa tutkimuskohdettaan, jolloin pohjaa perinteisille reliabiliteetin ja validiteetin

käsitteille ei enää ole. Perinteisesti validiteetti on kertonut siitä, kuinka harhattomasti mittari on mitannut sitä, mitä sillä on haluttu mitata ja reliabiliteetti on puolestaan tarkoittanut sitä, että mittaustuloksiin eivät ole vaikuttaneet satunnaiset asiat kuten esimerkiksi mittaaja tai olosuhteet. (Heikkinen, 2018, 184).

Heikkinen kollegoineen on ehdottanut tulkinnalliselle ja konstruktiviselle lähestymistavalle paremmin soveltuvaa validoinnin käsitettä validiteetin sijaan. Validiteetti viittaa tosiasioiden tilaan ja johonkin pysyvään totuuteen, kun taas validoinnilla viitataan tulkinnalliseen prosessiin, jossa käsitys maailmasta rakentuu vähitellen. He ehdottavat viittä tutkimuksen validointiperiaatetta, jotka ovat historiallisen jatkuvuuden periaate, refleksiivisyyden periaate, dialektisuuden periaate, toimivuuden periaate ja havahduttavuuden periaate. (Heikkinen 2018, 185; Heikkinen & Syrjälä 2007). Seuraavaksi käyn läpi tarkemmin, mitä nämä periaatteet tarkoittavat ja miten ne toteutuvat tutkimuksessani.

Historiallisen jatkuvuuden periaatteella tarkoitetaan, että kertomuksen aikaan ja paikkaan liittyvät yhteydet nostetaan esiin. Tutkimusprosessi sijoittuu aina tietynlaiseen poliittiseen, historialliseen ja ideologiseen kontekstiinsa. (Heikkinen, 2018, 185). Oma tutkielmani on tehty aikana, jolloin epävarmuus on ollut läsnä: koronapandemiaa on jatkunut useamman vuoden, Venäjä on hyökännyt Ukrainaan ja maailman poliittinen ja taloudellinen tilanne on kiristymässä. Itse romaani, Tuhat loistavaa aurinkoa, jota olen käyttänyt aineistona, keskittyy Afganistanin tilanteeseen sisällissodan, Neuvostoliiton miehityksen ja talibanien valtaannousun ja talibanien vallassaolon ajalta. Teos on taas ajankohtainen, kun syksyllä 2021 Yhdysvallat poisti joukkonsa Afganistanista ja talibanit ovat nousseet uudelleen valtaan. Vielä syksyllä talibanit lupailivat, ettei esimerkiksi naisten ja tyttöjen oikeuksia rajoitettaisi samalla tavalla kuin aiemmin, mutta nämä lupaukset eivät näytä pitäneen paikkaansa. Tällä hetkellä Afganistanissa yli 12-vuotiaat tytöt eivät saa käydä koulua, eivätkä naiset oikeastaan saa käydä töissä eivätkä liikkua ilman miespuolista saattajaa. Omat arvoni tietysti ovat vaikuttaneet tutkielman tekoon ja tutkimusaiheeni valintaan ja tutkielman toteuttamiseen.

Refleksiivisyyden periaatteen ajatuksena on, että tutkijan tulee tarkastella omia ymmärtämysyhteyksiään suhteessa tutkimuskohteeseen. Tutkijan tulee myös reflektoida rooliaan ja identiteettinsä rakentumista tutkimuksensa aikana. Tutkija pohtii tutkimuksen ontologisia ja epistemologisia oletuksia, hän tiedostaa esimerkiksi ”oman tietämisensä mahdollisuuksia, ehtoja ja rajoituksia”. Laadullisessa tutkimuksessa tämä sisältää myös tutkijan oman suhteen tarkastelun suhteessa tutkimuskohteeseen. Narratiivista tutkimusta tehtäessä tutkimuksen teksti on tutkijan tekemä kertomus, eikä objektiivinen arvio todellisuudesta. Tapahtumista voidaan kertoa monia eri kertomuksia, ja niiden vastaavuutta todellisuudesta on vaikeaa verrata. Tutkija voi kuitenkin avata lukijoille omaa kirjoittamisen ja tietämisen prosessiaan, havainnollistamalla sitä, kuinka hän tuottaa

tekstiään. Tutkijan tuodessa ilmi tutkimusprosessia, käyttämäänsä aineistoa ja menetelmiä, voi lukija arvioida tutkijan ajatuksia ja koko tutkimusta. (Heikkinen, 2018, 185). Minun oli ensin tarkoituksena käyttää aineistonani tutkimuksessani toistakin romaania, mutta päädyin lopulta vain yhden romaanin käyttämiseen aineistona, sillä aineistoa kertyi paljon. Ehdin lukea ja hieman analysoida tätä toistakin romaania, mutta aineiston analyysivaiheessa päädyin tällaiseen ratkaisuun. Tuhhat loistavaa aurinkoa päätyi valitsemakseni aineistokseni Kunnian (toinen aikomanani aineistonani ollut romaani) sijasta sen uudenlaisen ajankohtaisuuden vuoksi. Luin aineiston ensin ilman että tein muistiinpanoja, ja tämän jälkeen useamman kerran samalla tehdessäni muistiinpanoja. Jokaisella kerralla koin, että lukukokemus syveni ja pystyin hahmottamaan aineistosta aina uusia vivahteita. Pikkuhiljaa aloin löytämään aineistosta erilaisia narratiivisia polkuja tai teemoja, jotka ovat: häpeä, kunnia, ystävyys, väkivalta ja kunniaan liittyvä väkivalta.

Dialektisuuden periaatteen mukaan tulkinta on prosessi, joka tapahtuu dialogisessa vuorovaikutuksessa tutkimuskohteen ja ympäristön kanssa. Dialektisuuden periaatteeseen sisältyy myös moninaisuuden, sekä erilaisten, toisinaan keskenään ristiriitaistenkin näkökulmien huomioiminen. (Heikkinen, 2018, 185). Tutkielmani aineistona käyttämäni teos sisältää pääasiassa kahden eri ikäisen ja erilaisen naisen Mariamin ja Lailan näkökulmat. Laila ja Mariam ovat nuorena kovin erilaisia ja kasvaneet erilaisissa oloissa, he päätyvät molemmat tahtomattaan saman miehen vaimoiksi, josta seuraa yllättävä, mutta heitä yhdistävä ystävyys. Mariamin ja Lailan tarinat ja ystävyys ovat liikuttavia. Lisäksi teos on edelleen ajankohtainen, varsinkin kun taliban hallitsee taas Afganistania. Tätä kertomusta lukiessani se peilautui myös omaan arvomaailmaan ja ajatuksiini. Narratiivisen tutkimuksen tekemisessä on suuri osa tutkijan omalla tulkinnalla, ja joku toinen voisi tulkita käyttämäni aineistoa eri tavalla, mutta se olisi kuitenkin yhtä validia kuin omat tulkintani aineistosta.

Toimivuuden periaatteessa hyvä tutkimus tuottaa jotakin käyttökelpoista ja hyödyllistä, se voi olla esimerkiksi uudenlaista tietoa asioista, tai vaikkapa herättää kriittistä keskustelua aiheesta. (Heikkinen, 2018, 185). Toivon, että tutkielmani tuo jonkinlaista näkökulmaa kunniaan liittyvään väkivallan tutkimukseen. Olen käynyt melko kattavasti läpi Suomessa tehtyä aiempaa tutkimusta kunniaan liittyvästä väkivallasta, jota on melko vähän, teoreettisesti tutkielmani pohjautuu sukupuolentutkimukseen, toimijuuden tutkimukseen, sekä väkivallan tutkimukseen. Tutkielmani on yhteiskuntatieteellinen tutkimus, joka käyttää aineistona fiktiivistä romaania. Tällaista tutkimusta on jonkin verran yhteiskuntatieteissä tehty, mutta se ei ole kovin yleinen tapa tehdä tutkimusta yhteiskuntatieteiden piirissä. Toivon, että tulevaisuudessa erilaisten aineistojen, myös kaunokirjallisuuden käyttämisen mahdollisuudet nähdään yhteiskuntatieteellisessä ja sosiaalityön tutkimuksessa.

Havahduttavuuden periaate on lähellä Heideggerin ideaa, jonka mukaan tutkimus parhaimmillaan havahduttaa lukijan ja saa tämän katselemaan maailmaa uudesta näkökulmasta (Heikkinen, 2018, 185; Heikkinen & Syrjälä, 2007, 149–160). Väkivalta ja kunniaan liittyvä väkivalta ovat usein piilossa olevia ilmiöitä, joka ei kuitenkaan tarkoita, etteikö niitä olisi. Olisi mielenkiintoista tietää, minkä vuoksi kunniaan liittyvää väkivaltaa on Suomessa tutkittu vähän. Olen huomannut työskennellessäni eri paikoissa sosiaalityöntekijän sijaisena, että ammattilaisetkin saattavat kokea väkivallasta puhumisen ja siitä kysymisen hankalana, vaikka aihe liittyisi vahvastikin heidän tekemäänsä työhön. Itse olen ottanut tavakseni kysyä asiasta aina kartoittaessani asiakkaan tilannetta, ja usein asia nouseekin esiin vasta siitä kysymällä. Vaikka olen toiminut sosiaalityöntekijänä maahanmuuttajapalveluissa, on kunniaan liittyvää väkivaltaa tullut työssäni vastaan harvoin, vaikka sitä varmasti on. Kun näitä tilanteita sitten on tullut vastaan, olen huomannut, että tietämys aiheesta sosiaalialalla on liian vähäistä, eikä oikeanlaisia toimintatapoja ole, eikä asiakas usein tuolloin välttämättä saa tarvitsemaansa apua. Aihetta tulisi tutkia enemmän, ja siksi olen itse tarttunut siihen.

5 Narratiivit ja aktanttianalyysi teoksessa Tuhat loistavaa aurinkoa

Aineistonani olen käyttänyt Khlaed Hosseinin (2007) kirjoittamaa romaania Tuhat loistavaa aurinkoa (suom. Kristiina Savikurki, 2008). Tuhat loistavaa aurinkoa kertoo kahden afganistanilaisen naiset tarinat, jotka kietoutuvat yhteen. Ajallisesti teos sijoittuu useammalle vuosikymmenelle, ja etenee Neuvostoliiton miehityksestä Afganistanissa, sisällissotaan ja lopulta talibanien valtaannousuun 2000-luvun alussa, teoksen lopussa talibanien valta Afganistanissa päättyy. Olen tehnyt teoksesta myös juonitiivistelmän, joka löytyy liitteestä (liite 1). Tässä luvussa tarkastelen kunniaan liittyvään väkivaltaan ja häpeään kytkeytyviä narratiiveja ja niihin liittyviä toimijuuksia teoksessa. Tarkastelu tapahtuu häpeän, kunnian, väkivallan ja ystävyuden narratiivien kautta. Nämä narratiivit limittyvät myös toisiinsa. Analyysissäni narratiivit eivät etene kronologisessa järjestyksessä, vaan ne poukkoilevat ajallisesti. Tämä johtuu siitä, että olen jaotellut löytämäni narratiivit teemojen mukaan ja näitä teemoja esiintyy eri kohdissa tarinaa. Lisäksi avaan kertomusta, tarinaa ja päähenkilöiden toimijuutta Greimasin malliin perustuvan aktanttianalyysin avulla. Kaikki narratiivit ja aktanttianalyysi tiivistyvät päähenkilöiden toimijuuteen, tai oikeastaan sen puutteeseen, johon palaan tarkemmin luvussa 6.

5.1 Häpeän narratiivi

Nuori Mariam asuu ensimmäiset 15 ikävuottaan äitinsä kanssa kolbassa, savimajassa Heratin kaupungin ulkopuolella. Hänen isänsä, Jalil, yksi Heratin varakkaimmista miehistä vierailee Mariamin luona viikoittain. Mariamin äiti on katkera avioliiton ulkopuolella syntyneestä Mariamista ja sen tuottamasta häpeästä, ja siitä ettei Jalil ottanut häntä vaimokseen. Tämä ei myöskään piilottele katkeruuttaan Mariamilta. Mariam ihailee isäänsä ja odottaa innolla isänsä viikoittaisia vierailuja.

”Joskus”, äiti sanoi syöttäessään varhain eräänä aamuna kanoja kolban ulkopuolella, ”toivoisin että isälläni olisi ollut sisua teroittaa veitsensä ja tehdä mitä kunnia vaati. Luulen että niin olisi ollut minulle parempi.” Hän viskasi uuden kourallisen jyviä, pysähtyi ja katsoi Mariamiin. ”Ja ehkä sinullekin. Olisit säästynyt siltä murheelta, että tiedät olevasi mikä olet. Mutta isä oli pelkuri. Häneltä puuttui dil, sisu sen tekemiseen.” Mutta ei ollut sen vertaa diliä Jalilillakaan, äiti sanoi, että olisi toiminut kunniallisesti. Noussut vastustamaan perhettään, vaimojaan ja näiden sukulaisia ja kantanut vastuun teostaan.” (s.12)

Mariam haluaisi kovasti päästä vierailemaan isänsä taloon ja hänen omistamaansa elokuvateatteriin. Mariamin syntymäpäivänä he ovat Jalilin kanssa sopineet, että Mariam pääsee elokuvaan isänsä teatteriin. Isää ei kuitenkaan näy. Äitinsä kovasta vastustelusta huolimatta Mariam päättää lähteä Heratiin isänsä talolle. Mariam odottaa isänsä talon portilla koko päivän ja yön, mutta hänelle sanotaan, ettei isä ole kotona. Mariamia ei päästetä taloon sisälle. Seuraavana päivänä Jalilin kuljettaja vie Mariamin takaisin kotiin. Mariamin äiti löytyy kuolleen kolban ulkopuolelta. Jalil ottaa Mariamin luokseen taloonsa.

”Ikkunasta Mariam seurasi laiskasti kaikkea sitä, mitä oli niin usein yrittänyt kuvitella ja minkä oli niin kiihkeästi halunnut nähdä: Jalilin talon arkista hyörinää. Palvelijoita kiiruhti sisään ja ulos portista. Virtaviivaisia autoja pysähtyi kadunvarteen. Niistä nousi pukuun tai *chapaniin* ja *karakulhattuun* pukeutuneita miehiä, naisia *hijabeissaan*, lapsia siististi kammattuine hiuksineen. Kun Mariam katseli, miten Jalil kätteli näitä muukalaisia, kun hän näki tämän painavan käden sydämelleen ja kumartavan miesten vaimoille, hän tiesi, että *nana* oli puhunut totta. Hän ei kuulunut tänne.

Mutta minne minä sitten kuulun? Mitä minä nyt teen? Minä olen kaikki, mitä sinulla on, Mariam, ja kun minä olen poissa, sinulle ei jää mitään. Ei yhtään mitään. Sinä et ole mitään!

Niin kuin tuuli puhalsi *kolbaa* ympäröivissä itkuraidoissa, Mariamia ravistelivat sanoin kuvaamattomat synkkyyden puuskat.” (s.44–45)

Mariam on pakotettu naimisiin ja muuttamaan kauas maan pääkaupunkiin Kabuliin. Häpeä seuraa häntä uuteen asuinpaikkaan.

”Seisoessaan jonossa Mariam huomasi muiden vilkuilevan häntä silmänurkastaan ja kuiskuttelevan. Hänen kätensä hikosivat. Hän kuvitteli kaikkien tietävän, että hän oli *harami*, häpeän aihe isälleen ja tämän perheelle. Että, kaikki tiesivät hänen pettäneen äitinsä ja häpäisseen itsensä.” (s. 67)

Mariam ei pysty seisomaan jonossa, eikä kestä muiden katseita eikä puheita, vaan juoksee pois paikalta takaisin kotiin. Mariamilla ei ole koskaan ollut todellista mahdollisuutta omaan toimijuuteensa, todellista valinnanvapautta elämäänsä, jota häpeä on leimannut alusta asti. Kun Mariam sitten viimein tekee valinnan, hänen äitinsä kuolee ja häpeä kasvaa vielä entistäkin suuremmaksi. Mariamin isän, Jalilin vaimot, häpeävät häntä niin paljon, että katsovat parhaaksi lähettää nuoren Mariamin niin kauaksi kuin mahdollista. Tämäkin kasvattaa Mariamin kokemaa häpeää vielä entisestään. Lisäksi Mariamin toimijuus ja mahdollisuus tehdä valintoja riistetään häneltä jälleen kerran.

Lapsuudenystävät, teini-ikäiset Laila ja Tariq ovat rakastuneita toisiinsa. Tariq on juuri kertonut Lailalle, että hänen perheensä on päättänyt paeta Afganistanin levottomuuksia Pakistaniin, lähtö on seuraavana päivänä. Tariq yrittää saada Lailaa mukaansa, mutta Laila ei voi jättää perhettään. Laila ja Tariq harrastavat ensimmäisen kerran elämässään seksiä, josta Laila tuntee jälkeinpäin häpeää ja syyllisyyttä.

”Mikä sekasorto jälkeensä, kun paitoja napitettiin kiireellä, vöitä pantiin kiinni, ja hiuksia harottiin sormin. Ja sitten – sitten he istuivat rinnakkain, tuoksuen toisiltaan, kasvot punehtuneina, kumpikin yhtä pökertyneenä, kumpikin sanattomana siitä suunnattomasta asiasta, joka juuri oli tapahtunut. Jonka he olivat tehneet.

Laila huomasi matolla kolme veripisaraa, hänen vertaan, ja kuvitteli kuinka hänen vanhempansa myöhemmin istuisivat sohvalle autuaan tietämättöminä synnistä, johon hän oli juuri syyllistynyt. Samassa hän tunsi häpeää ja syyllisyyttä, ja yläkerrassa tikittävän kellon ääni koveni sietämättömäksi Lailan korvissa. Se oli kuin tuomarin nuija, joka paukaus paukaukselta tuomitsi hänet yhä jyrkemmin.” (s. 176–177)

Häpeän narratiivissa häpeä kietoutuu vahvasti kunnian puutteeseen, joka aiheuttaa häpeää. Kunnia ja häpeä ovat merkittävässä roolissa tarkasteltaessa ihmisten välistä vuorovaikutusta. Kunnia ja häpeä, ja niiden välinen suhde vaikuttavat siihen, millaisen aseman kukin voi saada yhteisössä. Yksilön käyttäytyessä kunniaattomasti tai hänen tuodessaan häpeää, siitä on haittaa kaikille yhteisön jäsenille. (Lidman, 2011, 31). Mariamin tilanteessa pelkkä hänen olemassaolonsa tuottaa häpeää hänen perheelleen. Laila puolestaan seuraa sydäntään harrastaessaan seksiä hyvän ystävänsä ja rakastettunsa kanssa, mutta tajuaa yhteisönsä ja yhteiskunnan normien mukaan tehneensä väärin ja kokee syyllisyyttä sen vuoksi.

5.2 Kunnian narratiivi

Teini-ikäinen Laila keskustelee äitinsä kanssa ystävästään Tariqista. Äidin mielestä Lailan tulee olla varovainen pojan kanssa, ettei tytön maine ja kunnia tahraantuisi.

”Niin tai näin, kyse ei nyt ole minusta sen enempää kuin rintaliiveistäkään. Kyse on sinusta ja Tariqista. Joka on poika, ja siis viisi veisaa maineesta. Mutta sinä? Tytön kunnia, Laila, varsinkin noin nätin tytön, on herkkä asia. Vähän niin kuin pitelisit käsissäsi laulukottaraista. Höllää otettasi, ja se pyrähtää tiehensä.”

”Kiipeilitehän tekin *babin* kanssa muurien yli ja piileskelitte hedelmätarhoissa”, Laila sanoi salamannopeaan vastaisuutensa tyytyväisenä.

”Me olimmekin serkuksia. Ja me menimme naimisiin. Onko se poika pyytänyt kättäsi?”

”Tariq on minun ystäväni. *Rafiq*. Ei meidän välillämme ole mitään sellaista”, Laila sanoi puolustelevasti, mutta ei kuulostanut kovinkaan vakuuttavalta. ”Hän on minulle kuin veli”, Laila jatkoi epähuomiossa. Ja jo ennen kuin äidin kasvojen yli pyyhkäisi varjo ja hänen ilmeensä synkkeni, Laila tiesi, että oli tehnyt virheen.

”*Sitä* Tariq ei ole”, äiti totesi soinnuttomasti. ”Kirvesmiehen poikaa sinä et omiin veljiisi kyllä vertaa. *Kukaan* ei ole sinun veljiesi vertainen.”

En minä sanonut että Tariq.. En minä sitä noin tarkoittanut.”

Äiti päästi raskaan huokauksen.

”Niin tai näin”, hän sanoi, mutta vailla äänen aiempaa kepeyttä.

”Yritin vain sanoa, että jos et ole varovainen, ihmiset alkavat juoruta.” (157–158)

Laila onnistuu suututtamaan äitinsä vertaamalla Tariqia tämän veljiin. Lailan molemmat veljet ovat menehtyneet sisällissodassa. Lailan äiti on ollut masentunut ja surun murtama jo vuosia, eikä hän ole jaksanut vaalia suhdettaan Lailaan eikä juurikaan kiinnittää häneen huomiota. Laila tajuaa keskustellessaan äitinsä kanssa, että hän puhuu asiaa, sillä yhteisön mielestä teini-ikäisten, vastakkaista sukupuolta olevien ei ole soveliasta viettää aikaa kahdestaan keskenään.

Laila on menettänyt vanhempansa raketin osuttua perheensä taloon. Tapahtuman jälkeen Laila on ollut hoidettavana Mariamin ja Rashidin luona. Rashid aikoo ottaa Lailan toiseksi vaimokseen ja perustelee Mariamille tilannetta kunnian säilyttämisellä. Mariam ei ole tyytyväinen ratkaisuun. Mariamille ei tälläkään kertaa jätetä mahdollisuutta valita.

”Meidän on laillistettava tämä tilanne”, Rashid sanoi ja asetti tuhkakupin vatsansa päälle. Hän nutristi suutaan leikkisästi.

”Ihmiset alkavat puhua. Ei näytä kunnialliselta, että nuori nainen asuu meillä. Se ei tee hyvää maineelleni. Eikä hänenkään. Tai sinun, sen puoleen.”

”Kahdeksantoista vuoteen”, Mariam sanoi, ”minä en ole kertaakaan pyytänyt sinulta mitään. En ensimmäistäkään asiaa. Mutta nyt minä pyydän.”

Rashid veti syvät henkoset ja puhalsi savun sitten hitaasti ulos.

”Ei hän voi tänne pelkästään olemaan jäädä, jos sinä sitä tarkoitat. En minä voi häntä loputtomiin ruokkia ja vaatettaa tai tarjota hänelle yösijaa. En minä mikään Punainen Risti ole, Mariam.”

”Mutta avioliitto?”

”Mitä siitä? Mitä? Onko hän sinusta liian nuori? Hän on neljäntoista. Tuskin mikään lapsi enää. Itse olit viidentoista, etkö muista? Minun äitini oli neljäntoista, kun sai minut. Kolmetoista naimisiin mennessään.”

”Minä...minä en halua tätä”, Mariam sanoi avuttomasti ja turtana inhosta.

”Et sinä sitä päättä. Siitä päätämme minä ja tyttö.”

”Olen liian vanha.”

”Tyttö on liian nuori, sinä olet liian vanha. Mitä joutavaa hölynpölyä.”

”Mutta minä olen liian vanha. Liian vanha joutuakseni sietämään tätä”, Mariam sanoi ja rutisti mekkoaan niin lujasti, että kädet tärisivät. ”Sietämään sitä, että kaikkien näiden vuosien jälkeen sinä tekisit minusta *ambaghin*.”

”Älä nyt heittäydy dramaattiseksi. Tämä on aivan tavallista, ja sinä tiedät sen hyvin. Minulla on ystäviä, joilla on kaksi, kolme, jopa neljä vaimoa. Omalla isälläsi oli kolme. Sitä paitsi moni mies minun tilanteessani olisi tehnyt näin jo kauan sitten. Kyllä sinä sen tiedät.” (s.205–206)

Tilanteessa Rashid käyttää kunniaan liittyviä perusteita omaksi edukseen, vaikka tietää että tilanne ei ole Mariamin mieleen. Mariamin on kuitenkin alistuttava Rashidin tahtoon, koska mies päättää perheensä asioista.

Laila on myöntynyt Rashidin kosintaan. Rashid puhuu Lailalle pitkään kunnian varjelemisesta ja kertoo tälle, että haluaa Lailan olevan poistumatta talosta ilman aviomiehensä seuraa. Lisäksi Rashid haluaa Lailan pitävän talon ulkopuolella burqaa, koko kehon ja pään peittävää vaatekappaletta.

”...Minä olen nyt sinun aviomiehesi ja on minun tehtävä varjella, ei vain sinun kunniaasi vaan myös meidän, niin meidän *nangiamme* ja *namusiamme*. Se on aviomiehen taakka. Anna sinä minun huolehtia siitä. Ole hyvä. Mitä taas sinuun tulee, sinä olet kuningatar, *malika*, ja tämä talo on sinun palatsisi. Jos täällä pitää tehdä jotain, pyydä vain Mariamilta, niin hän tekee sen puolestasi. Eikö vain, Mariam? Ja jos haluat jotain, minä hankin sen sinulle. Katsos, sellainen aviomies minä olen. ”Vastalahjaksi minä pyydän, niin, vain yhtä yksinkertaista asiaa. Pyydän että vältät poistumasta kotoa ilman minua. - - ”... Ai niin, ja pyydän vielä, että pidät burqaa, kun olemme ulkona yhdessä. Oman turvallisuutesi vuoksi, tietysti. Niin on parasta. Kaupungilla liikkuu tätä nykyä niin riettaita miehiä. Heillä on mitä häpeällisimmät aikeet, eivätkä he pelkää häpäistä naista, vaikka tämä olisi naimisissa.” (s.214)

Kunnian narratiivissa korostuvat erityisesti naisten ja tyttöjen siveellisyys ja maine, jotka vaikuttavat yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen maineeseen ja kunniaan. Kunnian varjelemiseen liittyvät erityisesti ajatukset miesten kunniaista ja maskuliinisuudesta, joka näkyy usein niin, että miehet ovat usein kontrolloimassa naisten häpeää (Feldman, 2010, 310). Näin on myös Lailan suostuessa Rashidin kosintaan, ja Rashid perustelee vaatimuksiaan niin, että hänellä on velvollisuus varjella paitsi omaansa, myös Lailan sekä ensimmäisen vaimonsa, Mariamin kunniaa. Rashid myös ilmaisee, että Laila olisi talon ja perheen kuningatar, mutta hän valehtelee tässä ja monissa muissakin asioissa. Rashid naamioikin valehteluaan ja toimintaansa usein sanomalla, että ne perustuvat jollain tavalla kunniaan.

5.3 Väkivallan narratiivi

Mariam on teini-ikäisenä muuttanut pakotettuna Kabuliin uuden aviomiehensä kanssa. Illat Mariam on pelokkaana ollut huoneessansa ja toivonut, ettei Rashid halua harrastaa seksiä hänen kanssaan. Eräänä iltana Rashid kuitenkin tulee Mariamin luokse ja ottaa tämän väkivaltaisesti.

”Sinä iltana Rashid tuli jälleen hänen huoneeseensa. Mutta sen sijaan että hän olisi jäänyt tupakoimaan ovensuuhun, hän asteli huoneen poikki ja istahti sängynreunalle. Jouset narahtivat ja sänky kallistui Rashidin alla.

Seurasi pieni epäröinnin hetki, ja sitten Rashidin käsi oli Mariamin niskassa, hänen paksut sormensa painuivat hitaasti nikamia vasten. Hän siveli kaulaa peukalollaan, löysi solisluun kuopan ja sitten pehmeän lihan sen alapuolella. Mariam alkoi täristä. Rashidin käsi liukui alemmas, aina vain alemmas ja hänen kynsiensä käyrät reunat takertuivat Mariamin puuvillapaitaan.

”Minä en voi”, Mariam parahti ja katsoi miehensä kuun valaisemaa profiilia, hänen tukevia harteitaan ja leveää rintakehäänsä, avoimesta kaula-aukosta työntyviä harmaita karvoja.

Rashidin käsi oli nyt hänen oikealla rinnallaan, puristi sitä lujasti paidan läpi, ja Mariam kuuli hänen hengittävän raskaasti nenän kautta.

Rashid pujahti peiton alle hänen viereensä. Hän tunsu tämän kiskovan vyötään ja hänen housujensa vyötärönauhaa. Mariamin kädet puristivat tiukasti lakanaa. Rashid kierähti hänen päälleen, siirteli hetken painoan, ja Mariamilta pääsi uikutus. Hän sulki silmänsä hammasta purren.

Kipu tuli äkillisenä ja yllättävänä. Hänen silmänsä revähtivät auki. Hän kiskoi ilmaa hampaittensa välistä ja puri peukalonsa niveltä. Hänen toinen kätensä heilahti Rashidin selkään, ja sormet kaivautuivat paidan selkämykseen.

Rashid painoi kasvonsa tyynyyn, ja Mariam tuijotti silmät selällään kattoon hänen hartiansa yli, yhä täristen, huulet yhteen nipistettyinä ja Rashidin kuuma, nopea hengitys olkapäätään vasten. Ilma heidän välissään haisi tupakalta ja päivälliseksi syödyiltä sipulilta ja grillilampaalta. Rashidin korva hankasi Mariamin poskea, ja raapivasta tunteesta Mariam tiesi, että Rashid oli ajellut sen.

Kun kaikki oli ohi, Rashid kierähti puuskuttaen pois Mariamin päältä. Hän nosti käsivartensa otsalleen. Hänen rannekellonsa siniset viisarit loistivat pimeässä. Jonkin aikaa he makasivat sillä tavoin, toisiinsa katsomatta.

”Tässä ei ole mitään hävettävää, Mariam”, Rashid sanoi paksulla äänellä. ”Näin avioparit tekevät. Näin itse Profeetta ja hänen vaimonsakin tekivät. Siinä ei ole mitään hävettävää.” Hetken kuluttua Rashid työnsi peiton sivuun ja lähti, jätti jälkeensä vain kuopan tyynyssä, jätti Mariamin odottamaan yksin kivun laantumista, katsomaan kylmiä tähtiä ja pilvenharsoa, joka morsiuslunnun tavoin verhosi kuuta.” (s. 76–77)

Rashid perustelee raiskauksen avioliitossa sillä, että avioliitossa elävät ihmiset harrastavat seksiä ja se kuuluu avioliittoon.

Mariam on elänyt Rashidin kanssa avioliitossa jo vuosia. Mariamin raskaudet ovat kaikki päättyneet keskenmenoihin, jotka ovat olleet pettymyksiä. Rashid on arvaamaton ja väkivaltainen, ja Mariam pelkää häntä.

”Hän kärsi, kun Rashid puhui tuohon sävyyn, hänen oli vaikea sietää tämän halveksuntaa, vähättelyä ja loukkauksia, sitä että häneen sopi kiinnittää yhtä vähän huomiota kuin kotikissaan. Mutta neljä vuotta tässä avioliitossa oli opettanut Mariamille, miten paljon nainen saattoi sietää, kun hän pelkäsi. Ja Mariam pelkäsi. Hän pelkäsi Rashidin heittelehtiviä mielialoja, räjähtävää luonnetta, loputonta hinkua kääntää mitä viattomin jutustelu riidaksi, jonka mies toisinaan ratkaisi nyrkein, läimäytyksin tai potkuin. Niitä tämä puolestaan yritti joskus hyvillä tekonoöyryin anteeksipyyntöin, mutta yhtä usein ei.

Siitä päivästä kylpylässä oli nyt neljä vuotta, ja vielä kuusi kertaa toivo oli ensin noussut ja sitten murskattu, ja jokainen uusi menetys, uusi romahdus, uusi matka lääkäriin oli ollut Mariamille edellistä raastavampi. Ja jokaisen pettymyksen myötä Rashidista oli tullut yhä etäisempi ja tyytymättömämpi. Nyt häntä ei miellyttänyt enää mikään. Mariam piti talon siistinä, varmisti että aviomiehellä oli aina piirongissaan puhtaita paitoja, valmisti tämän lempiruokia. Yhden katastrofaalisen kerran hän osti jopa meikkiä ja ehosti itsensä Rashidia varten, Mutta kun Rashid kotiin tultuaan ja häntä kerran vilkaistuaan sävähti ilmiselvästi inhosta, hän säntäsi kylpyhuoneeseen ja pesi kaiken pois, häpeänkyynelten sekoittuessa maskaran ja poskipunan sotkemaan saippuaveteen.” (s. 96–97)

Rashid ei ole enää tyytyväinen mihinkään, mitä Mariam tekee. Rashid keksii tekosyitä, joiden perusteella raivoaa ja pahoinpitelee Mariamia.

”Sydän kurkussa hän mietti kuumeisesti, minkä tekosyyn varjolla Rashid tänä iltana kävisi hänen kimppuunsa. Aina oli jotain, jokin pikkujuttu, joka saisi hänet raivoon; sillä mitä tahansa Mariam häntä miellyttääkseen tekikin, miten täydellisesti hän miehensä tahtoon ja vaatimuksiin sitten

alistuikin, mikään ei ollut kylliksi. Hän ei voinut antaa Rashidille tämän poikaa takaisin. Tässä tärkeimmässä asiassa Mariam oli pettänyt hänet, seitsemän kertaa hän oli pettänyt Rashidin, ja nyt hän oli tälle pelkkä taakka. Hän näki sen siitä, miten Rashid katsoi häntä, silloin kun ylipäätään enää suostui katsomaan. Hän oli miehelleen taakka.” (s. 97)

Eräänä iltana Rashid raivostuu Mariamille tämän keittämästä riisistä.

”Rashid muovasi sormillaan riisipallon. Hän työnsi sen suuhunsa, puraisi kerran ja vielä toisen ennen kuin irvisti ja sylkäisi kaiken suustaan *sofralle*.

”Mikä hätänä?” Mariam kysyi inhoten anteeksipyyntevää ääntään. Hän tunsi, miten sydän alkoi jyskyttää ja iho nousi kananlihalle.

”Että mikä on hätänä?” Rashid määki häntä matkien. ”Se tässä on hätänä, että olet tehnyt sen taas.”

”Mutta minä keitin sitä viisi minuuttia pitempään kuin tavallisesti.”

”Tuo on törkeä vale.”

”Minä vannon-”

Äkein liikkein Rashid ravisteli riisit sormistaan ja työnsi lautasen luotaan niin että kastiketta ja riisiä läikkyi ruokailumatolle. Mariam katsoi, kun hän ryntäsi ulos olohuoneesta koko talosta ja paiskasi oven mennessään kiinni.

Mariam polvistui lattialle ja yritti noukkia riisinjyvät, mutta hänen kätensä vapisivat liikaa ja hänen oli odotettava, että hän rauhoittuisi. Pelko puristi hänen rintaansa. Hän yritti hengittää syvään.

Olohuoneen pimeästä ikkunasta hän näki oman kuvansa ja käänsi kiireesti katseensa.

Samassa hän kuuli ulko-oven käyvän, ja Rashid oli taas olohuoneessa.

”Nouse ylös”, hän sanoi. ”Ja heti. Ylös siitä.”

Hän tarrasi Mariamia kädestä, avasi sen ja pudotti siihen kourallisen pikkukiviä.

”Pane ne suuhusi.”

”Mitä?”

”Pane. Ne. Suuhusi.”

”Lopeta Rashid, minä- ”

Rashid tarttui Mariamia tiukasti leuasta. Hän työnsi kaksi sormeaa hampaiden väliin, väänsi leuat auki ja alkoi tunkea kylmiä, kovia kiviä hänen suuhunsa. Mariam rimpuili vastaan, mutta Rashid pakotti kivet väkisin sisään, huulillaan ivallinen hymy.

”Pure”, hän sanoi.

Suu täynnä soraa ja pikkukiviä Mariam sokelsi armoa. Kyyneleet valuivat hänen silmistään.

”PURE!” Rashid ärjäisi. Nikotiinin löyhkä lehahti Mariamin kasvoille.

Mariam puri. Suun takaosassa tuntui rasahdus.

”Hyvä”, Rashid sanoi. Hänen poskensa tutisivat. ”Nyt tiedät miltä tuntuu syödä sinun riisiäsi. Nyt tiedät mitä olet minulle tässä avioliitossa antanut. Kelvotonta ruokaa etkä mitään muuta.”

Sitten hän oli poissa, ja Mariam jäi sylkemään suustaan kiviä, verta ja murusia kahdesta hajonneesta takahampaasta.” (s. 100–102)

Rashid perustelee toimintaansa ja vaimonsa pahoinpitelyä sillä, että Mariam on hänen mielestään kelvoton vaimo, jonka vuoksi hän ansaitsee huonoa ja väkivaltaista kohtelua.

Lailasta on tullut Rashidin toinen vaimo. Eräänä iltana Mariam kuulee Lailan ja Rashidin jälleen riitelevän. Rashid syyttää Mariamia siitä, ettei Laila suostu harrastamaan Rashidin kanssa seksiä.

”Yleensä kinastelu laantui muutamassa minuutissa, mutta puoli tuntia oli jo mennyt, ja nyt riita ei ainoastaan jatkunut, vaan kuului kaiken aikaa pahenevan. Rashid oli alkanut huutaa. Hänen äänensä alta Mariam erotti tytön kiivaan mutta sovittelevan äänen. Pian vauva parkui täyttä päätä.

Sitten Mariam kuuli oven paiskautuvan auki. Aamulla hän löytäisi rivan jättämän jäljen käytävän seinästä. Hän istui sängyssään, kun ovi tempaistiin selälleen ja Rashid syöksyi sisään.

Hänellä oli yllään valkoiset alushousut ja samanvärisen aluspaita, jonka kainalot hiki oli kellastanut. Jalassaan hänellä oli varvassandaalit. Kädessä roikkui vyö, ruskea nahkavyö, jonka hän oli ostanut tytön kanssa järjestettyä *nikahia* varten, ja nyt hän kääri sen rei’itettyä päätä nyrkkinsä ympärille.

”Tämä on sinun tekosiasi. Tiedän sen”, hän mylvi lähestyessään Mariamin sänkyä.

Mariam nousi seisomaan ja alkoi perääntyä. Vaistomaisesti hän risti kädet rinnalleen, mihin Rashid usein löi ensimmäiseksi.

”Mistä sinä puhut?” hän takelteli.

”Siitä, että hän ei suostu. Sinä olet pannut sen hänen päähänsä. ”

Vuosien mittaan Mariam oli kovettanut itsenä kestääkseen Rashidin halveksuntaa ja syytöksiä, hänen naureskeluaan ja jatkuvia moitteitaan. Mutta tätä pelkoa hän ei hallinnut. Ei edes kaikkien näiden vuosien jälkeen. Hän vapisi yhä pelosta, kun Rashid muuttui tuollaiseksi, kun tämä kiristi vyötä nyrkkinsä ympärille, kun nahka nitisi, kun kasvot vääristyivät irvistykseen ja verestävät silmät alkoivat kiilua. Hän tunsi samaa pelkoa kuin tiikerin häkkiin joutunut vuohi, kun peto nostaa ensimmäisen kerran katseen tassuistaan ja karjaisee.

Samassa tyttö oli huoneessa silmät selällään, kasvot vääristyneinä.

”Olisihan se pitänyt arvata, että sinä pilaisit hänet”, Rashid ärjyi Mariamille. Hän heilautti vyötä, paukautti sitä kokeeksi omaa reittään vasten. Solki kilahti äänekkäsit.

”Lopeta, *bas!*” tyttö sanoi. ”Rashid, et saa.”

”Mene takaisin huoneeseen.”

Mariam perääntyi.

”Älä! Älä lyö häntä!”

”Het!”

Rashid nosti vyötä ja aikoi käydä kiinni Mariamiin. Samassa tapahtui jotain ällistyttävää: tyttö heittäytyi Rashidin kimppuun. Hän tarrasi kiinni tämän käsivarteen kaksi käsin ja yritti kaataa tämän lattialle mutta jäi vain ilmaan roikkumaan. Mikä hidasti kuitenkin etenemistä.

”Päästä irti!” Rashid karjui.

”Sinä voitit. Sinä voitit. Älä lyö häntä. Ole kiltti Rashid, älä hakkaa! Ole kiltti ja lopeta. ”

He kamppailivat edelleen, tyttö käsivarresta roikkuen ja anellen, Rashid ravistellen häntä irti, katse hellittämättä Mariamissa, joka oli liian pökertynyt edes liikahtaakseen.

Lopulta Mariam tiesi, että pieksäminen jäisi, ainakin siltä yöltä. Rashid oli saanut viestinsä perille. Hän seiso hetken samassa asennossa, käsi ylhäällä, rinta kohoillen, otsa hiestyneenä. Hitaasti hän laski kätensä. Tytön jalat koskivat taas lattiaan, mutta vielääkään hän ei päästänyt irti käsivarresta, aivan kuin ei olisi luottanut Rashidiin. Tämän oli riuhaistava itsensä tytön otteesta.

”Minä tiedän nyt mitä täällä on meneillään”, hän sanoi ja heilautti vyön olalleen. ”Minä tiedän nyt ja aion pitää teitä molempia silmällä. Minusta ei tehdä *ahamqia*, narria, omassa talossani.”

Hän sinkosi Mariamiin vielä viimeisen murhaavan katseen ja sysäsi tytön edellään ulos huoneesta. Kuultuaan heidän ovensa kolahtavan kiinni Mariam ryömi takaisin sänkyyn, työnsi päänsä tyynyn alle ja odotti, että vapina lakkaisi.” (s.230–232)

Tämä tapahtuma näyttäytyy käänteenä tarinassa. Kukaan ei ole koskaan puolustanut Mariamia tämän elämän aikana. Mariamista ja Lailasta tulee ystäviä. Pian Mariam huomaa kertoneensa elämätarinansa Lailalle ja Laila puolestaan kertoo omasta elämästään ja asioistaan Mariamille.

Yhdessä he tekevät kotitöitä ja sietävät Rashidia ja tämän arvaamatonta käytöstä. Ystävykset nauttivat aina silloin kun pystyvät yhteisistä tehetkistä ja tukevat toisiaan.

Laila ja Mariam ovat yrittäneet paeta lapset mukanaan Pakistaniin. Bussiasemalla talibanit ovat kuitenkin saaneet Mariamin ja Lailan kiinni ja palauttaneet heidät takaisin kotiin. Rashid raivostuu, ja pahoinpitelee sekä Lailaa, että Mariamia.

”SINÄ”, Rashid sanoi Mariamille. ”Sinä odotat siinä.”

Mariam istui hiljaa sohvalle.

”Te kaksi, ykäkertaan.”

Rashid tarttui Lailaa käsivarresta ja tuuppi hänet ylös portaita. Hänellä oli yhä jalassaan työkengät, hän ei ollut vielä vaihtanut varvassandaaleihin, eikä hän ollut riisunut kelloaan, ei edes ottanut takkia yltään. Laila kuvitteli, miten hän oli tunti tai kenties vain pari minuuttia sitten ravannut äänettömästi kiroillen huoneesta toiseen ja paiskonut ovia raivoissaan ja epäuskoisena.

Portaiden yläpäässä Laila kääntyi Rashidiin päin.

”Mariam ei halunnut lähteä”, hän sanoi. ”Minä pakotin hänet. Hän ei tahtonut tehdä sitä - ”

Laila ei osannut aavistaa iskua. Yhtenä hetkenä hän puhui kaikessa rauhassa ja seuraavassa hän oli polvillaan lattialla, silmät suuriksi revähtäneinä ja yritti kasvot punaisina haukkoa henkeä. Tuntui kuin auto olisi törmännyt häneen täydellä vauhdilla, suoraan pallean. Hän tajusi, että oli pudottanut Azizan, että Aziza kirkui. Hän yritti vetää uudestaan henkeä mutta sai aikaiseksi vain korahuttavan äänen. Hänen suupielestään valui sylkinoro. Samassa häntä raahattiin hiuksista. Hän näki, että Aziza temmattiin lattialta, että lapsen sandaalit putosivat, ja pienet jalat sätkivät. Hiuksia irtosi tukkoina Lailan päänahasta, ja hänen silmänsä kyyneltyivät kivusta. Hän näki Rashidin jalan potkaisevan auki Mariamin huoneen oven, näki Azizan mätkähtävän sängylle. Rashid päästi irti Lailan hiuksista, ja hän tunsu kengänkärjen osuvan vasempaan pakaraansa. Hän ulvahti tuskasta Rashidin paiskatessa oven kiinni. Avain kääntyi lukossa.

Aziza kirkui yhä. Laila makasi sykkyrässä lattialla ja haukko henkeä. Hän kamposi itsensä polvilleen ja ryömi sängyn viereen Azizan luo. Hän veti tytön syliinsä.

Alakerrassa alkoi hakkaaminen. Äänistä päätellen kyse oli tutusta ja järjestelmällisestä toimituksesta. Laila ei kuullut kiroamista, ei huutoa, ei anelua, ei yllättyneitä älähdyksiä, vain systemaattista hakkaamisen ja hakatuksi tulemisen ääntä, jatkuvia mäjähdyksiä kun jokin kova iskeytyi pehmeään lihaan, tömähdyksiä kun jokin tai jokin paiskautui vasten seinää, repeävien vaatteiden ääntä. Väliin Laila kuuli juoksuaskeleita, sanatonta takaa-ajoa; hän kuuli huonekalijen kaatuvan, lasin särkyvän, ja sitten taas mäjähdyksiä.

Hän veti Azizan syliinsä. Lämpö levisi hänen mekkonsa etumustaan, kun Aziza pissasi alleen. Alakerrassa juokseminen ja takaa-ajo olivat vihdoinkin päättyneet. Kuulosti siltä kuin pihviä olisi pehmitetty puunuijalla.

Laila keinutti Azizaa kunnes äänet lakkasivat, ja kun hän kuuli verkko-oven narahtavan auki ja sitten läimähtävän kiinni, hän laski Azizan lattialle ja kurkisti ikkunasta. Rashid talutti Mariamia pihan poikki niskasta pidellen. Paljasjalkainen Mariam oli painunut kaksin kerroin. Rashidin käsissä oli verta, ja sitä oli Mariamin kasvoissa, hänen hiuksissaan, hänen niskassaan ja hänen selässään. Hänen paitansa etumus oli revitty.

”Anna anteeksi Mariam”, Laila itki ruutua vasten. Hän katsoi, kun Rashid tönäisi Mariamin työkaluvajaan, meni itse perässä ja palasi mukanaan vasara ja muutama pitkä lauta. Hän sulki vajan kaksoisoven, otti avaimen taskustaan ja lukitsi riippulukon. Hän kokeili ovea ja kiersi sitten vajan taakse hakemaan tikkaat.

Muutamaa minuuttia myöhemmin hänen kasvonsa ilmaantuivat Lailan ikkunaan. Hänellä oli suupielessään nauvoja. Hänen tukkansa oli sekaisin. Otsalla oli veriviiru. Nähdessään hänet Aziza kirkkaisi ja hautasi kasvonsa Lailan kainaloon.

Rashid alkoi paukuttaa lautoja ikkunan eteen.” (s.257–259)

Rashid kokee oikeudekseen rangaista vaimojaan pahoinpitelemällä heitä pakoyrityksen takia ja pitämällä heitä lukittuina eri tiloissa ilman ruokaa ja vettä.

Laila on tyttärensä kanssa lukittuna huoneeseen pakoyrityksen jälkeen. Rashid pitää Lailaa ja tytärtä huoneessa, sekä Mariamia työkaluvajassa lukittuna monta päivää.

”Ensimmäisenä päivänä lapsi ja hän haparoivat ja tunnustelivat toisiaan pimeässä. Laila ei nähnyt Azizaa kun, tämä itki tai lähti ryömimään.

”*Aishi*”, Aziza vikisi. ”Maitoa.”

”Pian.” Laila suukotti tytärtään ja yritti osua otsaan mutta tapasikin sen sijaan päälleen. ”Ihan pian saadaan maitoa. Yritä olla kärsivällinen. Ole kiltti ja kärsivällinen äidin pikkutyttö, niin minä hankin sinulle pian *aishia*.”

Laila lauleskeli Azizalle.

Adhan kuului jo toisen kerran, mutta vielääkään Rashid ei ollut antanut heille ruokaa, eikä myöskään vettä, mikä oli vielä pahempaa. Sinä päivänä huoneeseen laskeutui raskas tukahduttava kuumuus. Pimeä tila muuttui painekattilaksi. Laila lipoi huuliaan kuivalla kielellään ja ajatteli pihan kaivoa, kylmää ja raikasta vettä. Aziza itki lakkaamatta ja Laila huomasi hätääntyneenä, että kun hän pyyhki lapsen kasvoja, hänen kätensä jäivät kuiviksi. Hän riisui Azizan alasti, yritti löytää jotain millä lehyttää tätä ja tyytyi lopulta puhaltamaan, kunnes hänen päätään huippasi. Pian Aziza lakkasi ryömimästä lattialla. Hän nukahteli, heräili ja vaipui taas uneen.

Monta kertaa päivässä Laila paukutti seiniin, käytti voimansa avunhuutoihin, toivoi että naapuri kuulisi. Mutta kukaan ei tullut, ja hänen huutonsa vain pelottivat Azizaa, joka alkoi taas itkeä ohuella, käheäksi käyneellä äänellä. Laila luisui lattialle. Syyllisyyttä tuntien hän ajatteli Mariamia, joka oli hakattuna ja verisenä lukkojen takana työkaluvajassa.” (s. 259–260)

Viimein Rashid vapauttaa Lailan ja tämän tyttären pimeästä, lukitusta huoneesta ja Mariamin työkaluvajasta. Rashid vannoo, että löytää Lailan, jos tämä yrittää paeta uudestaan.

”Jos yrität tätä toiste, minä löydän sinut. Vannon Profeetan nimeen, että minä löydän sinut. Ja kun niin käy, tästä jumalanhylkäämästä maasta ei löydy sellaista tuomioistuinta, että se pitäisi minua vastuussa siitä mitä silloin sinulle teen. Ensin Mariamille, sitten lapselle ja viimeiseksi sinulle. Minä panen sinut katsomaan. Ymmärrätkö? *Minä panen sinut katsomaan.*”

Ja niine hyvineen Rashid lähti huoneesta. Tosin ei ennen kuin oli potkaissut Lailaa vatsaan niin, että hän virtsasi verta päivien ajan.” (s. 261)

Vuosia myöhemmin on käynyt ilmi, että Lailan rakastettu, Tariq onkin elossa. Tariq on tullut Kabuliin tapaamaan Lailaa ja pyytänyt häntä, lapsia ja Mariamia mukaansa Pakistaniin kaupunkiin, jonne on asettunut. Rashid saa tämän selville hänen ja Lailan pojalta Zalmailta, joka on liian pieni ymmärtääkseen asian paljastamisen seurauksia. Rashid on lukinnut Zalmain huoneeseen yläkertaan ja hyökkää Lailan ja Mariamin kimppuun. Laila ja Mariam puolustautuvat, mutta se ei riitä. Rashid aikoo tappaa Lailan.

”Laila ja Rashid kaatuivat kamppailun maahan. Rashid pääsi päälle, hänen kätensä puristivat Lailaa kurkusta.

Mariam kynsi Rashidia. Hän hakkasi tämän rintaa. Hän heittäytyi tämän päälle. Yritti epätoivoisesti irrottaa Rashidin sormia Lailan kurkulta. Hän puri niitä. Mutta ne pysyivät tiukasti Lailan henkitorven ympärillä, ja Mariam tajusi, että hän aikoi viedä työnsä loppuun.

Rashid aikoi kuristaa Lailan, eikä kumpikaan heistä mahtaisi asialle mitään.

Mariam perääntyi ja lähti huoneesta. Hän oli tietoinen yläkerrasta kuuluvasta töminästä, siitä että pienet kädet paukuttivat lukittua ovea. Hän säntäsi eteiseen. Syöksyi ulos ovesta. Juoksi pihan poikki.

Työkaluvajassa Mariam sieppasi lapion. Rashid ei huomannut hänen paluutaan. Hän istui yhä Lailan päällä hullunkiilto silmissään ja kädet tämän kurkun ympärillä. Lailan kasvot olivat sinertyneet ja silmät kääntyneet nurin. Mariam näki, että hän oli lakannut kamppailemasta. *Rashid aikoo tappaa Lailan*, hän ajatteli. *Hän aikoo tosissaan tappaa hänet*. Ja sitä Mariam ei voinut, ei aikonut sallia. Näiden kahdenkymmenenseitsemän avioliittovuoden aikana Rashid oli vienyt häneltä jo niin paljon. Hän ei aikonut katsoa sivusta, kun Rashid veisi häneltä vielä Lailankin.

Mariam otti tukevan asennon ja kiristi otettaan kädensijasta. Hän nosti lapion. Hän kutsui Rashidia nimeltä. Hän halusi tämän näkevän.

”Rashid.”

Rashid kohotti katseensa.

Mariam heilautti lapiota.

Isku osui Rashidia ohimoon. Se kaatoi hänet pois Lailan päältä.

Rashid tunnusteli päätään. Hän katsoi verta sormissaan ja sitten Mariamia. Mariam oli näkevinään hänen ilmeensä pehmenevän. Hän kuvitteli, että jokin yhteisymmärrys oli syttynyt heidän välilleen, että hän kenties oli onnistunut aivan kirjaimellisesti takomaan järkeä miehensä päähän. Kenties Rashidkin havaitsi hänen ilmeessään jotain, mikä sai hänet äkkiä empimään. Ehkä hän oli nähnyt välähdyksen kaikista niistä kieltäymyksistä, niistä uhrauksista, niistä tietoisista ponnistuksista, joita Mariamilta oli vaadittu, että hän oli kaikki nämä vuodet kestänyt miehensä loputonta halveksuntaa ja väkivaltaa, tämän syytöksiä ja häijyyttä. Näkikö hän Rashidin katseessa arvostusta? Katumusta?

Mutta sittenn Rashid veti kasvonsa halveksivaan irveen, ja Mariam tiesi miten turhaa, jopa vastuutonta, olisi jättää asia puolitiehen. Jos hän päästäisi Rashidin nyt, miten pitkään menisi ennen kuin tämä kaivaisi avaimen taskustaan, menisi yläkertaan, huoneeseen, jossa Zalmai oli parhaillaan lukittuna, ja hakisi aseensa? Jos Mariam olisi voinut olla varma, että Rashid tyytyisi ampumaan vain hänet, että tämä kenties säästäisi Lailan, hän olisi saattanut pudottaa lapion. Mutta Rashidin silmistä paistoi murhanhimo, joka vaatisi heidän molempien hengen.

Mariam nosti lapion korkealle ilmaan ja koukisti kyynärpäitään niin että sen terä vaipui kohti hänen ristiselkänsä. Hän käänsi lapion terävän reunan ylös, ja niin tehdessään hän tuli ajatelleeksi, että tämä oli ensimmäinen kerta, kun hän itse päätti elämästään.

Ja niin Mariam antoi lapion heilahtaa. Hän iski sillä voimiensa takaa.” (s.335–336)

Teon jälkeen tajuton Laila virkoaa. Mariam ja Laila piilottavat Rashidin ruumiin työkaluvajaan.

Laila on shokissa. Mariam vakuuttelee Lailalle, että kaikki järjestyy ja ratkaisu löytyy. Seuraavana

aamuna Mariam käskee Lailan lähteä lasten kanssa. Mariam on päättänyt ilmiantaa itsensä

talibaneille, koska tietää että hänet löydetäisiin ennemmin tai myöhemmin. Laila yrittää saada

Mariamia mukaansa. Koko elämänsä eri tavoin riistettynä ja oman toimijuutensa puutteesta kärsinyt

Mariam saa vihdoinkin tehdä jonkinlaisen valinnan, vaikkakaan ei täysin vapaasti. Tämän kerran hän

saa kuitenkin valita ja Mariam valitsee ystävänsä, tämän lapsien, hänelle tärkeiden ihmisten elämän

suojelemisen, vaikka hän tietää, että sillä luultavasti on hyvin kohtalokkaat seuraukset. Lähdön

hetki on viimeinen kerta, kun Laila näkee Mariamin. Mariam joutuu vankilaan ja hänet tuomitaan teostaan kuolemaan. Laila, lapset ja Tariq asettuvat Murrin kaupunkiin Pakistanissa. Laila ja Tariq tekevät töitä Tariqin ystävän hotellissa. Tariq ja Laila menevät naimisiin.

Väkivallan narratiivissa korostuvat valta ja vallankäyttö. Mariamin ja Lailan kohdalla eniten resursseja tähän on Rashidilla, joka kontrolloi ja rajoittaa vahvasti vaimojensa elämää. Väki-valta muokkaa valta-asemia ja vuorovaikutussuhteita. Väki-vallalla on vaikutuksia myös ihmisen toimijuuteen. Väki-valta muuttaa sitä tehneitä ja kokeneita, sekä sosiaalisia suhteita ja ilmapiiriä. (Ronkainen, 2017, 21). Mariam päättää toimia, ja valitsee ystävänsä seurauksista huolimatta ja käyttää väki-valtaa, vaikka hän ei vuosiin ole pystynyt puolustamaan itseään.

5.4 Ystävyuden narratiivi

Laila on puolustanut Mariamia eräänä iltana, kun Rashid oli pahoinpitelemässä tätä. Laila on mennyt keittiöön, missä Mariam on tekemässä kotitöitä.

”Mariam pani huuhdotut taimenenpalat puhtaaseen kulhoon. Veden yhä tippuessa sormenpäistä hän nosti päätään ja katsoi Lailaa, katsoi kuin hän olisi nähnyt tämän ensimmäistä kertaa.

”Silloin yhtenä iltana, kun Rashid... Kukaan ei ole aikaisemmin puolustanut minua”, hän sanoi. Laila tarkasteli Mariamin riippuvia poskia, silmäpusseja, suupielten syviä juonteita – hän pani merkille nuo asiat aivan kuin olisi hänkin nähnyt toisen ensimmäistä kertaa. Ja ensimmäistä kertaa Laila ei nähnyt edessään vastustajaa vaan kasvot, joilta kuvastuivat sanattomat murheet, napolisematta kannetut taakat, omaan kohtaloon alistuminen ja vaiti kestäminen. Jos hän jäisi, tuollaiseltako hänkin näyttäisi kahdenkymmenen vuoden kuluttua, Laila mietti.

”En voinut hänen antaa tehdä sitä”, Laila sanoi. ”En ole kasvanut perheessä, jossa ihmiset kohtelisivat toisiaan noin.”

”Tämä on nyt sinun perheesi. Paras kun totuttelet siihen.”

”Se on asia, johon en aio tottua. Minä en suostu.”

”Rashid kääntyy sinuakin vastaan”, Mariam sanoi ja pyyhki kätensä riepuun. ”Ennen pitkää. Ja sinä annoit hänelle tyttären. Niin sinun syntisi on vielä suurempi kuin minun.” (s. 239)

Lailan ja Mariamin ystävyys saa alkunsa, kun he juovat ulkona yhdessä teetä.

”Laila nousi. ”Tiedän että ulkona on koleaa, mutta mitä sanoisit, jos me kaksi syntisäkkiä menisimme ulos juomaan kupilliset *chaita*?

Mariam näytti yllättyvän. ”En minä voi. Täytyy vielä pilkkoa ja huuhdella pavut.”

”Minä autan sinua aamulla.”

”Ja täällä täytyy siistiä.”

”No, siistitään yhdessä. Ellen ihan erehdy, halvaa on vielä jäljellä. Se on mahdottoman hyvää teen kanssa.”

Mariam laski räsyt työpöydälle. Hieman hermostunein elein hän nyki hihojaan, kohensi *hijabiaan*, pyyhkäsi kiharan kasvoiltaan.

”Kiinalaisilla on sanonta, että on parempi olla nälässä kolme päivää kuin yksi päivä ilman teetä.”

Mariam hymyili vähän. ”Mainio sanonta.”

”Niin on.”

”Mutta en voi viipyä kauan.”

”Yksi kupillinen.”

He istuivat taittotuoleilla ulkona ja söivät sormin halvaa yhteisestä astiasta. He joivat kaksi kupillista teetä, ja kun Laila kysyi, ottaisiko Mariam vielä kolmannen, tämä vastasi myöntävästi. Laukausten rätistessä kukkuloilla he katselivat, kuinka kuu vähitellen peittyi pilviin ja kesän viimeiset tulikärpäset piirtelivät keltaisia kaariaan illan pimeyteen. Ja kun Aziza heräsi itkemään ja Rashid karjui Lailaa yläkertaan tukkimaan vauvan suun, naiset vilkaisivat toisiinsa. He vaihtoivat keskenään avoimen, tietäväisen katseen. Ja tämän pikaisen, sanattoman katseen myötä Laila tiesi, että he eivät enää olleet vihollisia.” (s.239–240)

Mariam saa ympärilleen vihdoinkin ihmisiä, jotka välittävät hänestä. Mariam pitää Lailan ja Azizan seurasta, ja odottaa heidän yhteisiä hetkiään.

”Mariam oli alkanut hiljalleen mieltymään tähän orastavaan toveruuteen. Hän odotti heidän tehetkeään, kolmea pihalla nautittua kuppusta, joista oli tullut yhteinen iltarutiini. Aamuisin Mariam huomasi odottavansa Lailan risaisten tohvelien läpsettä, joka kertoisi hänen olevan tulossa alas aamiaiselle, Azizan korkeana helisevää naurua, sitä että näkisi hänen kahdeksan pikku hammastaan ja tuntisi hänen ihonsa maidontuoksun. Jos Laila ja Aziza nukkuivat pitkään, Mariam kävi kärsimättömäksi. Hän tiskasi astioita, jotka eivät sitä tarvinneet. Hän järjesteli olohuoneen tyynyjä. Hän pyyhki pölyt puhtailta ikkunalaudoilta. Hän puuhaili niitä näitä, kunnes Laila astui keittiöön Aziza lanteellaan.” (s.241)

Eräänä päivänä Mariam ja Laila uskoutuvat toisilleen. Mariam kertoo Lailalle kaiken menneisyydestään. Laila puolestaan paljastaa Mariamille, että Tariq on Azizan isä.

”Eräänä talvisena päivänä Laila pyysi, että saisi letittää Mariamin hiukset.

Mariam istui hievahtamatta ja katsoi peilistä, miten Lailan hoikat sormet kiristivät lettejä, miten keskittyminen sai tytön otsan rypistymään. Aziza nukkui sykkyrässä lattialla. Kainalossaan hänellä oli Mariamin ompelema nukke. Mariam oli täyttänyt nukken pavuilla, ommellut sille mekon teellä värjätystä kankaasta ja tehnyt kaulakorun tyhjiä, lankaan pujotetuista puolista.

Nukkuvalta Azizalta karkasi paukku. Laila purskahti nauruun ja tartutti naurunsa myös Mariamiin. He nauroivat kyyneleet silmissä samalla kun katsoivat peilin kautta toisiaan, ja hetki oli Mariamista niin luonteva, niin vapautunut, että äkkiä hän alkoi kertoa Lailalle Jalilista ja *nanasta* ja jinnistä. Laila seiso i kädet joutilaina Mariamin olkapäillä, katse nauilutuneena hänen peilistä kuvastuviin silmiinsä. Sanat virtasivat pidäkkeettä kuin valtimosta pulppuava veri. Mariam kertoi Lailalle Bibi-josta, mulla Faizullahista, nöyryyttävästä retkestään Jalilin talolle, äidin itsemurhasta. Hän kertoi Jalilin vaimoista, hätäisestä *nikahista* Rashidin kanssa, matkasta Kabuliin, raskauksistaan, pitkästä toivon ja pettymysten kierteestä, Rashidin kääntymisestä häntä vastaan.

Jälkeenpäin Laila istui Mariamin tuolin juuressa. Hajamielisesti hän nyppäisi pois Azizan hiuksiin takertuneen nukkahahtuvan. Kumpikaan ei puhunut.

”Minullakin on jotain kerrottavaa”, hän sanoi viimein.” (s.244–245)

Talibanien kukistuttua Laila ja Tariq päättävät palata Afganistaniin. Matkalla Kabuliin Laila, Tariq ja lapset pysähtyvät Heratissa. Laila löytää Mariamin lapsuudenkotiin tätä aikoinaan opettaneen mulla Faizullahin pojan opastuksella. Sielunsa silmin Laila näkee nuoren Mariamin savimajassaan eli kolbassaan.

”Nuori Mariam istuu pöydän ääressä ja tekee nukkea öljylampun hohteessa. Hän hyräilee jotain. Hänen kasvonsa ovat nuoret ja sileät, hiukset on juuri pesty ja kammattu taakse. Hänellä on tallella kaikki hampaansa.

Laila katsoo, kun Mariam liimaa langanpätkiä nuken päähän. Muutaman vuoden kuluttua tästä pienestä tytöstä on tullut nainen, joka ei vaadi elämältä juuri mitään, joka ei koskaan vaivaa muita, joka ei koskaan näytä, että myös hänellä on ollut suruja, pettymyksiä ja unelmia, joille on naurettu. Tuo nainen kestää kaiken yhtä vaiti kuin joenpohjassa lepäävä kivi, jonka kauneutta vellova vesi ei pilaa vaan hioo. Jo nyt Laila näkee syvällä tämän nuoren tytön silmissä jotain, mitä sen enempää Rashid kuin Talibankaan ei pysty nujertamaan. Jotain yhtä kovaa ja periksiantamatonta kuin kallio. Jotain, mikä on lopulta koitua hänen tuhkeseen ja Lailan pelastukseksi.” (s.382)

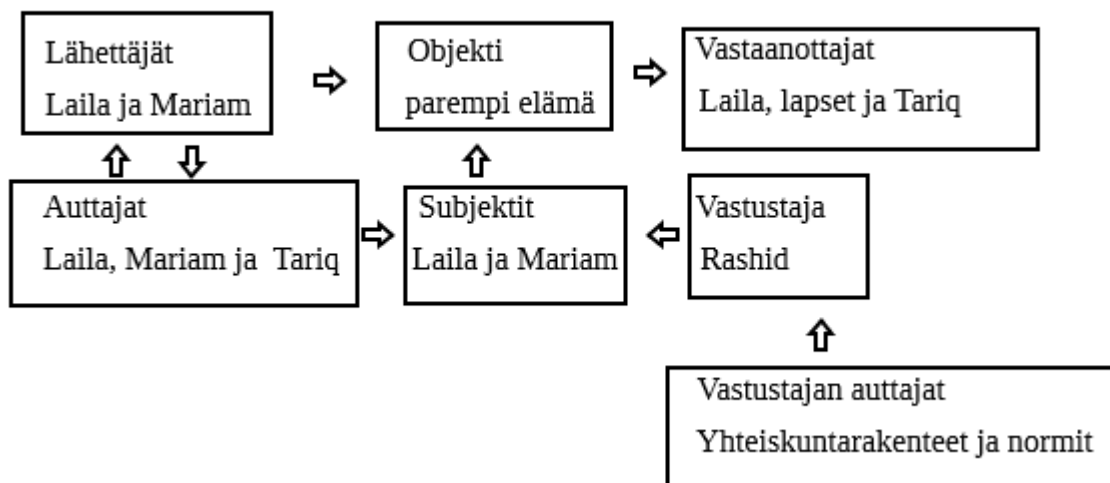
Laila kaipaa ystäväänsä ja ajattelee Mariamia jatkuvasti. Laila, lapset ja Tariq asettuvat Kabuliin. Laila opettaa lastenkodissa, Tariq on yhdessä lastenkodin johtajan kanssa korjaillut paikkoja. Tariq saa töitä järjestöstä, joka toimittaa proteeseja raajansa menettäneille ihmisille. Perhe on vuokrannut pienen talon Kabulista. Laila, Tariq ja lapset odottavat perheenlisäystä. Ystävyiden narratiivissa ystävyys löytyy yllättäen. Laila ja Mariam ystävyistyvät vastoin odotuksia. Ystävyys antaa heille kummallekin mahdollisuuden uskoutua jollekin ja luo toivoa vaikeaan elämäntilanteeseen.

5.5 Aktanttianalyysi

Aktanttianalyysi on kirjallisuudentutkija Algirdas Julian Greimasin kehittämä malli tarinoiden syvien rakenteiden eli niiden dynamiikkaa tuottavien voimien tarkasteluun. Greimas kehitti aktanttianalyysimallin venäläisen kansanperinnetutkijan Vladimir Proppin havaintojen pohjalta. Greimasin tavoitteena oli löytää universaali kaava, johon kaikkien tarinoiden moninaisuus pystyttäisiin hahmottamaan. Greimasin tavoite liittyy tuon ajan kirjallisuudentutkimuksen strukturalistiseen ajatteluun. (Hänninen, 2018b, 172). Aktanttianalyysimalli perustuu semioottiseen teoriaan. Greimasin ajatuksena oli, että tekstistä on löydettävissä merkitysrakenteita, jotka voidaan jakaa osiin niiden tarkastelua varten. (Sulkunen, 1998, 163). Aktanttianalyysia on yleensä käytetty yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa etenkin media-aineistojen analysoimiseen. Aktanttianalyysia voidaan käyttää kuitenkin myös mielenkiintoisella tavalla esimerkiksi omaelämäkerrallisten kertomuksien analysoimiseen. Tarinoiden erittely aktanttimalliin perustuen voi tuoda uusia ja kiinnostavia tapoja kartoittaa erilaisiin tilanteisiin liittyvien toimijoiden tai tahojen merkityksiä kertomusten suhteen. Aktanttianalyysissa ei niinkään olla kiinnostuneita itse tarinan rakenteista eikä sen kertomisen tavoista, vaan aktanteista, jotka ovat siis tarinan juonta kantavia tekijöitä. Yleensä aktantit ovat henkilöitä, mutta ne voivat olla myös kollektiivisubjekteja tai muita voimia, jotka

vaikuttavat tarinaan. Greimasin mukaan tarinoista on yleensä löydettävissä aktanttien joukko, joiden keskinäisten suhteiden kuvaamiseen voidaan käyttää aktanttimallia. Keskeisin aktantti on tässä mallissa päähenkilö eli subjekti, joka tavoittelee objektia eli jotakin haluamaansa asiaa tai asiantilaa. Lähettäjä on taho, joka osoittaa subjektille objektin ja saa subjektin haluamaan sitä. Tavoitteen saavuttamisessa mukana ovat auttaja, joka edistää tätä pyrkimystä ja vastustaja, joka yrittää estää tavoitteen saavuttamisen. Myös vastustajalla voi olla oma auttaja. Vastaanottaja on se, joka lopuksi hyötyy tavoitteen saavuttamisesta. (Hänninen, 2018b, 172–174). Greimas on tehnyt aktanttianalyysin 1800-luvulla eläneen ranskalaisen kirjailijan Guy de Maupassantin novellista (Maupassant, 2020; suom. Kasimir Leino; alkuperäinen lähde: Maupassant, 1882), jota hän käsittelee teoksessaan *Maupassant: The Semiotics of Text: Practical Exercises* (Greimas, 1988).

Alla tutkielmani aineistona käytetyn romaanin *Tuhat loistavaa aurinkoa* ja kertomuksesta hahmottelemani aktanttianalyysi kaaviona:

Aineistonani käyttämäni teoksen tarinassa päähenkilöt, Laila ja Mariam ovat subjekteja, mutta he toimivat myös lähettäjinä. Sekä Laila että Mariam kärsivät monissa tarinan kohdissa oman toimijuutensa menettämisestä, mutta toisaalta he myös heräävät tavoittelemaan parempaa elämää, elämää ilman väkivaltaista ja kontrolloivaa aviomiestä ja elämää, jossa he itse saisivat tehdä edes jotakin päätöksiä itsestään ja omasta elämästään. Mariam ja Laila toimivat tarinassa myös toistensa auttajina, ja ovat toisilleen apuna yhteiseen tavoitteeseen pääsemisessä. Nuorena tyttönä Lailaa ovat auttaneet myös isä, sekä ystävä ja rakastettu Tariq. Tarinan loppuvaiheessa Tariq palaa auttamaan Lailaa. Mariamiakin Tariq auttaisi, mutta tapahtumien ja niiden seurausten takia tämä ei ole enää hänen kohdallaan mahdollista. Mariam ei ole saanut apua varsinaiseen tavoitteeseen

pääsyä muilta kuin Lailalta, mutta nuorempana häntä on tukenut koraanin opettaja ja näennäisesti isä, joka sitten hylkäsikin hänet uuden perheensä takia. Vastustajana tarinassa toimii Mariamin aviomies Rashid, joka ottaa myöhemmin myös Lailan toiseksi vaimokseen. Kummallakaan päähenkilöllä, Mariamilla eikä Lailalla, ole muita vaihtoehtoja kuin mennä naimisiin Rashidin kanssa. Mariam joutuu Rashidin kanssa pakkoavioliittoon nuorena tyttönä, kun hänen äitinsä on tehnyt itsemurhan ja isän uudet vaimot haluavat eroon Mariamista, perheen häpeäpilkusta, sulhasensa aviottomasta tyttärestä. Laila joutuu vuosia myöhemmin suunnilleen saman ikäisenä kuin Mariam itse joutui Rashidin vaimoksi, tilanteessa, jossa hänen kaikki perheenjäsenensä ovat menehtyneet. Laila luulee myös, että hänen ystävänsä ja rakastettunsa Tariq on myös menehtynyt, sillä hänen luokseen tulee mies, joka väittää tunteneensa Tariqin tämän ollessa pakolaisena naapurimaassa Pakistanissa ja kertoo tämän kuolleen. Laila näennäisesti suostuu vapaaehtoisesti Rashidin kosintaan, mutta todellisuudessa hän tietää, ettei vaihtoehtoja ole sillä yhteiskunnan normien ja rakenteiden mukaan nuori nainen tai nainen ylipäättään, ei voi elää ilman että on miehen (isän, veljen tai aviomiehen) holhouksen alaisena. Lisäksi Laila on huomannut odottavansa Tariqin lasta, ja hän tekee valinnan saadakseen itselleen ja lapselleen edes jonkinlaisen kunniallisen ja yhteiskunnallisesti hyväksytyyn elämän. Tarinan edetessä käy ilmi, että Rashid oli palkannut jonkun kertomaan Tariqin kuolemasta, eikä se olekaan pitänyt paikkaansa, vaan tämä onkin elossa. Yhtenä päivänä Tariq ilmestyy tapaamaan Lailaa vuosia sen jälkeen, kun Laila on mennyt naimisiin Rashidin kanssa. Rashid on siis vastustajana aktiivisesti toiminut niin, että on saanut Lailan toiseksi vaimokseen huijaamalla tätä, koska on tiennyt, ettei Laila muuten olisi mennyt hänen kanssaan naimisiin. Rashid on väkivaltainen, ja suuttuu heti, mikäli asiat eivät mene hänen mielensä mukaan, ainoa, joka hänen julmuudeltaan säästyy, on hänen ja Lailan poika Zalmai.

Yhteiskunnan normit ja rakenteet sekä talibanhallinto tukevat Rashidin tavoitteita, eli koko perheen alistumista hänen tahtoonsa, jotka tekevät Lailan ja Mariamin tavoitteen paremmasta elämästä lähes mahdottomaksi, sillä heillä ei ole juurikaan mahdollisuuksia edes yrittää päästä tavoitteeseensa. Kerran he sitä kokeilevat, äärimmäisen vahingollisin seurauksin. Kun he jäävät kiinni Rashid pahoinpitelee sekä Mariamin että Lailan julmasti, ja tekee selväksi, että seuraavalla kerralla hän tappaisi heidät kummatkin ja todennäköisesti tekisi niin myös Lailan tyttärelle, josta Rashid on aavistanut, ettei ole tämän biologinen isä. Vuosien kulumisen jälkeen Laila ja Mariam saavat uutta voimaa päästäkseen kohti tavoitettaan, kun Tariq ilmestyykin tapaamaan Lailaa. Hän kertoo Lailalle, että hän edelleen rakastaa tätä ja he voisivat saada paremman elämän Pakistanissa. Lopulta Lailan ja Rashidin poika Zalmai, joka on vielä liian pieni tietääkseen mitä tekee, paljastaa Rashidille että hänen äitinsä on jutellut tuntemattoman miehen kanssa. Rashid arvaa mistä on kysymys, ja suuttuu silmittömästi. Rashid pahoinpitelee Lailaa niin, että tämä on menettämässä

henkensä. Tilanteessa Mariam puuttuu tähän, koska ei voi Rashidin antaa tappaa ystäväänsä. Mariam lyö Rashidia niin, että tämä kuolee. Laila jää henkiin. Sekä Mariam että Laila ovat järkyttyneitä. Mariam kuitenkin vakuuttaa Lailalle, että kaikki on kunnossa ja vannottaa Lailaa lähtemään Pakistaniin yhdessä Tariqin ja lasten kanssa. Lailan ja muiden lähdön jälkeen Mariam antautuu talibanin poliiseille ja tunnustaa murhanneensa Rashidin. Näin Mariam on aktanttina sekä auttajan että lähettäjän roolissa, jota toisaalta ovat myös Laila ja Tariq, mutta erilaisissa rooleissa. Mariam mahdollistaa teollaan sen, että Laila ja lapset pääsevät pakoon ja voivat matkata yhdessä Pakistaniin ja saada tavoittelemansa paremman elämän. Laila, lapset ja Tariq toimivat aktanttimallissa myös vastaanottajina ja saavat elää parempaa elämää. Tarinan lopussa Lailan ja Tariqin perhe palaa takaisin Kabuliin. Laila opettaa lastenkodin lapsia ja Tariq on auttanut lastenkodin johtajaa korjailemaan paikkoja ja toimii myös järjestössä, joka järjestää proteeseja paikallisille, jotka ovat eri syistä loukkaantuneet pommituksissa ja menettäneet raajansa. Tarinan lopussa perheeseen odotetaan lasta. Lailan, lasten ja Tariqin parempi jatkuu myös heidän palatessaan Afganistaniin, joka onkin ollut heidän unelmansa.

6 Johtopäätökset

Tarinoiden ja kertomusten analyysissä voidaan usein löytää kiinnostavia asioita analysoimalla esimerkiksi sitä, millainen kuva päähenkilöistä tulee esiin. Kyse ei välttämättä ole päähenkilöiden suorasta luonnehtimisesta, vaan miten päähenkilöt näyttäytyvät suhteutettuna kertomuksen tapahtumiin. Erityisen merkityksellistä on se, kuvautuvatko päähenkilöt tapahtumien uhreina eli kohteina vai niiden aikaansaajina eli toimijoina. (Hänninen, 2018b, 175). Romaanissa Tuhat loistavaa aurinkoa molemmilta päähenkilöiltä, sekä Mariamilta että Lailalta riistetään oman elämänsä toimijuus nuorena. Nuorena tyttönä Lailalla on jonkin verran toimijuutta, ja hän pystyy vaikuttamaan oman elämänsä tapahtumiin jonkin verran. Mariamilla puolestaan ei ole nuorenaakaan mahdollisuutta vaikuttaa asioihinsa, ja hän näyttäytyy enemmän kertomuksen uhrina ja kohteena kuin tapahtumia aikaansaavana toimijana. Vuosikymmeniä myöhemmin tämä muuttuu hetkeksi ja Mariam näyttäytyy toimijana vähän aikaa, kunnes hänellä ei ole enää muita vaihtoehtoja kuin asettua lopullisesti uhrin rooliin. Laila puolestaan saa oman toimijuutensa lopullisesti takaisin.

Kun Laila päätyy nuorena Rashidin toiseksi vaimoksi, Mariam kokee tämän ensin uhkana. Rashidin kohdellessa Lailaa huonosti ja väkivaltaisesti ja Lailan siitä huolimatta puolustaessa Mariamia, Mariam ystäväystyy Lailan kanssa. Mariam ja Laila huomaavat pian, että heidän elämässään on samankaltaisia isoja menetyksiä. Ystäväystymällä he saavat kumpikin pienen osan omasta toimijuudestaan takaisin. Lailan ja Mariamin elinolosuhteet ovat kestävämmät Rashidin heihin kohdistaman jatkuvan väkivallan sekä yhteiskunnassa vallitsevien olosuhteiden vuoksi. Yhteiskunnassa on vallalla tilanne, jossa miehen, jonka katsotaan olevan perheen pää ja raakakin väkivalta omia perheenjäseniä kohtaan hyväksytään. Nämä olosuhteet riistävät mahdollisuuden Lailan ja Mariamin omaan toimijuuteen. Toimijuuden riisto Lailan ja Mariamin kohdalla on niin äärimmäistä, että se johtaa entistä suurempaan haluun tehdä asialle jotakin. Mariam ja Laila yrittävät oman toimijuutensa palauttamista katastrofaalisin seurauksin. Laila on salassa varastanut Rashidilta rahaa, ja pyytää Mariamia pakenemaan yhdessä hänen ja lastensa kanssa Pakistaniin. He jäävät kuitenkin kiinni bussiasemalla, kun ovat yrittäneet lahjoa tuntemattoman miehen, joka voisi sanoa heitä sukulaisikseen ja matkustavansa hänen kanssaan. Mies kuitenkin ilmiantaa Mariamin ja Lailan talibaneille, jotka pidättävät heidät ja he joutuvat palaamaan takaisin Rashidin luokse. Rashid kohdistaa äärimmäistä väkivaltaa vaimoihinsa ja kertoo tappavansa heidät, mikäli he vielä jäävät kiinni jostakin vastaavasta. Näin Mariamilta ja Lailalta viedään heidän toimijuutensa taas kerran, ja he joutuvat elämään jälleen pelossa Rashidin määräysvallan alla uhreina.

Laila, Mariam ja lapset elävät vuosia pakoyrityksensä jälkeen toimijuutensa menettäneinä. On vain vähän asioita, joihin Laila ja Mariam voivat vaikuttaa. Elämästä tulee entistä raskaampaa köyhyyden vuoksi. Laila joutuu Rashidin määräyksestä viemään tyttärensä lastenkotiin. Eräänä päivänä Tariq ilmestyy tapaamaan Lailaa, ja pyytää häntä ja perhettään mukanaan Pakistaniin. Rashid saa tietää suunnitelmasta ja alkaa pahoinpidellä Lailaa ja Mariamia niin että nämä käyvät lähellä kuolemaa. Lopulta Mariam, joka on vuosikymmenet kärsinyt ja kestänyt henkistä ja fyysistä väkivaltaa ottaa toimijuutensa omiin käsiinsä ja toimii, ollessaan tietoinen mahdollisista seurauksista. Toisaalta hänellä on vain rajallisesti vaihtoehtoja, joista kaikki ovat huonoja; menettää oma ja hänelle tärkeiden läheisten henki, tai surmata ihminen, joka on vahingoittanut häntä ja kohdistanut häneen väkivaltaa vuosikymmeniä erilaisilla tavoilla. Missään elämänsä vaiheessa Mariam ei saavuta täyttä toimijuutta ja vapautta valita oman elämänsä suhteen. Hänelle on kuitenkin tärkeää, että hänen elämänsä tärkeimmät ihmiset pelastuvat. Mariam on valmis kantamaan siitä koituvat seuraukset, vaikka se merkitseekin hänen omaa kuolemaansa. Laila puolestaan saavuttaa pitkän ajan jälkeen suuremman toimijuuden ja valinnanmahdollisuuksien kentän oman elämänsä suhteen, tosin ei ehkä vielääkään täyttä sellaista.

Tarinassa Laila ja Mariam näyttävät pääosin toiminnan kohteina, eli uhreina. Aluksi, nuorempana Lailalla on jonkin verran mahdollisuuksia toimijuuteen omassa elämässään, mutta se otetaan häneltä pois, kun hänen vanhempansa yllättäen kuolevat. Lailalla ja Mariamilla ei ole juurikaan mahdollisuuksia kokonaisvaltaiseen toimijuuteen. Toimijuutta analysoitaessa huomionarvoista on erityisesti se, onko yksilöllä mahdollisuuksia toimia oman tahtonsa mukaisesti ja saada aikaan haluttu tapahtuma ja lopputulos. Mahdollisuuksiin toimia vaikuttavat sekä toimijan lisäksi konteksti ja muut toimijat. (Hokkanen, 2013, 60). Mariamilla ja Lailalla olisi halukkuutta omaan toimijuuteen, mutta ympäristö ja olosuhteet määrittelevät heidän toimijuutensa lähes mahdottomaksi toteuttaa. Omasta tahdostaan huolimatta sekä Mariam että Laila päätyvät pakotettuina Rashidin vaimoiksi. Yllättävä ystävyys antaa naisille kuitenkin voimaa ja mahdollisuuden pohtia, voisiko jotenkin toimia toisin ja saada määräysvaltaa eli toimijuuttaan omaa elämäänsä kohtaan takaisin. Tehdyillä valinnoilla on kuitenkin seurauksia, ja etenkin Mariam joutuu tekemään ison valinnan kahdesta erittäin huonosta vaihtoehdosta. Kertomus on traaginen, mutta kertoo että niin ystävyyttä kuin rakkauttakin voi löytyä yllättävistä paikoista ja hetkistä silloinkin, kun sitä ei ole odotettavissa.

Khaled Hosseini on onnistunut kuvaamaan romaanissaan raastavasti, miltä väkivalta, kunniaan liittyvä väkivalta ja se, ettei omaan elämään ole minkäänlaisia vaikutusmahdollisuuksia saattaa ihmisestä tuntua. Lisäksi tarina kuvaa, vaikka kertomus onkin fiktiivinen, kahden naisen

kokemuksia Afganistanissa Neuvostoliiton miehityksen, julman sisällissodan ja talibanien valtaannousun aikaan. Tarina on taas ajankohtainen talibanien vallattua Afganistanin uudestaan syksyllä 2021. Afganistanissa saavutetut pienet edistysaskeleet naisten ja tyttöjen oikeuksien sekä koko maahan vaikuttaneen köyhyyden suhteen näyttävät romahtaneen kerralla. Naisia Afganistanissa on kielletty menemästä töihin tai opiskelemaan, tytöt eivät pääse kouluun. Afganistanissa köyhyys on tällä hetkellä entistäkin laajempaa kuin aiemmin, sillä maan talous on pitkälti riippunut muiden maiden antamasta kehitysavusta, jota ei enää talibanien hallinnolle virtaa. Lisäksi juuri mikään maa ei tunnusta talibanhallintoa virallisesti ja maa on suljettu pois myös kansainvälisestä talousjärjestelmästä ja Afganistanin varat on käytännössä jäädytetty.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa voitaisiin hyödyntää kaunokirjallisia teoksia enemmän, sillä monet romaanit kuvaavat esimerkiksi yhteiskuntaa, ihmisten asemaa, epätasa-arvoa, ja vallitsevaa ilmapiiriä eri aikoina ja eri paikoissa ja näistä seuraavia kokemuksia, jotka teemoina ovat myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ydintä.

Lähteet:

Abbott, H. Porter (2008) *The Cambridge Introduction to Narrative*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Anthias, Floya (2014) The Intersections of Class, Gender, Sexuality and “Race”: The Political Economy of Gendered Violence. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 27 (2), 153–171.

Aristoteles (1982) *Runousoppi*. (suom. Pentti Saarikoski). Helsinki: Otava.

Aro, Jari (2015) Häpeä *Rannalla*-teoksessa. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eriikka Oinonen & Tiina Saari (toim.) *Hajoava perhe*. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä. Tampere: Vastapaino 100–125.

Bandura, Albert (2008) *Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective*. Toward an Agentic Theory of the Self. Teoksessa Herbert W. Marsh & Rhonda G. Raven & Dennis M. McInerney (toim.) *Self-Processess, learning and enabling human potential*. Dynamic New Approaches. Charlotte: Information Age publication 1–26.

Beasley, Chris (2005) *Gender & sexuality (critical theories, critical thinkers)* London: SAGE publications Ltd.

Bold, Christine (2012) *Using Narrative in Research*. London: SAGE Publications Ltd.

Bredström, Anna (2003) Gendered racism and the production of cultural difference: media representations and identity work among “immigrant youth” in contemporary Sweden. *Nordic Journal of Women’s Studies* 11 (2), 78–88.

Butler, Judith (2004) *Undoing Gender*. New York: Routledge.

Creswell, John (2009) *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. London: SAGE Publications Ltd.

Elakkary, Sally & Franke, Barbara & Shokri, Dina & Hartwig, Sven & Tsokos, Michael & Püschel, Klaus (2014) Honor crimes: review and proposed definition. *Forensic Science, Medicine and Pathology* 10 (1), 76–82.

Elliott, Jane (2005) *Using Narrative in Social Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. London: SAGE Publications Ltd.

Enroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko (2017): *Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta*. Teoksessa Rosi Enroos & Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Tampere: Tampere University Press. 7–38.

- Feldman, Shelley (2010) Shame and Honour: The violence of gendered norms under conditions of global crisis. *Women's Studies International Forum* 33 (4), 305–315.
- Flick, Uwe (1998) *An Introduction to Qualitative Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Granfelt, Riitta (2013) Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä – kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino. 219–243.
- Gergen, Mary (1994) *The Social Construction of Personal Histories: Gendered Lives in Popular Autobiographies*. Teoksessa Theodore R. Sarbin & John I Kitsuse (toim.) *Constructing the Social*. London: SAGE Publications Ltd. 19–44.
- Gergen, Mary (2000) *Feminist Reconstructions in Psychology: Narrative, Gender, and Performance*. Thousand Oaks: SAGE Publications Ltd.
- Ghorashi, Halleh & Hylland Eriksen, Thomas & Alghasi Sharam (2009) Introduction. Teoksessa Sharam Alghasi & Thomas Hylland Eriksen & Halleh Ghorashi (toim.) *Paradoxes of Cultural Recognition. Perspectives from Northern Europe*. Surrey: Ashgate. 1–15.
- Gill, Aisha (2006) Patriarchal Violence in the Name of "Honour". *International Journal of Criminal Justice Sciences* 1 (1), 1–12.
- Gill, Aisha K. (2013) Feminist Reflections on So-called "Honour" Killings. *Feminist Legal Studies* 21 (3), 241–261.
- Gill, Aisha K. & Brah, Avtar (2014) Interrogating cultural narratives about "honour"-based violence. *European Journal of Women's Studies* 21 (1), 72–86.
- Giray, Gazale & Romppanen Hanni-Mari (2009) "Minun kunniani ei ole sinun kunniasi" Kunniakäsitteen monet merkitykset. Teoksessa: *Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn*. Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.). Aldus: Helsinki. 50–63.
- Guaraldo, Olivia (2013) To the narrative turn and back: The political impact of storytelling in feminism. Teoksessa Matti Hyvärinen & Mari Hatavara & Lars-Christer Hydén (toim.) *The Travelling Concepts of Narrative. Studies in Narrative* 18. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 63–82.
- Greimas, Algirdas Julien (1980) *Skrtukturaalista semantiikkaa*. Helsinki: Geaudeamus.
- Greimas, Algirdas Julien (1988): *Maupassant: The Semiotics of text: Practical Exercises*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hatavara, Mari & Hydén, Lars-Christer & Hyvärinen, Matti (2013) Introduction, or another story of narrative. Teoksessa Matti Hyvärinen & Mari Hatavara & Lars-Christer Hydén (toim.) *The Travelling Concepts of Narrative. Studies in Narrative* 18. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 1–9.
- Heikkinen, Hannu L.T. & Syrjälä, Leena (2007) Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen & Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura. 144–162.

Heikkinen, Hannu L.T. (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus. 170–187.

Hokkanen, Liisa (2013) Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja Laitinen ja Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino. 55–86.

Holm, Pia (2009) Kunniaväkivallasta oikeudellisesta näkökulmasta. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Helsinki: Aldus. 134–148.

Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (2000) *The Self We Live By. Narrative Identity in a Postmodern World*. New York: Oxford University Press.

Hong, Tuuli (2017) Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa. Teoksessa Johanna Niemi & Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere: Vastapaino. 30–323.

Hosseini, Khaled (2007) *Tuhat loistavaa aurinkoa*. (suom. Kristiina Savikurki). Helsinki: Otava.

Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.

Husso, Marita & Virkki, Tuija & Hirvonen, Helena & Eilola, Jari & Notko, Marianne (2017) A spatial-temporal, intersectional and institutional approach to interpersonal violence. Teoksessa Marita Husso & Tuija Virkki & Marianne Notko & Helena Hirvonen & Jari Eilola (toim.) *Interpersonal Violence. Differences and connections*. New York: Routledge. 1–13.

<https://khaledhosseini.com/> viitattu 8.10.2022

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino: Tampere. 189–222.

Hyvärinen, Matti (2015a) Hajoavalla rannalla. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eriikka Oinonen & Tiina Saari (toim.) *Hajoava perhe. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä*. Tampere: Vastapaino. 9–30.

Hyvärinen, Matti (2015b) Rajaton riita, rajatut mielet. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eriikka Oinonen & Tiina Saari (toim.) *Hajoava perhe. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä*. Tampere: Vastapaino. 262–289.

Hyvärinen, Matti & Oinonen Eriikka & Saari, Tiina (2015) *Hajoava perhe. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä*. Vastapaino: Tampere.

Hänninen, Vilma (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

- Hänninen, Vilma (2018a) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus. 188–208.
- Hänninen, Vilma (2018b) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus. 160–178. E-kirja.
- Jokinen, Arja (2000) Narratiivit muutostyön resurssina. Naisten kertomusten muotoutuminen turvakodissa käytävissä keskusteluissa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino. 131–166.
- Jokinen, Arto (2000) Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Vammala: Tampere University Press.
- Karttunen, Laura (2015) *Rannalla*-romaanin juonitteleva kertoja ja jossittelevat henkilöt. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eriikka Oinonen & Tiina Saari (toim.) Hajoava perhe. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineen. Tampere: Vastapaino. 141–163.
- Keskinen, Suvi (2009) ”Me” ja ”muut”? Kunniaan liittyvä väkivalta median kuvauksissa. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Helsinki: Aldus. 16–29.
- Keskinen, Suvi (2011) Troublesome Differences – Dealing with Gendered Violence, Ethnicity, and ”Race” in the Finnish Welfare State. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 12 (2), 153–172.
- Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. 291–320.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15 (4), 316–332.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten Elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Raimo Kaasila & Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 106–151.
- Laitinen Merja ja Niskala Asta (2013) Sosiaalityön suhde asiakkuuteen Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino. 9–16.
- Lee, Raymond M. (1993) *Doing Research on Sensitive Topics*. London: SAGE Publications Ltd.
- Lidman, Satu (2009) Kunnia ja siveys. Yhteisöllisten konfliktien ja häpeän pelon historiallisuudesta. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Helsinki: Aldus. 116–133.
- Lidman, Satu (2011) Häpeä! Nöyryyttämisen ja häpeämisen jäljillä. Jyväskylä: Atena.

Lidman Satu (2015) *Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia*. Tallinna: Gaudeamus.

Lidman, Satu, (2017) *Pilattu nainen. Seksuaalisen väkivallan asennehistoriaa*. Teoksessa Johanna Niemi & Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino. 177–193.

Livholts, Mona & Tamboukou, Maria (2015) *Discourse and Narrative Methods*. London: SAGE Publications Ltd.

Luopajarvi, Katja (2003) *Honour Killings as Human Rights Violations*. Åbo Akdemins Ihmisoikeusinstituutin tutkimusraportteja 19 (3), 40–72).

Maupassant, Guy de (2020): *Kaksi ystävää*. (suom. Kasimir Leino). Oppian. E-kirja. (alkuperäinen teos: Maupassant, Guy de (1882) *Deux Amis*).

MCAdams, Dan P. (1993) *The Stories We Live By. Personal Myths and the Making of the Self*. New York: The Guilford Press.

Meretoja, Hanna (2013) *Philosophical underpinnings of the narrative turn in theory and fiction*. Teoksessa Matti Hyvärinen & Mari Hatavara & Lars-Christer Hydén (toim.) *The Travelling Concepts of Narrative*. *Studies in Narrative* 18. Amsterdam: John Benjamins Publishing Compan. 93–117.

Nyqvist, Sanna & Kauppinen, Antti (2006): *Eettistä tulkintaa etsimässä*. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 220–240.

Näre, Sari (2008) *Julkisen intimisoituminen ja performatiivinen väkivalta*. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 195–221.

Ojala Hanna & Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) *Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa – Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen*. Teoksessa Hanna Ojala & Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino. 13–39.

Ojala, Hanna & Palmu, Tarja & Saarinen Jaana (2009) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino

O’Toole, Laura L. & Schiffman, Jessica R. & Kiter Edwards, Margie L. (toim.) (2007) *Gender Violence, 2 Edition: Interdisciplinary Perspectives*. New York: New York University Press.

Payton, Joanne (2014) ”Honor”, Collectivity, and Agnation: Emerging Risk Factors in ”Honor”-Based Violence. *Journal of Interpersonal Violence* 29 (16), 2863–2883.

Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (2011) *Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä*. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus. 7–10.

Phelan, James (2005) *Living to Tell About It: A Rhetoric and Ethics of Character Narration*. Ithaca and London: Cornell University Press.

- Phelan, James (2007) *Experiencing Fiction. Judgments, Progressions and the Rhetorical Theory of Narrative*. Columbus: Ohio State University Press.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku (2017) Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Teoksessa Johanna Niemi & Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino. 68–86.
- Pohjola, Anneli (2003) Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 53–67.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) *Life History and Narrative*. London: The Falmer Press. 5–23.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä PS-Kustannus. 235–255.
- Roberts, Karl Anton & Cambell, Gerry & Lloyd, Glen (2014) *Honor-Based Violence: policing and prevention*. Boca Raton: CRC Press.
- Romakkaniemi Marjo & Kilpeläinen Arja (2013) Asiakkuus terveydenhuollon sosiaalityössä- Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät asiakkaiden toimijuuden tilojen rakentajina. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino. 244–271.
- Ronkainen, Suvi (2006) Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta, seuraamukset ja haavoittuvuus*. Helsinki: Talentum. 531–550.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (2008) Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 7–40.
- Ronkainen, Suvi (2017) Mitä väkivalta on? Teoksessa Johanna Niemi & Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino. 19–35.
- Sarkamo, Ville & Eshareturi, Cyril & Koç, Güneş & Miettinen, Kari (2017) Honour, dishonour and homicides in Britain, Namibia and Turkey. Historical and contemporary perspectives. Teoksessa Marita Husso & Tuija Virkki & Marianne Notko & Helena Hirvonen & Jari Eilola (toim.) *Interpersonal Violence. Differences and connections*. New York: Routledge. 69–81.
- Shaw, Ian & Holland, Sally (2014) *Doing Qualitative Research in Social Work*. London: SAGE Publications Ltd.
- Stake, Robert. E. (1994) Case Studies. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. London: SAGE Publications Ltd. 236–247.
- Strawson, Galen (2004) Against Narrativity. *Ratio* 17 (4), 428–452.
- Sulkunen, Pekka (1998) Johdatus sosiologiaan – käsitteitä ja näkökulmia. Juva: WSOY.

Sundström, Jessica (2009) Kunnia suomalaisten miesten väkivallassa. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Helsinki: Aldus. 68–81.

Suoninen, Eero (2015) Vuorovaikutuksen noidankehät. Teoksessa Matti Hyvärinen & Eriikka Oinonen & Tiina Saari (toim.) Hajoava perhe. Romaani monitieteisen tutkimuksen välineenä. Tampere: Vastapaino. 234–261.

Tammisalo-Savolainen, Tuuli (2009) Suojattu yhteisö. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Helsinki: Aldus. 30–49.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi

Urponen, Kyösti (2003) Sosiaalityön etiikan teoreettiset taustat. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 71–86.

Väänänen Kristiina, Miten selviytyä väkivallasta? (2011) Teoksessa Riitta Hannus & Sirkku Mehtola & Luru Natunen & Auli Ojuri (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja Parisuhdeväkivalta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 109–132.

Liite 1

Juonitiivistelmä teoksesta Tuhat loistavaa aurinkoa (Khaled Hosseini, 2007, suom. Kristiina Savikurki, 2008)

Teos kertoo kahden eri ikäisen naisen Mariamin, ja Lailan tarinat lapsuudesta aikuisuuteen Afganistanissa. Ajallisesti tarinassa liikutaan 1960-luvulta 2000-luvulle asti. Aikajakso kattaa Afganistanin sisällissodan, Neuvostoliiton miehityksen, sekä talibanien valtaannousun ja talibanien vallan päättymisen.

Mariam asuu Heratin kaupungin ulkopuolella kahdestaan äitinsä kanssa, pienessä kolbassa, savesta tehdyssä majassa. Mariamin äiti oli aiemmin työskennellyt palvelijana yhdelle Heratin varakkaimmista miehistä, Jalilille, kunnes tuli raskaaksi ja synnytti Mariamin. Jalililla on ennestään jo kolme vaimoa, ja lapsia, ja toisen naisen raskaaksi saattaminen ilman avioliittoa tuotti häpeää perheelle. Mies oli tarjonnut Mariamille ja tämän äidille asuinpaikaksi taloa jossakin syrjässä, mutta Mariamin äiti ei suostunut tähän, vaan halusi muuttaa vieläkin kauemmaksi, ja niin savimaja rakennettiin Mariamille ja tämän äidille asuinpaikaksi. Jalil järjesti asiat niin, että asuinpaikalle kuljetettiin säännöllisesti ruokaa. Jalil käy myös säännöllisesti tapaamassa tytärtään kerran viikossa ja Maryam odottaa innokkaasti näitä tapaamisia. Mariamin äiti on katkera Jalilille, jonka hän myös näyttää Mariamille. Mariam ihailee isäänsä, tämä tuo hänelle lahjoja ja kertoo maailmasta ja Heratista kolban ulkopuolella.

Jalil omistaa elokuvateatterin Heratissa. 15 vuotta täytettyään Mariam pyytää, että saisi nähdä elokuvan isänsä teatterissa syntymäpäivänään. Jalil suostuu tähän vastahakoisesti. Sovittuna päivänä Mariam odottaa tätä, mutta isää ei kuulu. Mariam pohtii kaupunkiin lähtemistä. Päätös on iso, sillä Mariam ei ole koskaan käynyt Heratissa. Äiti sanoo Mariamille, ettei tämän pitäisi lähteä. Mariam päättää kuitenkin lopulta lähteä. Mariam löytää kaupunkiin. Lopulta Mariam päätyy Jalilin asuintalon eteen ja pyytää kuljettajalta, että pääsisi tapaamaan isäänsä. Mariamille sanotaan, ettei Jalil ole paikalla. Mariam sanoo, että voi odottaa. Myös joku Jalilin vaimoista käy kehottamassa Mariamia lähtemään. Mariam odottaa koko päivän ja yön. Aamulla Mariam huomaa, että isä on kulkenut portista hänen ohitse. Loukkaantuneena ja surullisena Mariam lähtee takaisin kotiin, jonne kuljettaja tarjoutuu viemään Mariamin. Saapuessaan takaisin kolballe, Mariam ja kuljettaja löytävät Mariamin äidin hirttäytyneenä puuhun. Mariam viedään Jalilin taloon, jossa hänet majoitetaan huoneeseen. Eräänä päivänä yksi Jalilin vaimoista pyytää hänet alakertaan, jossa pöydän äärellä ovat muut vaimot ja Jalil. He kertovat, että Mariam on päätetty naittaa Kabulista kotoisin olevalle miehelle ja että Mariamin pitäisi muuttaa Kabuliin tämän kanssa. Mariam järkyttyy, mutta hänelle ei anneta vaihtoehtoja. Mariam menee naimisiin vasten tahtoaan itseään paljon vanhemman miehen, Rashidin kanssa ja lähtee Kabuliin saamatta edes hyvästellä läheisiään.

Kabulissa Rashidilla on pieni talo, ja suutarin liike. Hän pyytää Mariamilta, ettei tämä liikkuisi yksin talon ulkopuolella, ellei se ole todella välttämätöntä ja haluaa myös, että Mariam käyttäisi burqaa (koko pään ja kehon peittävää vaatetta). Aluksi Rashid vie Mariamia toisinaan pienille retkille Kabulissa. Mariam tulee raskaaksi, mutta saa keskenmenon. Mariam suree kovasti menetettyä lasta. Mariam tulee raskaaksi vielä monta kertaa, mutta jokainen niistä päättyy keskenmenoon. Rashid käy yhä äreämmäksi, eikä ole tyytyväinen mihinkään, mitä Mariam tekee. Eräänä iltana Rashid pakottaa Mariamin syömään pikkukiviä, koska ei ole tyytyväinen tämän tekemään ruokaan. Pahoinpitelyjen sietämisestä tulee Mariamille arkipäivää. Mariam yrittää olla naapureiden kanssa tekemisissä niin vähän kuin mahdollista.

Laila on kasvanut Kabulissa, samassa naapurustossa kuin missä Mariam asuu. Lailan paras ystävä on toisella puolella Kabulia asuva muutaman vuoden vanhempi poika Tariq. Laila asuu isän ja äidin kanssa. Lailan kaksi vanhempaa veljeä ovat lähteneet vuosia sitten osallistuakseen sotaan, jihadiin. Lailan äiti on surun murtama, eikä hänestä ole oikein seuraa eikä apua Lailalle. Päivät äiti yleensä makaa sängyssä. Lailan isä on töissä leipätehtaassa, mutta hän on aiemmin toiminut opettajana yliopistossa. Isä rakastaa kirjoja, mutta sai lähtöpassin opettajan työstä, kun kommunistit nousivat valtaan. Isä on ylpeä Lailasta ja pitää tämän koulutusta tärkeänä. Vuodet kuluvat ja Lailan perhe saa tiedon, että tämän veljet ovat kuolleet sodassa. Tieto murtaa Lailan vanhemmat. Laila huomaa ajattelevansa ystävänsä Tariqia koko ajan ja rakastuneensa tähän. Lailan äiti huomauttaa hänelle, että hän ja Tariq ovat sen ikäisiä, että ihmiset alkavat pohtia ja juuruta, onko heidän välillään jotain muutakin kuin ystävyysuhde. Sota on voimistunut ja Kabulia pommitetaan joka puolelta. Laila on joutunut lopettamaan koulunkäynnin, koska ulkona oleminen on liian vaarallista, mutta isä opettaa häntä kotona. Isä on monta kertaa yrittänyt puhua äitiä lähtemään pois Afganistanista, mutta tämä ei ole suostunut. Lailan hyvä ystävä kuolee pommin osuessa häneen. Eräänä päivänä Tariq kertoo Lailalle, että hänen perheensä on päättänyt lähteä Pakistaniin. Hän pyytää Lailaa mukaansa, ja kertoo että rakastaa tätä. Laila kertoo, ettei voi lähteä perheensä takia. Laila ja Tariq rakastelevat ensimmäisen kerran. Laila pakottaa Tariqin lupaamaan, että tämä lähtee hyvästelemättä. Vähän ajan kuluttua isä kertoo, että äiti on lopulta suostunut lähtemään pois Afganistanista. Perhe myy kaiken mitä he omistavat. Eräänä päivänä ennen lähtöä Laila on perheensä talon ulkopuolella kantamassa myytäviä tavaroita taksiin, kun pommi osuu taloon. Lailan vanhemmat ovat sisällä talossa ja kuolevat heti. Laila loukkaantuu. Mariam ja Rashid ottavat Lailan hoidettavakseen.

Rashid kohtelee Lailaa teeskennellyn hyvin. Pikkuhiljaa Laila alkaa toipua, mutta on edelleen heikossa kunnossa. Rashid kertoo Mariamille, että on ajatellut ottaa tämän toiseksi vaimokseen. Mariam pyytää, ettei Rashid tekisi näin, mutta Rashid ei siitä piittaa. Mariam on asunut Rashidin kanssa vuosia ja kestänyt tämän hakkaamista. Eräänä päivänä taloon tulee mies, joka pyytää saada puhua Lailan kanssa. Hän kertoo Lailalle, että tulee Pakistanista. Mies kertoo tavanneensa Tariqin sairaalassa ollessaan siellä itse potilaana viereisessä sängyssä. Mies kertoo, että Tariq oli pahasti loukkaantunut ja lopulta menehtynyt. Laila on järkyttynyt. Laila on myös huomannut olevansa raskaana. Mariam kertoo Lailalle, että Rashid on pyytänyt tätä vaimokseen, johon Laila suostuu. Mariam on aluksi vihainen Lailalle ja kohtelee tätä huonosti. Eräänä päivänä, Lailan lapsen jo synnyttyä Rashid on pahoinpitelemässä Mariamia vyöllä, kun Laila tulee ja puolustaa Mariamia. Kukaan ei ole koskaan puolustanut Mariamia, ja Mariam on täysin ällistynyt. Pian tämän jälkeen Mariam yllättyy itsekin käytöksestään ja kertoo Lailalle koko elämäntarinansa. Laila puolestaan paljastaa Mariamille, että Azizan, hänen tyttärensä isä on oikeasti Tariq. Näin naisista tulee ystäviä, jotka jakavat arkensa ja kestävät Rashidia.

Sota Afganistanissa jatkuu jatkumistaan. Talibanit ovat nousseet valtaan. Talibanit kieltävät naisia tekemästä töitä ja liikkumasta yksin ilman miehen seuraa ulkona. Laila kertoo Mariamille, että on jonkin aikaa varastanut Rashidilta rahaa, ja suunnittelee lähtevänsä Azizan kanssa Pakistaniin ja pyytää Mariamia mukaansa. Eräänä päivänä Laila, Mariam ja lapset lähtevät bussiasemalle. He keksivät peitetarinan ja pyytävät tuntemattomalta mieheltä, että tämä voisi matkustaa heidän kanssaan Pakistaniin. Mies suostuu. Bussin ovella kuitenkin paljastuu, että mies on antanut Lailan ja Mariamin ilmi talibaneille, ja heidät pidätetään. Kuulusteluiden jälkeen Laila ja Mariam viedään takaisin Rashidin luokse. Rashid raivostuu, hän ensin pahoinpitelee sekä Lailan että Mariamin. Tämän jälkeen hän lukitsee Lailan ja Azizan makuuhuoneeseen ja naulaa ikkunat kiinni ja tekee saman Mariamille, jonka hän lukitsee pihan työkaluvajaan. Rashid pitää Mariamia ja Lailaa telkien takana päiviä.

Myöhemmin Laila tulee vielä toisen kerran raskaaksi ja saa pojan, Zalmain. Rashid jumaloi poikaa ja kohtelee tätä paremmin kuin muita perheenjäseniä. Rashidin suutariliike tuhoutuu tulipalossa ja perheestä tulee entistä köyhempi. Perhe näkee nälkää. Rashid saa töitä, mutta hänen on vaikeaa

saada pidettyä työpaikkoja ja hän saa potkut muutamasta paikasta, koska ei tule ihmisten kanssa toimeen. Lopulta Rashid päättää lähettää Azizan lastenkotiin, koska perheellä ei ole varaa ruokkia kaikkia. Mariam ja Aziza ovat tulleet läheisiksi. Laila ja Mariam vierailevat mahdollisimman usein Azizan luona, mikä ei ole helppoa talibanien takia. Eräänä päivänä kotiin tullessaan Laila ja Mariam näkevät portin edessä Tariqin. Laila ei ole uskoa silmiään. Tariq kertoo tarinansa, ja että oli Pakistanissa myös vankilassa seitsemän vuotta. Laila kertoo Tariqille, että on luullut tämän kuolleen. Tariq kertoo, että on asettunut pieneen Murrin kaupunkiin, ja haluaisi että Laila ja lapset lähtisivät tämän mukaan. Laila kertoo Tariqille, että Aziza on hänen tyttärensä. Illalla Zalmai paljastaa Rashidille, että Tariq on käynyt kylässä. Rashid komentaa Zalmain yläkertaan ja alkaa pahoinpidellä Lailaa, Mariam yrittää estää Rashidia muttei onnistu siinä. Rashid kuristaa Lailaa. Mariam hakee työkaluvajasta lapion, ja tappaa Rashidin. Lailalta on lähtenyt taju, mutta hän virkoo pian. Laila on shokissa. Mariam yrittää rauhoitella Lailaa, ja kertoo että hän tekee suunnitelman, miten he voivat lähteä yhdessä lasten ja Tariqin kanssa Pakistaniin. Aamulla Mariam kertoo suunnitelmansa, ja sanoo ettei voi lähteä, sillä hänet löydetäisiin jokatapauksessa. Hän pyytää Lailaa lähtemään lasten kanssa ja antautuu itse talibaneille. Lähdön hetki on viimeinen kerta, kun Laila näkee Mariamin. Laila, Tariq ja lapset asettuvat Murriin. Laila ja Tariq menevät naimisiin. Tariq ja Laila siivoavat Tariqin ystävän omistamaa hotellia työkseen ja asuvat hotellin alueella pienessä talossa. Mariam joutuu Kabulissa naistenvankilaan ja saa kuolemantuomion talibaneilta. Eräänä päivänä Mariam kuljetetaan stadionille, jossa hänen käsketään kävellä maalitolppaa kohti ja polvistua ja hänet ammutaan. Laila, Tariq ja lapset jatkavat elämäänsä Murrissa. Zalmaille on kerrottu, että hänen isänsä on lähtenyt matkoille, eikä ole tietoa siitä, milloin tämä palaa. Yhtenä päivänä uutisissa kerrotaan, että Yhdysvalloissa kaksi lentokonetta on törmännyt kaksoistorneihin ja että presidentti Bush lähettää Afganistaniin sotilaita. Talibanien hallinto heikkenee. Laila ja Tariq päättävät lähteä takaisin Kabuliin. Ensin Laila haluaa käydä Heratissa ja vierailla Mariamin vanhassa kodissa. Kabulissa perhe saa vuokrattua pienen talon. Laila alkaa opettaa lapsia lastenkodissa ja Tariq auttaa lastenkodin johtajaa korjailemaan paikkoja. Tariq saa työpaikan järjestöltä, joka järjestää proteeseja raajansa menettäneille afganistanilaisille. Perheeseen odotetaan lasta.